

En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna, m.m.

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas regeringens skrivelse 2001/02:83 En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna jämte fyra motioner som väckts med anledning av skrivelsen och ett motionsyrkande som väckts med anledning av proposition 2001/02:80. Vidare behandlas ett hundratal motionsyrkanden från de allmänna motionstiderna 1998–2001.

Utskottet, som ser med tillfredsställelse att en nationell handlingsplan för mänskliga rättigheter nu föreligger föreslår att riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna. Utskottet föreslår att riksdagen med bifall till flera motionsyrkanden som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om att alla ombudsmän under regeringen bör omfattas av direktiv till den kommitté som skall utreda frågan om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning. Övriga motionsyrkanden avstyrks. 24 reservationer har avgetts.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	6
Redogörelse för ärendet.....	11
Ärendet och dess beredning.....	11
Utskottets överväganden	12
Skrivelsen	12
Utskottets ställningstagande	12
De mänskliga rättigheterna i Sverige och internationella åtaganden	13
Bakgrund	13
Förenta nationerna	13
Internationella arbetsorganisationen (ILO).....	14
Europarådet.....	14
Europeiska unionen	15
Skrivelsen	15
Motionerna	16
Tidigare behandling	19
Utskottets ställningstagande	22
Olika aktörers roll i arbetet med de mänskliga rättigheterna	23
Skrivelsen	23
Motionen.....	24
Tidigare behandling.....	25
Utskottets ställningstagande	25
Internationellt skydd mot förföljelse och tortyr	26
Bakgrund	26
Motionerna	27
Yttrande från socialförsäkringsutskottet	27
Utskottets ställningstagande	29
Sammanhållet skydd mot diskriminering m.m.	29
Bakgrund	29
Motionerna	30
Tidigare behandling.....	33
Utredning om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning	33
Utskottets ställningstagande	33
Rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering m.m.	35
Skrivelsen	35
Gällande regler m.m.	35
Motionen.....	36
Tidigare riksdagsbehandling.....	37
Utskottets ställningstagande	37
Funktionshindrades rättigheter m.m.	37

Bakgrund	38
Motionerna	40
Utskottets ställningstagande	40
Diskriminering på grund av sexuell läggning	41
Bakgrund	41
Motionerna	42
Utskottets ställningstagande	42
Barnets rättigheter	44
Bakgrund	44
Motionerna	46
Tidigare behandling	47
Yttrande från socialförsäkringsutskottet	48
Utskottets ställningstagande	51
Äldres rättigheter	52
Bakgrund	52
Motionerna	53
Utskottets ställningstagande	53
Nationella minoriteter	54
Bakgrund	54
Motionerna	56
Tidigare behandling m.m.	56
Utskottets ställningstagande	58
Samerna	59
Bakgrund	59
Motionerna	60
Tidigare behandling	61
Utskottets ställningstagande	61
Rätten till domstolsprövning, m.m.	62
Bakgrund	62
Motionerna	64
Utskottets ställningstagande	65
Yttrandefriheten	65
Motionen	65
Gällande regler m.m.	66
Utskottets ställningstagande	66
Religionsfriheten	67
Bakgrund	67
Gällande regler m.m.	68
Motionerna	68
Tidigare behandling	69
Utskottets ställningstagande	70
Regeringskansliets arbete med mänskliga rättigheter och utbildning om mänskliga rättigheter	70
Bakgrund	70
Motionerna	72

Tidigare behandling	73
Utskottets ställningstagande	73
Informationsstrategi för att sprida kunskap om mänskliga rättigheter.....	74
Bakgrund	74
Motionerna	75
Utskottets ställningstagande	75
Retroaktivitetsförbud	76
Motionen.....	76
Gällande rätt m.m.	76
Tidigare riksdagsbehandling.....	77
Utskottets ställningstagande	77
Negativ föreningsfrihet.....	77
Motionerna	77
Tidigare riksdagsbehandling.....	78
Utskottets ställningstagande	79
Kriminalisering av enskilds stöd till eller deltagande i rasistiska organisationer m.m.	80
Motionerna	80
Utredningar.....	80
Tidigare behandling.....	82
Utskottets ställningstagande	82
Integritet	83
Motionerna	83
Tidigare riksdagsbehandling.....	84
Utskottets ställningstagande	85
Samvetsklausul.....	86
Motionerna	86
Bakgrund	86
Tidigare behandling	87
Utskottets ställningstagande	87
Äganderätt	88
Motionerna	88
Gällande regler	90
Tidigare riksdagsbehandling m.m.....	91
Utskottets ställningstagande	92
Näringsfrihet.....	92
Motionerna	92
Bakgrund	93
Tidigare riksdagsbehandling.....	94
Utskottets ställningstagande	94
Djurens rätt	95
Motionen.....	95
Gällande regler	95
Tidigare behandling.....	95

Utskottets ställningstagande	95
Reservationer	97
1. Europakonventionen och regeringsformen (punkt 2)	97
2. Fri- och rättighetsskyddets omfattning (punkt 3)	98
3. Värdekommission (punkt 4)	99
4. Flyktningbegreppet (punkt 10)	100
5. Ombudmännen under regeringen (punkt 14)	100
6. Utlänningars fri- och rättigheter (punkt 16)	101
7. Funktionshindrades rättigheter (punkt 16)	102
8. Diskriminering på grund av sexuell läggning m.m. (punkt 18)	102
9. Motverkande av diskriminering mot homosexuella (punkt 19)	103
10. Barnkonventionen (punkt 20)	103
11. Barnbilaga m.m. (punkt 21)	104
12. De ensamma flyktningbarnens situation (punkt 22)	104
13. De gömda barnen m.m. (punkt 23)	105
14. Ratificering av ILO-konventionen, m.m. (punkt 27)	105
15. Samernas rättegångskostnader och markfrågan (punkt 28)	106
16. Rätt till domstolsprövning m.m. (punkt 29)	107
17. Yttrandefriheten (punkt 30)	107
18. Forum för levande historia m.m. (punkt 32)	108
19. Upplysning om brott mot mänskligheten (punkt 33)	109
20. Retroaktivitetsförbud (punkt 34)	109
21. Negativ föreningsfrihet (punkt 36)	110
22. Kriminalisering av enskilda stöd till eller deltagande i rasistiska organisationer (punkt 37)	111
23. Äganderätten (punkt 40)	112
24. Näringsfriheten (punkt 41)	113
Särskilda yttranden	115
1. Olika aktörers roll i arbetet med de mänskliga rättigheterna (punkt 8)	115
2. Miniminormer för asylrätt, m.m. (punkt 11)	115
3. Avskaffande av vissa lagar, m.m. (punkt 15)	116
4. Integritet (punkt 27)	116
Bilaga 1 Förteckning över behandlade förslag	117
Skrivelsen	117
Följdmotioner	117
Motion med anledning av proposition 2001/02:80	118
Motion från allmänna motionstiden 1998	118
Motioner från allmänna motionstiden 1999	118
Motioner från allmänna motionstiden 2000	119
Motioner med anledning av skr. 2000/01:59	121
Motioner från allmänna motionstiden 2001	122
Bilaga 2 Socialförsäkringsutskottets yttrande 2001/02:SfU5y	129

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna

Riksdagen lägger regeringens skrivelse 2001/02:83 till handlingarna.

2. Europakonventionen och regeringsformen

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K278 yrkandena 1–3, 2001/02:K60 yrkande 6, 2001/02:K80 i denna del och 2001/02:K236 yrkandena 7, 8 och 10.

Reservation 1 (m)

3. Fri- och rättighetsskyddets omfattning

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K267 och 2000/01:Sf25 yrkande 8.

Reservation 2 (kd)

4. Värdekommission

Riksdagen avslår motion 2001/02:K79.

Reservation 3 (kd)

5. Grunden för mänskliga rättigheter

Riksdagen avslår motion 2001/02:U305 yrkandena 1–3.

6. Införlivande av internationella överenskommelser, m.m.

Riksdagen avslår motion 2001/02:Ju451 yrkande 2.

7. Rätten till liv

Riksdagen avslår motion 2001/02:K307 yrkandena 1 och 2.

8. Olika aktörers roll i arbetet med de mänskliga rättigheterna

Riksdagen avslår motion 2001/02:K82 yrkande 1.

9. Ökat stöd till kvinnojourer

Riksdagen avslår motion 2001/02:K82 yrkande 8.

10. Flyktingbegreppet

Riksdagen avslår motion 2001/02:K81 yrkande 1.

Reservation 4 (fp)

11. Miniminormer för asylrätt, m.m.

Riksdagen avslår motion 2001/02:K82 yrkandena 2 och 3.

12. Regeringsformens skydd mot diskriminering

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:Sf20 yrkande 3 och 2001/02:K349.

13. Sammanhållen lagstiftning mot diskriminering, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K399 yrkande 1, 2000/01:K242, 2000/01:So451 yrkande 1, 2001/02:K80 i denna del, 2001/02:K82 yrkande 7, 2001/02:So302 yrkande 2, 2001/02:So611 yrkande 2 och 2001/02:A388 yrkandena 9 och 10.

14. Ombudsmännen under regeringen

Riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför om sammanslagning av ombudsmän som är underställda regeringen. Därmed tillstyrker riksdagen delvis motionerna 1999/2000:Sf637 yrkande 9, 2000/01:K401 yrkande 1, 2001/02:K350, 2001/02:K381 yrkande 1, 2001/02:Ju450 yrkande 32 och 2001/02:A227 yrkande 5.

Reservation 5 (s, v)

15. Avskaffande av vissa lagar, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K328 yrkandena 1 och 3 samt 2001/02:K420 yrkandena 1–16.

16. Utlänningars fri- och rättigheter

Riksdagen avslår motion 2001/02:K429 yrkandena 1–4 och 6.

Reservation 6 (mp)

17. Funktionshindrades rättigheter

Riksdagen avslår motionerna 1999/2000:So321 yrkande 18, 2000/01:So538 yrkande 8, 2001/02:So618 yrkande 12 och 2001/02:So619 yrkande 7.

Reservation 7 (fp)

18. Diskriminering på grund av sexuell läggning, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:L459 yrkande 8, 2000/01:Sf22 yrkande 5, 2001/02:K82 yrkande 9, 2001/02:K244, 2001/02:L367 yrkande 7, 2001/02:L371 yrkande 2 och 2001/02:A388 yrkande 5 i denna del.

Reservation 8 (v, mp)

19. Motverkande av diskriminering av homosexuella

Riksdagen avslår motion 2001/02:So637 yrkande 16.

Reservation 9 (fp)

20. Barnkonventionen

Riksdagen avslår motion 2001/02:K81 yrkande 2.

Reservation 10 (fp)

21. Barnbilaga m.m.

Riksdagen avslår motion 2001/02:K82 yrkande 10.

Reservation 11 (mp)

22. De ensamma flyktingbarnens situation

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:K81 yrkande 3 och 2001/02:K82 yrkandena 5 och 6.

Reservation 12 (fp)

23. De gömda barnen m.m.

Riksdagen avslår motion 2001/02:K82 yrkande 4.

Reservation 13 (mp)

24. Åldersdiskriminering

Riksdagen avslår motion 2001/02:K284 yrkande 18.

25. Äldres rättigheter

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:K82 yrkande 11 och 2001/02:So239 yrkande 2.

26. Nationella minoriteter, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:264 yrkandena 1–4, 2001/02:K276, 2001/02:K353 och 2001/02:Sf399 yrkande 37.

27. Ratificering av ILO-konventionen, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:K224 och 2001/02:MJ525 yrkande 5.

Reservation 14 (fp, mp)

28. Samernas rättegångskostnader och markfrågan

Riksdagen avslår motion 2001/02:K82 yrkande 12.

Reservation 15 (mp)

29. Rätt till domstolsprövning, m.m.

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:K81 yrkande 4 och 2001/02:K82 yrkande 13.

Reservation 16 (v, fp, mp)

30. Yttrandefriheten

Riksdagen avslår motion 2001/02:K371 yrkande 23.

Reservation 17 (c)

31. Religionsfriheten

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K279 yrkandena 1 och 2 samt 2001/02:A388 yrkande 5 i denna del.

32. Forum för levande historia, m.m.

Riksdagen avslår motion 2000/01:K402 yrkandena 1 och 2.

Reservation 18 (fp)

33. Upplysning om brott mot mänskligheten

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K314, 2000/01:K359 och 2001/02:K280 yrkande 2.

Reservation 19 (m, kd, fp)

34. Medborgarbok

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K233 och 2001/02:K342.

35. Retroaktivitetsförbud

Riksdagen avslår motion 2001/02:K371 yrkande 30.

Reservation 20 (c)

36. Negativ föreningsfrihet

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K278 yrkande 5 och 2001/02:K236 yrkande 12.

Reservation 21 (m, kd, c, fp)

37. Kriminalisering av enskilds stöd till eller deltagande i rasistiska organisationer

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K264 och 2000/01:Sf25 yrkande 9.

Reservation 22 (kd)

38. Integritet

Riksdagen avslår motionerna 1998/99:Ju918 yrkande 1, 2000/01:K273, 2000/01:K341 yrkande 1 och 2001/02:Ju451 yrkande 5.

39. Samvetsklausul

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K319 och 2001/02:So563.

40. Äganderätten

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K278 yrkande 4, 2000/01:K305, 2001/02:K223 yrkandena 1 och 2, 2001/02:K236 yrkande 11, 2001/02:K270, 2001/02:K278, 2001/02:K293, 2001/02:K314 yrkandena 1 och 2, 2001/02:K336 i denna del och 2001/02:MJ339 yrkande 7.

Reservation 23 (m, kd, c, fp)

41. Näringsfriheten

Riksdagen avslår motionerna 2000/01:K345 yrkande 2, 2001/02:K314 yrkandena 3 och 4 samt 2001/02:K336 i denna del.

Reservation 24 (m, kd, c, fp)

42. Djurens rätt

Riksdagen avslår motion 2001/02:K406.

Stockholm den 21 mars 2002

På konstitutionsutskottets vägnar

Per Unckel

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Per Unckel (m), Göran Magnusson (s), Barbro Hietala Nordlund (s), Pär Axel Sahlberg (s), Kenneth Kvist (v), Ingvar Svensson (kd), Inger René (m), Mats Berglind (s), Lars Hjertén (m), Kerstin Kristiansson Karlstedt (s), Kenth Högström (s), Mats Einarsson (v), Björn von der Esch (kd), Nils Fredrik Aurelius (m), Per Lager (mp), Åsa Torstensson (c) och Helena Bargholtz (fp).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Vid FN:s världskonferens i Wien 1993 om mänskliga rättigheter rekommenderades medlemsstaterna att utarbeta nationella handlingsplaner för mänskliga rättigheter. Mot bl.a. denna bakgrund tillsattes i maj 2000 en interdepartemental arbetsgrupp för att utarbeta ett förslag till en nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna.

Det första steget i arbetet med att utarbeta en nationell handlingsplan var att kartlägga och analysera hur svenska myndigheter i dag arbetar för att förbättra skyddet av de mänskliga rättigheterna. Kartläggningen redovisades i februari 2001 i departementsstencilen Mänskliga rättigheter i Sverige – En kartläggning (Ds 2001:10). I rapporten redovisades bl.a. vilka åtaganden som Sverige har avseende de mänskliga rättigheterna och om Sverige mottagit någon internationell kritik. Vidare redovisades de kontrollmekanismer som finns. I en exemplifierande redovisning redogjordes för hur svenska myndigheter arbetar med att främja och stärka skyddet. Rapporten skickades ut till ca 1 100 myndigheter, ambassader, kommuner och organisationer. Flera olika referensgrupper har funnits, bl.a. en bestående av riksdagsledamöter från de olika riksdagspartierna. Cirka 240 olika aktörer har getts möjlighet att delta i eller lämna synpunkter på arbetet med att ta fram handlingsplanen. Det gäller myndigheter och enskilda, bl.a. ombudsmän, enskilda och fackliga organisationer samt forskare vid universitet och högskolor.

Under de allmänna motionstiderna 2000 och 2001 har det väckts ett antal motioner i fri- och rättighetsfrågor. Från andra utskott har vidare överlämnats enstaka motionsyrkanden i dessa frågor. Samtliga dessa motionsyrkanden och följdmotioner till regeringens skrivelse tas upp i detta betänkande, liksom ett yrkande i en följdmotion till proposition 2001/02:80.

Socialförsäkringsutskottet har yttrat sig över skrivelsen och dess följdmotioner (yttr. 2001/02:SfU5y).

Utskottets överväganden

Skrivelsen

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen lägger regeringens skrivelse 2001/02:83 En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna till handlingarna.

Skrivelsen innehåller en treårig nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna. Genom handlingsplanen läggs grunden för ett mer samlat synsätt på mänskliga rättigheter i Sverige. I skrivelsen redogörs bl.a. för regeringens långsiktiga mål avseende arbetet med de mänskliga rättigheterna på nationell nivå och för vissa prioriterade frågor i regeringens fortsatta arbete med att förbättra främjandet och skyddet av de mänskliga rättigheterna och för hur regeringen avser att arbeta vidare bl.a. med frågan om utbildning om mänskliga rättigheter.

I skrivelsen redovisar regeringen sin avsikt att stärka den institutionella kompetensen inom Regeringskansliet samt avsikten att med jämna mellanrum återkomma till riksdagen om arbetet med mänskliga rättigheter på nationell nivå. Vidare redovisas att regeringen överväger möjligheterna att på lämpligt sätt ytterligare uppmärksamma vissa myndigheter på deras ansvar för mänskliga rättigheter och ge ett antal myndigheter i uppdrag att utbilda sin personal om de mänskliga rättigheterna. Regeringen avser också att ta fram material om de mänskliga rättigheterna. Slutligen behandlas i skrivelsen en informationsstrategi samt uppföljning och utvärdering av handlingsplanen.

Det finns flera syften med handlingsplanen. Primärt är syftet att främja och skydda de mänskliga rättigheterna. Ett syfte är att skapa ökad medvetenhet kring frågor om mänskliga rättigheter, ett annat är att främja samordningen av arbete med mänskliga rättigheter inom främst statlig förvaltning. För att dessa syften skall kunna uppnås krävs det enligt skrivelsen att handlingsplanen är realistiskt och praktiskt hållen. Ytterligare ett syfte är att förbättra utbildningen om mänskliga rättigheter.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill inledningsvis framhålla värdet av att en nationell handlingsplan för mänskliga fri- och rättigheter nu upprättats och att detta skett i ett brett samrådsförfarande. Utskottet ser med tillfredsställelse att det genom handlingsplanen läggs en grund för ett samlat synsätt på mänskliga rättigheter i Sverige och att det aviserats en rad åtgärder för att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna och för att öka kunskaperna och medvetenheten om dem samt för att förbättra samordningen av arbetet med att främja rättig-

heterna. Genomgången av svenska förpliktelser på området, kartläggningen av de insatser som gjorts och pågår, liksom de initiativ som planeras är ett angeläget steg i arbetet för de mänskliga rättigheterna. Utskottet ser också med tillfredsställelse att ett arbete med en ny handlingsplan efter treårsperioden aviseras.

I de följande avsnitten återkommer utskottet till frågor om mänskliga fri- och rättigheter som har aktualiserats av motioner väckta i samband med skrivelsen, propositioner eller under allmänna motionstider. Utskottet föreslår att riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna.

De mänskliga rättigheterna i Sverige och internationella åtaganden

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till tidigare ställningstaganden motionsyrkanden om regeringsformen och Europakonventionen (m), om förstärkning av de mänskliga rättigheterna, om inrättande av en värdekommission (kd) och om rätten till liv (kd). Ett motionsyrkande om den teoretiska och ideologiska grunden för mänskliga rättigheter (kd) avstyrks också, liksom ett motionsyrkande (mp) bl.a. om vikten av att ratificerade konventioner införlivas i svensk lag.

Jämför reservationerna 1 (m), 2 (kd) och 3 (kd).

Bakgrund

Förenade nationerna

Att främja respekten för de mänskliga rättigheterna är enligt FN-stadgan ett av FN:s syften. Sverige har som medlem i FN enligt FN-stadgans artiklar 55 och 56 förbundit sig att vidta åtgärder i samarbete med organisationen för att främja allmän aktning och respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla, utan åtskillnad med avseende på ras, kön, språk eller religion. De 30 artiklarna i FN:s allmänna förklaring 1948 om de mänskliga rättigheterna beskriver och definierar de olika rättigheterna, och medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter erkänns. Rättigheterna har sedermera utvidgats och preciserats i en rad konventioner och deklARATIONER som antagits av FN:s generalförsamling och andra organ. Viktiga instrument som Sverige ratificerat är

- konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (1965),
- den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966),

- internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966) med fakultativt protokoll om enskild klagorätt (1966) och andra fakultativa protokollet om dödsstraffets avskaffande (1989),
- konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (1979),
- konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1984),
- konventionen om barnets rättigheter (1989).

Sverige är också bundet bl.a. av konventionen om förhindrande och bestraffning av brottet folkmord (1948) och konventionen angående flyktingars rättsliga ställning (1951) med protokoll angående flyktingars rättsliga ställning (1967).

Internationella arbetsorganisationen (ILO)

ILO är FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor. Regeringar, arbetsgivarorganisationer och arbetstagarorganisationer deltar i ILO:s beslutande respektive verkställande organ. ILO antog 1998 en deklaration om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet samt riktlinjer för dess uppföljning. I deklarationen slås fast att alla ILO:s medlemsländer genom sitt medlemskap i ILO och sin anslutning till ILO:s stadga har en förpliktelse att respektera, främja och genomföra de grundläggande rättigheter som är tema för de åtta centrala rättighetskonventionerna. Dessa konventioner är

- konventionen nr 29 om tvångs- eller obligatoriskt arbete (1930),
- konventionen nr 87 om föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten (1948),
- konventionen nr 98 om tillämpningen av principerna för organisationsrätten och den kollektiva förhandlingsrätten (1949),
- konventioner nr 100 om lika lön (mellan män och kvinnor) (1951),
- konventionen nr 105 om avskaffande av tvångsarbete (1957),
- konventionen nr 111 om diskriminering vad avser anställning och yrkesutövning (1958),
- konventionen nr 138 om minimiålder för tillträde till arbete (1973) och
- konventionen nr 182 om förbud mot och omedelbara åtgärder för avskaffande av de värsta formerna av barnarbete (1999).

Europarådet

Den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna antogs i Rom 1950. Konventionen innehöll endast de medborgerliga och politiska rättigheterna men har genom tolv tilläggsprotokoll utökats genom åren, varav fem innehåller bestämmelser om ytterligare rättigheter, t.ex. skydd för egendom. Konventionen gäller sedan år 1995 som svensk lag.

Sverige har ratificerat den europeiska sociala stadgan (1961) med två tilläggsprotokoll (1988 och 1995) och ett ändringsprotokoll (1991) samt den

reviderade sociala stadgan (1996). Ändringsprotokollet från 1991 har ännu inte trätt i kraft. Sverige har också ratificerat den europeiska konventionen till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1987) med två tilläggsprotokoll (1993) vilka ännu inte trätt i kraft. Vidare har den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (1992) och ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (1995) ratificerats.

Europeiska unionen

I artikel 6 (1) i Fördraget om Europeiska unionen (EU) stadgas att unionen bygger på principerna om frihet, demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt på rättsstatsprincipen. I artikel 6 (2) anges att unionen som allmänna principer för gemenskapsrätten skall respektera de grundläggande rättigheterna, såsom de garanteras i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

I december 2000 proklamerades stadgan om de grundläggande rättigheterna av Europeiska rådet (den s.k. EU-stadgan). Rättigheterna återfinns under sex olika rubriker: Världighet, Friheter, Jämlikhet, Solidaritet, Medborgarnas rättigheter och Rättskipning. Stadgans rättsliga status skall enligt EU-toppmötet i Nice (december 2000) avgöras senare och eventuellt i samband med nästa regeringskonferens 2004.

Regeringen har under EU:s förra regeringskonferens argumenterat för att EU bör ansluta sig till Europakonventionen. Riksdagen har i ett särskilt tillkännagivande till regeringen angivit att ”regeringen med all kraft bör verka för att EU skall tillträda Europakonventionen” (bet. 2000/01:KUU1, rskr. 2000/01:200).

Skrivelsen

Sverige har undertecknat och ratificerat flertalet av de konventioner och tilläggsprotokoll som rör de mänskliga rättigheterna. Det är enligt skrivelsen angeläget att Sverige även i fortsättningen finns bland de stater som undertecknar och ratificerar sådana konventioner. Av denna anledning finns det skäl att följa upp och intensivt arbeta som pågår inom Regeringskansliet för att underlätta undertecknande eller ratifikation. Det finns även skäl att se över i vad mån det finns anledning att binda Sverige till ytterligare något åtagande.

När det gäller *ILO:s konvention (nr 169) om ursprungsfolk* hänvisar regeringen till betänkandet Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige (SOU 1999:25). Behovet av ändringar i renskötselrätten och frågan om rätten till jakt och fiske har utretts av Rennäringspolitiska kommittén (Jo 1998:03) som den 14 december 2001 avlämnat betänkandet En ny rennäringspolitik – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare (SOU 2001:101). I betänkandet föreslås bl.a. att skyddet för renskötselrätten klargörs och förs in i särskild lag om renskötselrätt. En nationell informationssatsning om samerna som Sveriges urbefolkning och samisk kultur har inletts under 2001. Medel har

beviljats för projektstöd, och en projektkommitté har utsetts att leda verksamheten. För den fortsatta informationsinsatsen har regeringen för 2002 avsatt 6 miljoner kronor. – Regeringen har den 24 januari 2002 beslutat tillsätta en gränsdragningskommission med uppgift att utreda omfattningen av den mark där renskötselrätt föreligger.

Arbetet med att ratificera det *fakultativa tilläggsprotokollet om enskild klagorätt till FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor* har påbörjats. Avsikten är att lämna ett förslag till riksdagen år 2002.

Beredningsarbetet för ratifikation av två fakultativa protokoll till barnkonventionen pågår inom Regeringskansliet. Det ena gäller *barns inblandning i väpnad konflikt* och det andra gäller *handel med barn, barnpornografi och barnprostitution*.

FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet och dess tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av människohandel, särskilt handel med kvinnor och barn har undertecknats och skall ratificeras så snart som möjligt.

Inom Justitiedepartementet övervägs vilka ändringar i svensk rätt som behöver göras för att Sverige skall kunna ratificera *Europarådets konvention om utövande av barns rättigheter*.

Sverige har undertecknat *Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna och människans värdighet med avseende på tillämpning av biologi och medicin*. Konventionen skall ratificeras av Sverige. *Ett tilläggsprotokoll om förbud mot kloning av människan* har undertecknats av Sverige men inte ratificerats.

Diskussion förs om att Sverige skall ratificera *ILO:s konvention (nr 97) om migrerande arbetare*.

Sverige har inte undertecknat *tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen*, som antogs år 2000 av Europarådets ministerkommitté och föreskriver ett generellt diskrimineringsförbud.

Regeringen ser över i vad mån det finns anledning att överväga om de reservationer som finns antecknade till fyra olika konventioner och tilläggsprotokoll kan dras tillbaka. Beträffande *Europarådets sociala stadga* gäller att en noggrann genomgång gjordes år 1997 inför Sveriges ratifikation av den reviderade stadgan, varvid vissa paragrafer till stadgans artiklar inte bedömdes vara lämpliga att ratificera.

Regeringen följer noga upp den kritik som riktas mot Sverige vad avser åtaganden om mänskliga rättigheter.

Regeringen avser att med jämna mellanrum återkomma till riksdagen med samlad information om uppföljningen av handlingsplanen och om hur arbetet med de mänskliga rättigheterna på nationell nivå fortskrider.

Motionerna

Per Unckel m.fl. (m) begär i motion 2001/02:K80 ett tillkännagivande till regeringen om hur de mänskliga rättigheterna bör stärkas. Motionärernas

utgångspunkt är en västerländsk individorienterad syn på mänskliga rättigheter som, i motsats till de s.k. sociala rättigheterna, är utkrävbara i domstol. Såväl EU som Europakonventionen bygger enligt motionen på denna syn. Det råder enligt motionen en viss diskrepans mellan skyddet för de rättigheter som skyddas i regeringsformens andra kapitel och de som skyddas i Europakonventionen i och med att Europakonventionen inte har ställning som grundlag. Europakonventionen bör därför upphöjas till grundlag. Ett annat sätt att komma till rätta med denna brist på överensstämmelse skulle kunna vara att utvidga det skydd mot rättighetsinskränkande lagstiftning som ges i 2 kap. 12 § regeringsformen. Grundlagens skydd mot rättighetsinskränkande lagstiftning bör vara lika starkt oavsett vilken fri- och rättighet det gäller. De tre allmänna begränsningsgrunderna i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen skulle därigenom bli tillämpliga även vid begränsningar av t.ex. äganderätten.

Vidare skulle minoritetsskyddet kunna stärkas generellt om reglerna om särskilt beslutsfattande i 2 kap. 12 § regeringsformen blir tillämpliga och en riksdagsminoritet om endast en sjättedel av ledamöterna i kammaren kan tvinga fram ett års inskränkning av en i och för sig tillåten rättighetsbegränsande lagstiftning. En annan åtgärd som skulle stärka de mänskliga rättigheternas ställning vore att ytterligare konventioner om mänskliga rättigheter, t.ex. 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och FN:s barnkonvention, inkorporerades i svensk rätt. I motionen anges också att lagprövningsrätten skulle stärkas betydligt genom ett avskaffande av uppenbarhetsrekvisitet. Liknande synpunkter framförs i motion 2000/01:K278 (yrkandena 1–3) av Per Unckel m.fl. (m) och 2001/02: K236 (yrkandena 7, 8 och 10) av Bo Lundgren m.fl. (m). I motion 2001/02:K60 (yrkande 6) av Bo Lundgren m.fl. (m) begärs att Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna upphöjs till grundlag, varvid egendomsskyddet bör stärkas.

I motion 2001/02:K79 av Ingvar Svensson m.fl. (kd) begärs ett tillkännagivande till regeringen om att en *värdekommission* enligt norsk modell bör tillsättas, och i motion 2000/01:K267 av Ingvar Svensson m.fl. (kd) begärs en utredning om *förstärkning av mänskliga fri- och rättigheter*. Enlig den förstnämnda motionen hör det till det politiska ledarskapet att starta diskussion och att försöka leda den in på meningsfulla områden. En värdekommission kan fokusera på t.ex. vilka de grundläggande värdena för ett gott samhälle är, vilka som är inspirationsgivare, hur etiken tillägnas, olika signalgivares betydelse, uppbyggnaden av rättssystemet och rättstänkandet, familjens betydelse för gemenskapstänkande samt värdebasens utveckling. Motionärerna har som utgångspunkt att inga politiska beslut tas utan att människosyn och etik spelar en grundläggande roll. Lagstiftning är ett uttryck för samhällets etik, som i sin tur byggs upp av värden, rättigheter och normer. Föräldrarna och familjen spelar huvudrollen i arbetet med att förstärka de mänskliga fri- och rättigheterna i det allmänna medvetandet, och lagstiftaren har ett ansvar bl.a. genom att lagstiftningen fokuserar och argumenterar för värdefrågorna. Motionärerna framhåller i båda motionerna att full parallellitet inte råder med Europakon-

ventionen som kan antas ålägga konventionsstaterna viss skyldighet att genom lagstiftning trygga vissa fri- och rättigheter även mellan enskilda.

Enligt motion 2000/01:K267 (kd) anknyter denna syn på rättsstaten till ett mer ”normalt” europeiskt betraktelsesätt, och det är viktigt att Sverige anknyter till den traditionen. Införlivandet av Europakonventionen var ett betydelsefullt steg i den riktningen. En reglering som gäller mellan enskilda finns redan i dag i regeringsformen när det gäller skyddet för den personliga integriteten i samband med ADB-behandling (2 kap. 3 §) samt när det gäller sammanslutningar som ägnar sig åt förföljelse av folkgrupp (2 kap. 14 §). Det vore enligt motionärerna värdefullt att utreda om fri- och rättigheter mellan enskilda borde grundlagsfästas generellt. Rättighetsskyddet behöver vidgas och förstärkas. Områden som bör bearbetas ytterligare är t.ex. rätten till liv, föräldrarätten, den negativa föreningsfriheten och äganderätten. Det behövs också ett tydligt diskrimineringskydd för människans integritet oberoende av religion, ålder, ras, hudfärg, kön, språk, sexuell identitet, genetiska särdrag, börd, ekonomisk och social ställning, funktionshinder samt etnisk eller politisk tillhörighet. Också ett sådant grundlagsskydd mot diskriminering bör gälla mellan enskilda. Även i motion 2000/01:Sf25 av Magda Ayoub m.fl. begärs diskrimineringskydd i grundlag som kan användas för rättsligt grundade krav mellan enskilda (yrkande 8).

Holger Gustafsson m.fl. (kd) begär i motion 2001/02:U305 tillkännagivanden till regeringen om att *den teoretiska och ideologiska grunden för mänskliga rättigheter* skall utredas och klargöras (yrkande 1), om att frågeställningar om universella mänskliga rättigheter respektive kulturellt betingade skall klargöras (yrkande 2) samt om att det skall utredas och klargöras vilka rättigheter som är absoluta och vilka som är underordnade eller beroende av andra (yrkande 3). Enligt motionärerna är en nyckelfrågeställning i diskussionen om mänskliga rättigheter huruvida de är universella eller kulturellt betingade. Motionärerna ställer frågan om det finns rättigheter och värden som gäller varje människa oberoende av tid och rum eller om alla värden och normer är beroende av när och var vi lever. Det finns enligt motionen ett behov att regeringen utreder och klargör dessa frågeställningar, liksom frågan om vilka rättigheter som gäller då olika rättigheter kommer i konflikt med varandra och vilka rättigheter som är absoluta och vilka som är underordnade.

Marianne Samuelsson m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:Ju451 (yrkande 2) ett tillkännagivande till regeringen om medborgerliga fri- och rättigheter. Motionärerna grundar sig på övertygelsen om alla människors lika värde oavsett etniskt ursprung, kön, ålder etc. och en samhällsidé som bygger på tanken att människor är aktiva, att de vill och kan ta ansvar och att de har positiva utvecklingsmöjligheter. Sverige har enligt motionen anslutit sig till ett stort antal internationella överenskommelser som gäller mänskliga rättigheter, miljöfrågor m.m. *Internationella avtal och konventioner* som riksdagen ratificerar skall införlivas i svensk lag, såvida detta inte utgör intrång på den svenska grundlagens rättighets- och skyldighetsparagrafer.

Harald Bergström (kd) begär i motion 2001/02:K307 ett tillkännagivande till regeringen om att Sverige bör verka för ett europeiskt och internationellt förbud mot eutanasi inom EU (yrkande 1) och om en offentlig utredning rörande en grundlagsfäst *rätt till liv* (yrkande 2). Både Europastadgan om de grundläggande fri- och rättigheterna och FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna stadgar tydligt, enligt motionären, att varje människa har rätt till liv. Legaliserandet av eutanasi i alla dess former strider mot det humanistiska och judisk-kristna rättighetstänkandet. Mot bakgrund av att Hollands eutanasilag riskerar att sprida sig i Europa och övriga världen bör Sverige verka för ett europeiskt och internationellt förbud mot eutanasi i främst EU. För eget vidkommande bör Sverige diskutera om rätten till liv är tillräckligt säkrad genom införlivandet av Europastadgan i Sveriges grundlag sedan den 1 januari 1995. Skyddet för livet och den personliga friheten är så grundläggande principer att de också bör komma till uttryck i grundlagen.

Tidigare behandling

Våren 2000 lade utskottet fram ett utförligt betänkande om fri- och rättighets-skyddet (bet. 1999/2000:KU11). I betänkandet behandlades motionsyrkanden (m) om *Europakonventionen och regeringsformen* motsvarande de redovisade yrkandena i motionerna 2000/01:K278 yrkandena 1–3, 2001/02:K60 yrkande 6, 2001/02:K80 och 2001/02:K236 yrkandena 7, 8 och 10 (alla m). Utskottet avstyrkte motionsyrkandena med följande bedömning:

Enligt 2 kap. 12 § regeringsformen får de fri- och rättigheter som avses i 2 kap. 1 § 1–5 samt 6 och 8 §§ och i 11 § andra stycket begränsas genom lag i den utsträckning som 2 kap. 13–16 §§ medger. De avsedda fri- och rättigheterna är i huvudsak de positiva opinionsfriheterna och de ”kroppsliga” fri- och rättigheterna. I 2 kap. 12 § andra stycket stadgas ytterligare inskränkningar i möjligheterna att begränsa dessa fri- och rättigheter. Av paragrafens tredje stycke framgår att ett särskilt lagstiftningsförfarande, utformat som ett uppskovsförfarande, skall kunna tillämpas i fråga om rättighetsbegränsande lagstiftning. Det väsentligaste motivet för dessa inskränkningar i begränsningsmöjligheterna är att de fri- och rättigheter som omfattas anses ha särskilt stor betydelse för demokratins funktion och bestånd.

Den nu redovisade regleringen har vuxit fram under stort samförstånd mellan riksdagspartierna. Utskottet har tidigare funnit att regleringen ger tillräckligt skydd för minoriteter i riksdagen och gör inte nu någon annan bedömning.

Europakonventionen gäller som lag här i landet sedan den 1 januari 1995. Dess särskilda betydelse markeras genom att lagar och andra föreskrifter, enligt 2 kap. 23 § regeringsformen, inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av konventionen. Detta innebär dock inte att konventionen har fått grundlags status eller att det har skapats någon ny nivå i normhierarkin mellan vanlig lag och grundlag. I sammanhanget bör det framhållas att regleringen av grundläggande fri- och rättigheter i 2 kap. regeringsformen till stor del utformats med Europakonventionen som inspirationskälla. Att Europakonventionen inte gavs grundlags status

berodde främst på att man ville undvika en dubbelreglering på samma konstitutionella nivå av vissa rättigheter och av hur dessa får begränsas.

Om Europakonventionen gavs ställning som grundlag, skulle det innebära att den som senare tillkommen lag gavs företräde framför regeringsformen. I likhet med Fri- och rättighetskommittén anser utskottet att det skulle vara mindre lämpligt. Till den del fri- och rättigheterna i Europakonventionen har sin motsvarighet i regeringsformen, omfattas de av samma skydd mot rättighetsbegränsningar som det som gäller enligt regeringsformen. Utskottet vill i sammanhanget också framhålla dels att artiklarna 15–18 i konventionen reglerar möjligheterna för staterna att i vissa situationer göra begränsningar i konventionens rättigheter, dels att flera av konventionens artiklar innehåller en tydlig reglering av i vilka situationer som den rättighet som avses i artikeln får begränsas. Att införa ytterligare inskränkningar av när en rättighet som avses i konventionen kan begränsas skulle skapa oklarhet om konventionens ställning. Enligt utskottets mening saknas det mot denna bakgrund anledning att utvidga tillämpningsområdet för 2 kap. 12 § regeringsformen till att omfatta även Europakonventionen.

Sammanfattningsvis anser utskottet således att de inskränkningar i möjligheterna att besluta rättighetsbegränsande lagar som gäller enligt 2 kap. 12 § andra och tredje styckena ger ett tillräckligt minoritetsskydd och att det inte finns anledning att ge Europakonventionen grundlags status eller förstärka konventionens ställning på annat sätt.

I samma betänkande avstyrkte utskottet en motion (kd) om *förstärkning av mänskliga fri- och rättigheter* som liknar motion 2000/01:K267. Utskottet, som översiktligt redogjorde för huvuddragen i det svenska fri- och rättighets-systemets framväxt, hänvisade till att de väsentligaste dragen vuxit fram i stor politisk enighet, även om det funnits och alltjämt finns olika meningar mellan partierna när det gäller enskildheter. Enligt utskottets mening saknades det därför anledning att göra en större översyn av regeringsformen på det sätt som förespråkats i motionen. Utskottet ansåg inte heller i övrigt att de frågor som motionärerna tagit upp – bl.a. *rätten till liv* – borde bli föremål för utredning i vidare mån än som redan skedde.

Utskottet redovisade beträffande rätten till liv att Fri- och rättighetskommittén i sitt delbetänkande Fri- och rättighetsfrågor (SOU 1993:90) – mot bakgrund av att rätten till liv är intagen bl.a. i FN:s konvention om mänskliga rättigheter och i Europakonventionen – övervägt om rätten till liv skulle ges grundlagsskydd. Kommittén hade emellertid funnit att befintlig lagstiftning väl motsvarade de krav som kan ställas i en rättsstat och lade därför inte fram något förslag i den delen. Kommittén hade framhållit att en inkorporering av Europakonventionen innebar att rätten till liv kommer till positivt uttryck i svensk rätt.

Utskottet avstyrkte särskilt ett motionsyrkande om grundlagsskydd för fri- och rättigheter i förhållande till enskilda och framhöll att bestämmelserna i 2 kap. regeringsformen och Europakonventionen kompletterar varandra. I den mån de två regelsystemen inte ger samma skydd kommer den regel som går längst att avgöra hur långt skyddet för fri- och rättigheterna sträcker sig. Utskottet hade vid ett flertal tillfällen uttalat sitt stöd för såväl Fri- och rättig-

hetsutredningens som Fri- och rättighetskommitténs konstateranden 1975 respektive 1993 att det inte är praktiskt möjligt att i grundlag ta in en generell reglering av skyddet för fri- och rättigheterna såvitt gäller förhållandet mellan enskilda. Det fanns inte anledning för utskottet att nu ändra sin inställning. Frågor om skydd för enskilda mot andra enskilda borde som dittills lösas inom den vanliga lagstiftningens ram. De olika önskemål som därvid kan vara aktuella får hanteras allteftersom de framkommer.

Frågan om inkorporering av konventioner har tidigare vid flera tillfällen behandlats av utskottet, som framhållit att inkorporeringen av Europakonventionen bl.a. motiverats med att den intog en sådan särställning bland konventionerna om mänskliga rättigheter att den i inkorporeringshänseende borde behandlas på annat sätt än övriga konventioner (bet. 1993/94:KU24). I två senare yttranden till socialutskottet har konstitutionsutskottet framhållit att barnkonventionen inte kan anses inneha en sådan särställning (yttr. 1995/96:KU2y resp. 1998/1999:KU2y). Socialutskottet delade denna bedömning och avstyrkte motionsyrkanden om inkorporering av barnkonventionen (bet. 1995/96:SoU4 och 1998/99:SoU6).

Lagutskottet har vid fyra tillfällen avstyrkt motioner om tillsättandet av en *värdekommission*. Senast skedde detta den 24 januari 2002 (2001/02:LU8) då utskottet inledningsvis redovisade att den dåvarande norska regeringen år 1998 tillsatte en kommission, den s.k. Verdikommisjonen, som bestod av företrädare för en mängd olika samhällssektorer. Kommissionens arbete finansierades med statliga medel men var i övrigt helt fristående från staten. Syftet med kommissionen var att den skulle bidra till en bred värdemässig och samhällsetisk mobilisering för att stärka gemenskapsvärderingar och ansvar för miljön och samhället. Arbetet bedrevs bl.a. genom utfrågningar, seminarier, konferenser, massmedieutspel, institutionsbesök, folkmöten och genom publicering av rapporter och andra publikationer. Kommissionens arbete har nu slutredovisats. Utskottet fann inte skäl ändra tidigare ställningstagande. Vid föregående års behandling av frågan (bet. 2000/01:LU13) hade lagutskottet framhållit att det självfallet inte hade någon annan uppfattning än motionärerna vad gäller det angelägna i att det i så många sammanhang som möjligt förs samtal, diskussioner och debatter i sådana frågor som tagits upp i motionerna. Som utskottet funnit våren 1999 (bet. 1998/99:LU18) och våren 2000 (bet. 1999/2000:LU16) var dock den föreslagna värdekommissionen inte en framkomlig väg om man ville komma vidare med de tankegångar som utskottet givit uttryck för. Det föreligger nämligen en risk för att bara tillsättandet av en statlig kommission av många kan uppfattas som ett försök att lägga fast en för alla människor gemensam syn på de frågeställningar som förts fram av motionärerna. Det kunde inte heller uteslutas att samtal och diskussioner i andra sammanhang kring grundläggande mänskliga värden avstannade och det synsätt som kom till uttryck i kommissionen blev allenarådande. Vad en värdekommission skulle kunna lägga fast kunde dessutom endast bli redovisningar av uppfattningar hos enskilda ledamöter i en statlig kommitté. Därtill kom att det inte gick att bortse från att kommissionens

slutsatser kan bli så allmänt hållna att de framstår som ointressanta och arbetet därmed utförts i onödan.

Lagutskottet hänvisade till Bioteknikkommitténs betänkande Att spränga gränser (SOU 2000:103), som lyfter fram och har förslag rörande sådana spörsmål som motionärerna önskar få belysta. Vad som därvid tas upp har nära beröringspunkter med delar av den norska Verdikommisjonenens arbete. Lagutskottet hänvisade också till Forum för levande historia (SOU 2001:5). Det övergripande målet för detta forum skall vara att stärka viljan hos var och en att aktivt verka för alla människors lika värde. Det redovisade ledde enligt lagutskottet fram till samma slutsatser som våren 1999 och våren 2000. Utskottet var således inte berett att ställa sig bakom kravet på inrättandet av en svensk värdekommission.

Utskottets ställningstagande

Europakonventionen, som sedan den 1 januari 1995 gäller som lag här i landet har även utgjort inspirationskälla vid utformningen av regeringsformens fri- och rättighetskapitel. Utskottet har tidigare avstyrkt motionsyrkanden om att Europakonventionen skall ges ställning som grundlag och om att utvidga skyddet enligt 2 kap. 12 § regeringsformen mot rättighetsinskränkande lagstiftning. Utskottet vidhåller denna bedömning. Mot bakgrund av utskottets tidigare uttalade restriktiva inställning till inkorporering av konventioner är utskottet inte heller berett att förorda att 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter eller barnkonventionen inkorporeras i svensk rätt. När det gäller lagprövningsrätten vill utskottet hänvisa till sitt uttalande i betänkande 2001/02:KU13 om det angelägna i att åtgärder vidtas så att ett utredningsarbete snarast möjligt kan inledas. I fråga om EU:s anslutning till Europakonventionen vill utskottet hänvisa till att riksdagen våren 2001 som sin mening gav regeringen till känna att den med all kraft bör verka för att EU skall tillträda Europakonventionen (bet. 2000/01:KUU01, rskr. 2000/01:200). Något ytterligare tillkännagivande till regeringen är inte nödvändigt. Motionerna 2001/02:K80 i denna del, 2000/01:K278 yrkandena 1–3 och 2001/02:K236 yrkandena 7, 8 och 10 samt 2001/02:K60 yrkande 6 (alla m) avstyrks följaktligen.

Utskottet avstyrker också motion 2001/02:K79 (kd) om inrättandet av en värdekommission. Enligt utskottets mening saknas anledning att gå ifrån riksdagens tidigare ställningstaganden i frågan.

När det gäller frågan om tillsättandet av en utredning i syfte att utvidga rättighetsskyddet till ytterligare områden och grundlagsfästa fri- och rättigheter mellan enskilda har utskottet tidigare avstyrkt ett yrkande om detta med hänvisning till att de väsentligaste dragen av det svenska fri- och rättighetssystemet vuxit fram i stor enighet även om det funnits och alltjämt finns olika meningar mellan partierna när det gäller enskildheter. Utskottet gör inte nu någon annan bedömning och avstyrker motionerna 2000/01:K267 och 2000/01:Sf25 yrkande 8 (båda kd). Utskottet är inte heller berett att förorda en utredning för att klargöra den teoretiska och mänskliga grunden för mänsk-

liga rättigheter, liksom vilka rättigheter som är universella, absoluta eller kulturellt betingade och rättigheternas inbördes förhållande. Enligt utskottets mening är en sådan undersökning närmast en fråga för forskningen och den allmänna debatten. Motion 2001/02:U305 yrkandena 1–3 (kd) avstyrks därför också.

När det gäller motion 2001/02:Ju451 yrkande 2 (mp) gör utskottet ingen annan bedömning än motionärerna om människors lika värde, ansvar och positiva utvecklingsmöjligheter, liksom att ratificerade internationella avtal och konventioner skall införlivas i svensk lag, i den mån åtagandena inte överensstämmer med den interna rättsordningen. Självfallet skall en internationell överenskommelse inte ratificeras om den är oförenlig med grundlagens rättighets- och skyldighetskapitel och grundlagen inte ändras i samband därmed. Enligt utskottets mening behövs inte något tillkännagivande till regeringen i denna fråga. Motionsyrkandet avstyrks.

Frågan om grundlagsreglering av rätten till liv tas upp i motion 2001/02:K307 (kd). Fri- och rättighetskommittén fann 1993 i denna fråga att befintlig lagstiftning väl motsvarade de krav som kan ställas i en rättsstat och att rätten till liv genom Europakonventionens inkorporering kom till ett positivt uttryck i svensk lagstiftning. Utskottet gör inte någon annan bedömning. Utskottet anser inte heller att ett tillkännagivande till regeringen om att Sverige europeiskt och internationellt bör verka för ett förbud mot eutanasi är nödvändigt. Motion 2001/02:K307 yrkandena 1 och 2 avstyrks.

Olika aktörers roll i arbetet med de mänskliga rättigheterna

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning bl.a. till pågående och aviserat arbete i Regeringskansliet två motionsyrkanden (kd) om handlingsplaner för mänskliga rättigheter hos myndigheterna respektive om ökat stöd till kvinnojourerna.

Skrivelsen

Regeringen avser enligt skrivelsen att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en kartläggning av hur svenska domstolar tillämpat 2 kap. regeringsformen och Europakonventionen. Framför allt genom medlemskapet i EU och Europakonventionens inkorporering har internationella rättsregler fått ökad betydelse i den dömande verksamheten. Det krävs därmed god kännedom om sådana rättsregler och den praxis som gäller för rättstillämpningen. Regeringen avser att följa de insatser som Domstolsverket gör för att ytterligare utveckla sin utbildningsverksamhet om mänskliga rättigheter för domare och annan personal inom domstolsorganisationen. Regeringen anser att det skulle vara av värde med en kartläggning över de fall i vilka svenska domstolar

använt sig av Europakonventionen sedan den blev svensk lag och av bestämmelserna i 2 kap. regeringsformen. En sådan kartläggning skulle med systematiska metoder kunna redovisa de svenska mål som förekommit inför Europadomstolen.

Regeringen avser att föreslå vissa åtgärder för att stärka och effektivisera Barnombudsmannen.

Regeringen beslutade i december 2000 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att föreslå hur direktivet 2000/43/EG om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett ras eller etniskt ursprung samt direktivet 2000/78/EG om inrättandet av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet skall genomföras i Sverige.

När det gäller vissa andra förvaltningsmyndigheter framhålls i skrivelsen att för myndigheter med särskilt ansvar för mänskliga rättigheter kommer regeringen att överväga möjligheterna att på lämpligt sätt uppmärksamma myndigheterna på deras ansvar, exempelvis genom bestämmelser i berörda myndigheters instruktioner eller genom att i regleringsbrev ställa krav på återrapportering. Vidare anges att regeringen har för avsikt att i kommande proposition om upphandling föreslå att antidiskrimineringsklausuler införs fr.o.m den 1 juli 2002.

Kommunernas och landstingens roll för att förverkliga de mänskliga rättigheterna är enligt skrivelsen viktig. Deras praktiska handhavande av en rad frågor är av betydelse och kan i vissa fall vara avgörande för om Sverige som stat kan leva upp till sina förpliktelser på flera områden.

Regeringen pekar på att såväl arbetsgivare som fackliga organisationer som centrala aktörer i samhällslivet har en betydelsefull roll när det gäller att främja och skydda mänskliga rättigheter. Regeringen anger i skrivelsen att dialogen med företrädare för det svenska näringslivet om mänskliga rättigheter fördjupas. När det gäller enskilda organisationer framhålls det värdefulla i det arbete som bedrivs inom dessa organisationer för att främja och stärka de mänskliga rättigheterna. Regeringen avser att låta kartlägga hur lagstiftningen inom olika områden påverkar ideella föreningar. Regeringen avser enligt skrivelsen vidare att besluta att en särskild utredare skall tillsättas med uppgift att utreda och analysera frågor rörande allmänna samlingslokaler. Regeringen avser också att genomföra återkommande s.k. Folkrorelseforum för dialog mellan å ena sida regeringen och dess förvaltningsmyndigheter och å andra sidan företrädare för föreningslivet.

Motionen

Per Lager m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:K82 yrkande 1 ett tillkännagivande till regeringen om behovet av handlingsplaner för mänskliga rättigheter hos myndigheterna. Motionärerna anser att samtliga myndigheter bör uppmärksammas på sitt ansvar, inte endast de med ett särskilt ansvar. Lämpligt vore t.ex. att ge samtliga myndigheter i uppgift att utarbeta en egen handlingsplan för mänskliga rättigheter i syfte att belysa hur olika rättigheter kan komma att aktualiseras i den egna myndighetsutövningen, vilka konsekvenser

det får för arbetet samt behovet av utbildning om rättigheterna och deras konsekvenser.

I samma motion 2001/02:K82 begärs att regeringen utreder möjligheten av en utökad kvinnojourverksamhet så att alla kvinnors och särskilt invandrar-kvinnors behov av stöd kan tillgodoses (yrkande 8). Alla kvinnor, oberoende av bostadsort och medborgarskap, bör ges tillgång till kvinnojourer och skyddat boende. Kvinnojourerna bör ges medel för att anlita tolk och ha tillgång till tolkjourverksamhet. Vidare bör kvinnojourerna få tillgång till kompetens om etnicitet m.m. Behovet av generell kompetensförstärkning bör ses över, och medel tilldelas för informations- och utbildningsinsatser.

Tidigare behandling

Socialutskottet avstyrkte motionsyrkanden om ökat stöd till kvinnojourer i samband med behandlingen av budgetpropositionen för 2002 (bet. 2001/02: SoU1). Utskottet framhöll att det arbete som kvinnojourerna utför är av stort värde och att kvinnojourerna utgör ett mycket betydelsefullt komplement till socialtjänstens verksamhet på området. För år 2001 hade anslaget tillförts ytterligare medel för insatser i syfte att motverka våld mot kvinnor. Bland annat skulle 1,2 miljoner kronor årligen tillfalla Rikskvinnocentrum. Utskottet såg positivt på att det statliga stödet till kvinnojoursorganisationerna ökat men ville samtidigt framhålla att denna omständighet inte får leda till att kommunernas engagemang minskar. Kommunerna bör enligt utskottet även fortsättningsvis ha det primära ansvaret för att stödja kvinnojourerna.

Utskottets ställningstagande

Enligt 1 kap. 2 § regeringsformen skall den offentliga makten utövas med respekt för människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. En rad åtgärder som aviserats i skrivelsen kommer att medföra att myndigheternas uppmärksamhet på fri- och rättighetsfrågorna stärks och att myndigheternas möjligheter att få information förbättras. Det gäller bl.a. spridningen av själva handlingsplanen, informationsmaterial som Forum för levande historia skall tillhandahålla, en hemsida om mänskliga rättigheter och översättning och spridning av dokument. Enligt utskottets mening är det värdefullt att myndigheter med ett särskilt ansvar för mänskliga rättigheter ytterligare uppmärksammas på sitt ansvar genom t.ex. bestämmelser i instruktionerna eller återrapporteringskrav i regleringsbrev.

En interdepartemental arbetsgrupp för mänskliga rättigheter avses få till uppgift att följa upp handlingsplanen och se till att den utvärderas. Uppföljnings- och utvärderingsinsatserna kommer att ligga till grund för utarbetandet av nästa handlingsplan. Utskottet förutsätter att frågan om huruvida samtliga myndigheter behöver uppmärksammas ytterligare på sitt ansvar för de mänskliga fri- och rättigheterna, t.ex. genom att upprätta egna handlingsplaner kommer att aktualiseras i det sammanhanget. Något tillkännagivande till regeringen om sådana insatser är enligt utskottets mening inte nödvändigt. Motion 2001/02:K82 yrkande 1 (mp) avstyrks.

När det gäller ökat stöd till kvinnojourer gör utskottet ingen annan bedömning än socialutskottet och avstyrker därför motion 2001/02:K82 yrkande 8 (mp).

Internationellt skydd mot förföljelse och tortyr

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker i likhet med socialförsäkringsutskottet motionsyrkanden om att förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning skall ingå i flyktingbegreppet (fp) och ett motionsyrkande om miniminormer för en humanitär asylrätt (mp), med hänvisning till att motionsyrkandena får anses tillgodosedda. Ett motionsyrkande om humanitärt visum (mp) avstyrks mot bakgrund bl.a. av viseringsinstrumentets syfte.

Jämför reservation 4 (fp).

Bakgrund

Genom Amsterdamfördraget har frågor om asyl, invandring och vissa frågor om fri rörlighet för personer förts över från tredje till första pelaren. Efter en övergångsperiod på fem år, dvs. maj 2004, skall fri rörlighet för personer garanteras.

Vid Europeiska rådets möte i Wien i december 1998 antogs en handlingsplan för att genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. I handlingsplanen anges prioriteringar och tidsramar för hur uppgifterna i fördraget om fri rörlighet för personer, asyl, invandring samt för civilrättsligt, polisiärt och straffrättsligt samarbete bör genomföras och inom vilka tidsramar. Genomförandetiden varierar mellan två och fem år från Amsterdamfördragets ikraftträdande.

Vid Europeiska rådets sammanträde hösten 1999 i Tammerfors drogs riktlinjerna upp för hur man så snart som möjligt skall kunna genomföra den fria rörligheten för personer fullt ut. Europeiska rådet efterlyste en gemensam politik för invandring och en gemensam asylpolitik grundad på en fullständig och absolut tillämpning av Genèvekonventionen. Fyra huvuddelar fastställdes, partnerskap med ursprungsländerna, ett gemensamt europeiskt asylsystem, som på längre sikt bör leda till ett gemensamt asylförfarande och en enhetlig status för dem som beviljas asyl, rättvis behandling av medborgare i tredje land och en effektivare hantering av migrationsflöden.

Regeringens mål för migrationspolitiken är att ge skydd mot förföljelse och tortyr genom att värna asylrätten i Sverige och internationellt, att den reglerade invandringen upprätthålls och att harmoniseringen av flykting- och invandringspolitiken i EU ökar. Målet är att verksamheten skall präglas av rättssäkerhet, humanitet och respekt för individens mänskliga rättigheter. Regeringen har i regleringsbrevet för 2002 för Migrationsverket och Utlänningsnämnden utökat förvaltningsanslaget till myndigheterna med sammanlagt 55 miljoner kronor för att inte öka de nuvarande handläggningstiderna.

Regeringen avser enligt skrivelsen att i sin mål- och resultatdialog med Migrationsverket och Utlänningsnämnden aktivt följa hur myndigheterna lever upp till visioner och verksamhetsmål för att låta perspektivet med mänskliga rättigheter genomsyra riktlinjer för handläggning och beslutsfattande.

I skrivelse anges också att regeringen välkomnar EG-kommissionens direktivförslag om att s.k. könsrelaterad förföljelse skall innefattas i konventionsflyktbegreppet. Regeringen kommer att föreslå att den svenska lagstiftningen anpassas till resultatet av förhandlingarna i rådet.

Motionerna

Per Lager m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:K82 (yrkande 2) ett tillkännagivande till regeringen om att Sverige inom EU bör verka för miniminormer i harmoniseringsdokument som värnar en humanitär asylrätt. Sverige bör ha en högt ställd profil i dessa frågor. Det måste enligt motionärerna vara den enskildes rättighetsperspektiv som är det viktiga och inte harmonisering och gemenskapspolitik som sådan. Motionärerna anser att kommissionens meddelande om ett gemensamt asylförfarande och en enhetlig status som är giltig i hela unionen undergräver idén om harmonisering via miniminormer och strider mot de mänskliga rättigheterna på asylområdet. För den enskilde blir det första landets reglering avgörande, utan möjlighet att få förnyad prövning i en medlemsstat med mer generösa regler. Den enskildes möjlighet eller oförmåga att välja destinationsland blir avgörande för hans eller hennes asylprövning. Sverige bör vara ett föregångsland och se internationella konventioner som miniminormer.

Motionärerna anser också att presumtiva flyktingar bör ha möjlighet att söka humanitärt visum vid t.ex. svensk ambassad i fall då det vore orimligt att låta den asylsökande avvakta handläggningen av asylärenden i ursprungs- eller transitland. Regeringen bör enligt motionärerna utreda denna möjlighet (yrkande 3).

I motion 2001/02:K81 av Helena Bargholtz m.fl. (fp) begärs ett tillkännagivande till regeringen om en vidgad flyktingdefinition. Motionärerna hänvisar till EG-kommissionens direktivförslag om att s.k. könsrelaterad förföljelse på grund av sexuell läggning skall innefattas i konventionsflyktbegreppet och anser att Sverige redan innan direktivet antas och implementeras i svensk lagstiftning bör göra nödvändiga ändringar i lagstiftningen. Regeringens avsikt att anpassa svensk lagstiftning till resultatet av förhandlingarna i rådet är enligt motionen ingen garanti för att det verkligen blir fråga om en vidgad tolkning av begreppet ”övriga skyddsbehövande” (yrkande 1).

Yttrande från socialförsäkringsutskottet

Socialförsäkringsutskottet hänvisar till att utskottet nyligen behandlat en rad frågor kring migration och asylnpolitik (bet. 2001/02:SfU8). I betänkandet påtalade utskottet vikten av att Sverige aktivt arbetar för att påverka utformningen av de gemensamma reglerna inom EU på detta område. Socialförsäk-

ringsutskottet ansåg att det bl.a. till följd av den fria rörligheten inom EU och för att uppnå målsättningen att utveckla ett område med frihet, säkerhet och rättvisa behövs en gemensam politik för invandring och en gemensam asylpolitik. Enligt utskottets mening bör flyktingpolitiken bygga på flyktingars rättigheter, internationell solidaritet och full respekt för internationella åtaganden. Den gemensamma politiken bör utgöras av miniminormer som läggs på en så hög nivå som möjligt. Det krävs också ett ökat inslag av finansiell solidaritet i EU:s flyktingpolitik och en bättre fördelning när det gäller insatserna vid omfattande flyktingströmmar. En europeisk flyktingfond har inrättats för att stödja projekt för mottagande av asylsökande, integration och återvändande, men medel kan även användas för s.k. akutåtgärder, föreskrivna i direktivet om tillfälligt skydd. I regeringens fyrapunktsprogram inför EU:s framtidskonvent, vars förslag skall utgöra ett underlag för den regeringskonferens som år 2004 skall förhandla om förändringar av EU:s fördrag, anges som en av fyra prioriterade frågor arbetet med att skapa en gemensam asyl- och migrationspolitik inom EU. Socialförsäkringsutskottet anser att motion 2001/02:K82 yrkande 2 får anses tillgodosedd med det anförda och därför bör avslås.

Vad härefter gäller flyktingbegreppet och kommissionens direktivförslag konstaterar socialförsäkringsutskottet inledningsvis att frågan om internationellt skydd och om definitionen av begreppet flykting samt alternativa skyddsformer är föremål för diskussion inte bara inom EU utan även i andra internationella forum. Socialförsäkringsutskottet nämner att FN:s flyktingkommisariat, UNHCR, har inlett en översyn av flyktingbegreppet enligt Genèvekonventionen, varvid även det könsbaserade skyddet ses över. Enligt socialförsäkringsutskottets mening är frågan om definitionen av begreppet flykting och möjligheten att erhålla flyktingstatus mycket viktig och grundläggande inte minst när det gäller det övriga arbetet inom EU med att utforma en gemensam asylpolitik. Sverige har varit drivande i dessa frågor. I utlänningslagen infördes också redan 1997 bestämmelser om att förföljelse från tredje part kan utgöra grund för flyktingskap. När det gäller direktivförslaget understryker socialförsäkringsutskottet i sitt betänkande 2001/02:SfU8 vikten av att arbetet med förslaget inte fördröjs. Socialförsäkringsutskottet har erfarit att regeringen avser att se över frågan om att i utlänningslagen införa en möjlighet för personer som förföljs på grund av kön eller sexuell läggning att erhålla flyktingstatus. Statsrådet Jan O Karlsson har uttalat att Sverige därmed anpassar sig till en rättsutveckling som redan pågår och att det inte är nödvändigt att Sverige avvaktar det pågående arbetet inom EU. Utredningen skall vara avslutad senast den 1 oktober 2002. Socialförsäkringsutskottet hänvisar också till att Migrationsverket på regeringens uppdrag har utformat riktlinjer för homosexuella i asylprocessen som syftar till att uppmärksamma personalen på de särskilda omständigheter som kan gälla i ärenden där homosexualitet åberopas. Med det anförda anser socialförsäkringsutskottet att motion 2001/02:K81 yrkande 1 får anses tillgodosedd och motionsyrkandet avstyrks.

Vad gäller s.k. humanitärt visum som föreslås i motion 2001/02:K82 yrkande 3 hänvisar socialförsäkringsutskottet till betänkande 2001/02:SfU8. Utskottet påtalade att viseringsinstrumentet inte är avsett att ta till vara personers behov av skydd. Utlänningslagens bestämmelser uppfyller enligt utskottets uppfattning Genèvekonventionen i fråga om skyldigheten att ge skydd till den som riskerar förföljelse i hemlandet. Sverige tar också emot personer i behov av skydd för vidarebosättning i Sverige, genom den s.k. flyktingkvoten. Utskottet kunde med det anförda inte ställa sig bakom det behandlade motionsyrkandet i frågan. Socialförsäkringsutskottet vidhåller denna inställning och anser att konstitutionsutskottet bör avstyrka motion 2001/02:K82 yrkande 3.

Utskottets ställningstagande

Utskottet gör ingen annan bedömning än socialförsäkringsutskottet och avstyrker motionerna 2001/02:K81 yrkande 1 (fp) och 2001/02:K82 yrkandena 2 och 3 (mp).

Sammanhållet skydd mot diskriminering m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker två motionsyrkanden om generellt skydd mot diskriminering och om ett sådant skydd i 2 kap. regeringsformen (m resp. mp).

Utskottet föreslår att riksdagen med bifall till flera motioner (m, kd, c, fp och mp) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför om att uppdraget till den parlamentariska kommitté som bl.a. skall överväga en samordning av ombudsmannainstitutioner skall omfatta samtliga ombudsmän under regeringen. Motionsyrkanden om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning anses tillgodosedda och avstyrks.

Två motionsyrkanden (m) om avskaffande av lagar i syfte bl.a. att motverka diskriminering avstyrks.

Jämför reservation 5 (s, v)

Bakgrund

I regeringens skrivelse redovisas den nya lagen om likabehandling av studenter i högskolan som bl.a. innebär att diskriminering på grund av könstillhörighet, etnisk tillhörighet, sexuell läggning och funktionshinder förbjuds, att en högskola blir skyldig att betala ett ideellt skadestånd för den kränkning som en student eller sökande blivit utsatt för genom att högskolan inte följt lagen, att högskolor blir skyldiga att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier och att JämO, DO, HomO och HO skall utöva tillsyn över lagens efterlevnad.

När det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män m.m. redovisas att regeringens mål för svensk jämställdhetspolitik är att kvinnor och män skall ha samma möjligheter, rättigheter och skyldighet inom livets alla områden. Inom Regeringskansliet bereds för närvarande frågan om länsstyrelserna bör ges tillsynsansvar över jämställdhetslagens (1991:433) regler om aktiva åtgärder. Vidare övervägs de förslag som lämnats av Rådet för jämställdhetsfrågor som rör transporter och IT, som bl.a. gäller inrättande av en myndighet som skall utgöra ett nationellt pådrivande kunskaps- och resurscentrum för samhälle och näringsliv och om ett sjätte delmål för ett jämställt transportsystem. Vidare redovisas sexualbrottsutredningens förslag till en ny reglering av sexualbrotten, vilka nu delvis lett till förslag till riksdagen (prop. 2001/02:123), och att SCB har fått regeringens uppdrag att genomföra en tidsanvändningsstudie som skall ge information om arbetsfördelningen i hemmen. Resurser har tilldelats för 31 professurer och 73 anställningar som forskarasistenter avsedda för underrepresenterat kön.

Motionerna

Per Lager och Kia Andreasson (båda mp) begär i motion 2001/02:K349 ett grundlagsförslag från regeringen så att ett generellt rättsligt bindande skydd mot diskriminering införs och att begränsningen till etniska minoriteter i 2 kap. 15 § regeringsformen upphävs. I stället för ändringar i målsättningsstadgandet i 1 kap. regeringsformen bör det rättsligt bindande fri- och rättighetskapitlet (2 kap.) utökas med ett generellt skydd.

Margit Gennser m.fl. (m) begär i motion 2000/01:Sf20 yrkande 3 ett tillkännagivande till regeringen om att skyddet mot diskriminering bör införas i grundlagen. Det är enligt motionärerna viktigt att lagstiftningen är allmängiltig och inte specifik för vissa människors livssituation. All form av diskriminering bör förbjudas i grundlagen.

Per Unckel m.fl. (m) framhåller i motion 2001/02:K80 i denna del att en åtgärd som skulle stärka individens skydd mot diskriminering vore att införa en samlad diskrimineringslagstiftning.

I motion 2001/02:K82 av Per Lager m.fl. begärs att regeringen utreder förutsättningarna för och behovet av en mer generell diskrimineringslagstiftning (yrkande 7). Frågans omfattning och dignitet medför att en parlamentarisk kommitté ovillkorligen bör tillsättas. Motionärerna ställer sig bakom försöken att åtgärda alla former av diskriminering på högskolorna. Många andra grupper och enskilda utanför arbetslivet omfattas dock inte av diskrimineringsreglerna. Dessa bör därför göras generella för att kunna gälla hela samhället.

Också Sofia Jonsson (c) begär en gemensam diskrimineringslag i motion 2000/01:So451 yrkande 1. Enligt motionären är det lika oacceptabelt av vilket skäl en människa än diskrimineras. En samlad diskrimineringslag vore ett bra sätt att få ett helhetsgrepp. En sådan samlad lag bör omfatta också diskriminering på grund av ålder. Ett exempel på åldersdiskriminering är förslag om att ungdomar under 15 år inte skall få vistas ute i staden på kvällarna.

Matz Hammarström m.fl. (mp) begär i motionerna 2000/01:K401 yrkande 1 och 2001/02:K381 yrkande 1 att regeringen utreder frågan om en lag om mänskliga rättigheter. Motionärerna anser att det är angeläget att det finns en samordnad och samlad syn för att motverka diskriminering. De olika lagarna mot diskriminering i arbetslivet bör samordnas i en lag om mänskliga rättigheter med motverkande av diskriminering som huvudsyfte. Mångfalds- och jämställdhetsplaner bör ingå som en naturlig del. Lagen bör också innehålla en civilrättslig del angående diskriminering i det övriga samhällslivet på grund av kön, religion, etnicitet, funktionshinder och sexuell läggning. Tydliga antidiskrimineringsklausuler bör införas för alla offentliga upphandlingar. De nuvarande ombudsmännen bör samordnas i en ny myndighet – en ombudsman för mänskliga rättigheter. Liknande synpunkter framförs i motion 2000/01:K399 yrkande 1 av Per Lager m.fl. (mp). I denna motion pekas också på vikten av effektiva skadeståndsbaserade bestämmelser.

Ombudsmännens roll tas upp i flera motioner. Chris Heister m.fl. (m) begär i motion 2001/02:So611 yrkande 2 ett tillkännagivande till regeringen om en sammanslagning av diskrimineringsombudsmännen. Motionärerna vänder sig emot att regeringen arbetar för att Handikappombudsmannen skall utvecklas till en sedvanlig förvaltningsmyndighet i stället för att göra ombudsmannaverksamheterna oberoende av den verkställande makten. Henrik Järrel (m) begär i motion 2001/02:K350 ett regeringsförslag om reformering av ombudsmannainstituten med sikte på en sammanhållen organisation under riksdagens primära tillsyn.

Ett samlat ombudsmannaämbete under riksdagen begärs också i motion 2001/02:A227 yrkande 5 av Magnus Jacobsson m.fl. (kd). Motionärerna betonar särskilt det beslut som riksdagen tagit gällande en översyn av ombudsmannastrukturen. Margareta Viklund (kd) begär i motion 2000/01:K242 att det skall tillsättas en parlamentarisk utredning för att ta ett samlat grepp på frågan om hur skyddet mot diskriminering skall vara utformat. I det arbetet bör även formerna för ombudsmännens arbete tas upp. Det splittrade skyddet mot diskriminering leder enligt motionen till att skyddet försvagas. Rätten till likabehandling betraktas inte som en grundläggande rättighet utan mer som en förhandlingsbar förmån. Frågan tas också upp i motion 2000/01:A388 yrkande 9 av Magda Ayoub, vari begärs tillkännagivanden till regeringen om en samlad ombudsmannaverksamhet på arbetsmarknadsområdet, och i motion 2001/02:So302 yrkande 2 av Sven Brus och Kenneth Lantz (alla kd). I den sistnämnda motionen anförs att verkligheten är sådan att äldre diskrimineras i ett antal avseenden. Diskrimineringsombudsmän utifrån kön, etnicitet och sexuell läggning bör enligt motionen sammanföras till att avse all form av diskriminering, exempelvis även på grund av ålder. I motion 2000/01:A388 yrkande 10 begärs ett tillkännagivande till regeringen om det nonchalanta i dröjsmålet med att tillsätta utredningen.

I motion 1999/2000:Sf637 av Lennart Daléus m.fl. (c) yrkande 9 begärs en sammanhållen diskrimineringslagstiftning som skulle ge bättre förutsättningar att samordna ombudsmannafunktionen till en sammanhållen myndighet med

hög juridisk kompetens. I ett längre perspektiv kan det vara möjligt att sammanlänka funktionen med Justitieombudsmannen. Med en sammanhållen lagstiftning som också gäller utanför arbetslivet är det möjligt att ställa krav på en större del av samhällslivet som även omfattar åldersdiskriminering. Enligt motionärerna är diskriminering av äldre inom vården och i andra sammanhang ett reellt problem.

Johan Pehrson och Helena Bargholtz (båda fp) begär i motion 2001/02: Ju450 yrkande 32 ett tillkännagivande till regeringen om det svenska ombudsmannasystemet. Ombudsmannainstitutionen bör enligt motionärerna nu förtydligas och förenklas. Ingripanden mot statliga och kommunala ämbetsmän bör samordnas under JO-ämbetet medan övriga ombudsmän bör slås samman till ett ombudsmannaämbete med eventuellt nya uppgifter. Stor återhållsamhet bör dock enligt motionen iaktas när det gäller att införa nya sådana.

Carl Erik Hedlund (m) begär i motion 2000/01:K328 att riksdagen beslutar att avskaffa lagarna mot diskriminering på grund av etnicitet, handikapp, sexuell läggning eller kön (yrkande 1). Motionären begär också ett tillkännagivande till regeringen om vikten av sänkta skatter och avregleringar i syfte att motverka diskriminering på arbetsmarknaden (yrkande 3). Enligt motionären går lagarna mot diskriminering på flera sätt emot grundläggande värden i en liberal rättsstat. Den typen av lagar är med nödvändighet godtyckliga. De riktar sig mot en till stor del oskyldig kategori människor (arbetsgivare). De motverkar också sitt påstådda syfte att få in marginaliserade grupper på arbetsmarknaden. Det är i stället bättre att genom sänkta skatter och avregleringar bereda alla arbetsföra plats i en växande dynamisk och konkurrenskraftig ekonomi. De goda exemplen borde växa fram som goodwill och konkurrensfördelar.

I motion 2001/02:K420 av Gunnar Axén (m) begärs att 16 lagar och förordningar avskaffas (yrkandena 1–16). I motionen betonas att människor bör vara fria och ha frihet att tillåtas göra vad man har rätt att göra. Det är enligt motionären dags att starta resan dit, och en rad lagar och förordningar bör därför avskaffas, nämligen lagen (1966:742) om hotell- och pensionatvård, lagen (1969:612) om förbud mot professionell boxning, lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete, lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet, hyresförhandlingslagen (1978:304), 12 kap. jordabalken, namnlagen (1982:670), arbetstidslagen (1982:673), förordningen (1983:18) om studerandekåror, nationer och studentföreningar vid universitet och högskolor, lagen (1987:375) om förbud mot s.k. bastuklubbar och andra liknande verksamheter, lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram, jämställdhetslagen (1991:433), tobakslagen (1993:581), alkohollagen (1994:1738), alkoholförordningen (1994:2046), lagen (1994:1809) om totalförsvarspåbud, lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster och lagen (2000:537) om märkning och registrering av hundar samt förordningen (2000:538) om märkning och registrering av hundar.

Tidigare behandling

Frågan om en samlad ombudsmannamyndighet behandlades hösten 2000 (bet. 2000/01:KU3). Utskottet framhöll i sin bedömning inledningsvis den särställning som Riksdagens ombudsmän har. Utskottet ansåg inte att det fanns någon anledning att ifrågasätta JO:s ställning och verksamhet.

När det gällde frågan om att föra ihop de ombudsmän som är underställda regeringen till en ombudsmannaorganisation ansåg utskottet att tiden nu var mogen att utreda frågan. Enligt utskottet borde således en utredning tillsättas med uppgift att undersöka om det finns förutsättningar för att slå samman några av eller samtliga dessa ombudsmannainstitutioner till en institution. Frågan om huvudmannskapet för dessa ombudsmän måste, enligt utskottet, ses i ljuset av de uppgifter ombudsmännen tilldelas. Vad utskottet anfört gavs regeringen till känna (rskr. 2000/01:33–35).

Kulturutskottet, arbetsmarknadsutskottet, näringsutskottet och miljö- och jordbruksutskottet har kortfattat avstyrkt motionsyrkanden från den allmänna motionstiden åren 2000 och 2001 från samma motionär som står bakom motion 2001/02:K420 om avskaffande av vissa enskilda lagar i syfte att öka medborgarnas frihet (bet. 2001/02:KrU3, 2000/01:NU7, 2000/01:AU7, 2000/01:AU9 och 2000/01:MJU8). En något utförligare motivering till avstyrkandet hade arbetsmarknadsutskottet som beträffande vissa av arbetstidslagarna framhöll att det finns behov av en lagreglering för att det skall gå att upprätthålla en rimlig balans mellan arbetsgivarens och arbetstagarens önskemål i frågor rörande arbetstid. Arbetsmarknadsutskottet ville i sammanhanget också påminna om de rättigheter i fråga om arbetstid som finns i EG-rätten och som Sverige som nation är skyldigt att se till att arbetstagarna tillförsäkras.

Utredning om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning

Regeringen har den 31 januari 2002 beslutat tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppdrag att bl.a. överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. Kommittén skall också ha i uppdrag att se över ansvarsområden och uppgifter för Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Handikappombudsmannen och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning samt överväga en samordning eller sammanlagning av samtliga dessa ombudsmän samt om den eller de framtida ombudsmannainstitutioner som föreslås skall vara underställda regeringen eller riksdagen. Kommittén skall redovisa uppdraget senast den 1 december 2004.

Utskottets ställningstagande

Regeringen har nyligen lagt fram proposition 2001/02:72 Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. vari föreslagits en målsättningsbestämelse i 1 kap. 2 § regeringsformen som bl.a. föreskriver att det allmänna skall

motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person. Utskottet är inte berett att nu förorda att skyddet i stället regleras i 2 kap. regeringsformen och då som ett generellt skydd mot alla former av diskriminering. Motionerna 2001/02:K349 (mp) och 2000/01:Sf20 yrkande 3 (m) avstyrks.

Den nyligen beslutade utredningen om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning kommer enligt sina direktiv (dir. 2002:11) att ta upp frågan om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning omfattade alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. Därvid skall bl.a. frågan om diskriminering på grund av ålder och behovet av skydd mot diskriminering av s.k. transpersoner övervägas. Också det civilrättsliga området och skadeståndsfrågan berörs. I uppdraget ingår dessutom att överväga en samordning eller sammanslagning av Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Handikappombudsmannen och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller några av dem samt om den eller de framtida ombudsmannainstitutioner som föreslås skall vara underställda regeringen eller riksdagen. Motionerna 2000/01:K399 yrkande 1 (mp), 2000/01:K242 (kd), 2000/01:So451 yrkande 1 (c), 2001/02:K80 i denna del (m), 2001/02:K82 yrkande 7 (mp), 2001/02:So611 yrkande 2 (m), 2001/02:A388 yrkandena 9–10 (kd) och 2001/02:So302 yrkande 2 (kd) får därigenom anses tillgodosedda och avstyrks.

Utskottet konstaterar emellertid att regeringens direktiv inte omfattar bl.a. Barnombudsmannen. Utskottet vill erinra om att konstitutionsutskottet hösten 2000 ansåg att en utredning borde tillsättas för att undersöka om det finns förutsättningar för att slå samman några av eller samtliga de ombudsmän som är underställda regeringen. Riksdagen gav regeringen detta som sin mening till känna. Enligt utskottets mening är regeringens kommittédirektiv inte acceptabla från denna utgångspunkt. Samtliga ombudsmän under regeringen bör i enlighet med riksdagens uttalande omfattas av direktiven till kommittén. Utskottet föreslår att riksdagen med delvis bifall till motionerna 1999/2000:Sf637 yrkande 9 (c), 2000/01:K401 yrkande 1 (mp), 2001/02:K350 (m), 2001/02:K381 yrkande 1 (mp), 2001/02:Ju450 yrkande 32 (fp), 2001/02:A227 yrkande 5 (kd), som sin mening ger regeringen detta till känna.

Utskottet är inte berett att ställa sig bakom yrkandena i motionerna 2000/01:K328 yrkande 1 och 2001/02:K420 yrkandena 1–16 om att avskaffa en rad lagar eller i motion 2000/01:K328 yrkande 3 (båda m) om ett tillkännagivande till regeringen om vikten av sänkta skatter och avregleringar i syfte att motverka diskriminering på arbetsmarknaden. Motionsyrkandena avstyrks.

Rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker en motion (mp) om att utlänningar skall likställas med svenska medborgare när det gäller regeringsformens skydd för mänskliga rättigheter samt om att hela 2 kap. regeringsformen bör omarbetas och att utlänningslagstiftningen, regeringsformen och Europakonventionen bör bli föremål för närmare utredning.

Jämför reservation 6 (mp).

Skrivelsen

Rasism, främlingsfientlig och etnisk diskriminering är ett prioriterat område i handlingsplanen. Regeringens mål för integrationspolitiken är lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund, en samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund samt en samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt och tolerans och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga i och medansvariga för. Regeringen hänvisar till skrivelsen En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering (skr. 2000/01:59) och till att samtliga myndigheter som lyder direkt under regeringen getts i uppdrag att upprätta handlingsplaner för att främja etnisk mångfald bland de anställda. Vidare hänvisas till propositionen Hets mot folkgrupp, m.m. (prop. 2001/02:59) där det föreslagits bl.a. att det skall införas en särskild straffskala för grova fall av hets mot folkgrupp och att tillämpningsområdet för bestämmelserna om hets mot folkgrupp utvidgas så att också hets med anspelning på sexuell läggning omfattas.

Regeringen prioriterar enligt skrivelsen fortsatt arbete med att bryta social och etnisk snedrekrytering till högre utbildning. En särskild utredare har fått i uppdrag att beskriva och analysera fördelningen av makt och inflytande ur ett integrationspolitiskt perspektiv. Det antirasistiska arbetet har förstärkts och 10 miljoner kronor per år har beräknats för detta arbete. En försöksverksamhet med lokala och regionala diskrimineringsombud skall påbörjas under år 2002. En arbetsgrupp har utarbetat ett förslag till hur det fortsatta arbetet för att bistå personer som vill lämna rasistiska och liknande grupperingar skall bedrivas, utvecklas och finansieras.

Gällande regler m.m.

Bestämmelserna om utlänningars fri- och rättigheter infördes i 2 kap. regeringsformen den 1 januari 1977. Regeringsformens fri- och rättighetsreglering avsåg ursprungligen i princip endast svenska medborgare. Orsaken angavs vara att endast svenska medborgare har en ovillkorlig rätt att uppehålla sig här i riket och att bereda sig sin utkomst här, vilket är en förutsättning för att ett rättighetsskydd skall få full verkan. Det hade vidare i vissa hänseenden an-

setts föreligga ett legitimt behov av att kunna besluta om särskilda begränsningar i utlänningars fri- och rättigheter. Dessutom gäller att den vanliga lagstiftningen i stor utsträckning tillförsäkrar utlänningar de rättigheter som för svenska medborgares del skyddas genom regeringsformens rättighetsreglering. Från det i regeringsformen för utlänningars del skyddade området undantas frågor om åsiktsregistrering och om andra begränsningar i rörelsefriheten än frihetsberövanden (prop. 1975/76:209 s. 132).

Enligt 2 kap. 22 § första stycket regeringsformen likställs utlänning med svensk medborgare i flera fall. Utlänning kan dock enligt andra stycket i samma paragraf bli föremål för särskild lagstiftning i fråga om yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet, skydd mot tvång att ge till känna sin åskådning samt skydd mot kroppsligt ingrepp, kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång samt mot intrång i förtrolig meddelelse. Särskilda föreskrifter i lag kan också inskränka skyddet mot frihetsberövande, rätt till domstolsprövning av frihetsberövande av annan anledning än brott eller misstanke om brott och offentlighet vid domstolsförhandling, liksom skyddet mot ingrepp på grund av åskådning samt författares, konstnärers och fotografers rätt till sina verk och rätten att driva näring eller utöva yrke. Av detta lagrum framgår också att den s.k. proportionalitetsprincipen i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen inte är tillämplig på ingrepp i utlänningars rättigheter som sker med stöd av 2 kap. 22 § andra stycket. I 2 kap. 12 § andra stycket föreskrivs att begränsning av fri- och rättigheter som första stycket ger utrymme för endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och ej heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Europakonventionen, som sedan den 1 januari 1995 gäller som lag här i landet, gör i skyddet för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter i princip inte skillnad mellan svenska och utländska medborgare. Bestämmelserna om yttrandefrihet, frihet att delta i fredliga sammankomster och föreningsfrihet samt förbud mot diskriminering hindrar dock inte införandet av inskränkningar i utlänningars politiska verksamhet.

Motionen

Kerstin-Maria Stalin m.fl. (mp) tar i motion 2001/02:K429 upp frågan om utlänningars fri- och rättigheter. I yrkande 3 begärs förslag till ändring i 2 kap. regeringsformen så att särbehandling mellan svenska och utländska medborgare undanröjs. I yrkande 2 begärs ett tillkännagivande till regeringen om det önskvärda i att utländska och svenska medborgare i så stor utsträckning som möjligt skall vara jämställda i 2 kap. regeringsformen om grundläggande fri- och rättigheter. Vidare begärs ett tillkännagivande om att inskränk-

ningar i de grundläggande fri- och rättigheterna skall vara godtagbara i ett demokratiskt samhälle och stå i proportion till nyttan med bestämmelsen för alla innevånare i landet (yrkande 1). I yrkande 6 begärs förslag till hur 2 kap. regeringsformen kan omarbetas i syfte att ge handlingsutrymme under extraordinära förhållanden och tydligt visa att Europakonventionen gäller. I yrkande 4 begärs en närmare utredning av utlänningslagstiftningen, regeringsformen och Europakonventionen m.m. I dag gäller att begränsningar i lag kan ske utan att det är godtagbart i ett demokratiskt samhälle och utan att det står i proportion till nyttan med bestämmelsen. Motionärerna anser att det förhållandet att skyddsreglerna inte gäller fullt ut för utlänningar visar att utlänningar som inte valt att bli svenska medborgare av en eller annan anledning inte anses som fullvärdiga "invånare" och att det finns anledning att bemöta dem med en viss misstänksamhet. Någon form av skyddslagstiftning måste landet naturligtvis ha för att minimera riskerna för terrorhandlingar m.m. och för att kunna lagföra de skyldiga, men detta innebär enligt motionärerna inte att människor med annat medborgarskap skall behöva särbehandlas. Frågan är om utlänningslagstiftningen, eller tillämpningen av den, på något sätt står i strid med Europakonventionen. Hela 2 kap. regeringsformen borde enligt motionen skrivas om för att bli mer överskådlig, och lättare att förstå.

Tidigare riksdagsbehandling

Hösten 1992 avstyrkte utskottet ett yrkande om att utlänningar skulle omfattas av samma grundlagsskydd som svenska medborgare när det gäller åsiktsregistrering. Utskottet hänvisade bl.a. till de ovan redovisade ställningstagandena vid 1976 års reform (bet. 1992/93:KU2).

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening gör sig de bedömningar som gjordes i samband med grundlagsändringarna 1976 fortfarande gällande. Utskottet som inte är berett att förorda en ändrad ordning avstyrker motion 2001/02:K429 yrkandena 1–4 och 6.

Funktionshindrades rättigheter m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker, med hänvisning till att regeringen föreslagit att ett skydd införs i 1 kap. regeringsformen, motionsyrkanden (fp) om att bestämmelser om skydd mot diskriminering av funktionshindrade skall införas i 2 kap. regeringsformen. Också ett motionsyrkande (fp) om ratificering av Europakonventionens tilläggsprotokoll 12 avstyrks. Ett motionsyrkande om bristande tillgänglighet i samhället för funktionshindrade (kd) avstyrks med hänvisning till beslutat utredningsarbete.

Jämför reservation 7 (fp).

Bakgrund

I 2 kap. regeringsformen, som innehåller föreskrifter om grundläggande fri- och rättigheter, föreskrivs bl.a. att lag eller föreskrift inte får innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör minoritet (15 §) eller missgynnas på grund av sitt kön, om ej föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt (16 §). Någon motsvarande föreskrift i 2 kap. finns inte när det gäller funktionshinder.

EU:s ministerråd antog den 27 november 2000 rådets direktiv 2000/78/EG om inrättandet av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet. Detta direktiv behandlar arbetslivsområdet i vid mening och omfattar diskrimineringsgrunderna religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder och sexuell läggning.

Under år 2000 antogs ett tilläggsprotokoll nr 12 till Europakonventionen, där det sägs att åtnjutandet av varje rättighet som föreskrivs i lag skall säkerställas utan diskriminering på någon grund, såsom kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt. Sverige har inte undertecknat protokollet. Ett av skälen var att Sverige hade föredragit ett separat instrument som hade kunnat innehålla utförligare och mer detaljerade bestämmelser med sikte på att bekämpa diskriminering inom sådana samhällsområden där diskriminering är mest förekommande och där den till slut kan bli ett hot mot den demokratiska samhällsordningen. Ett sådant instrument skulle ha fått effekt så snart det hade ratificerats och trätt i kraft. Med ett tilläggsprotokoll som innehåller ett allmänt diskrimineringsförbud kommer det att dröja längre – troligen många år – innan Europadomstolen har avgjort så många enskilda klagomål att det är någorlunda klart vad diskrimineringsförbudet innebär i praktiken. Ett annat skäl var att det är oklart i vilken utsträckning protokollet tillåter staterna att vidta s.k. positiva åtgärder i syfte att främja jämställdheten mellan könen och jämlikheten mellan olika grupper i samhället.

Regeringen har i propositionen Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. (prop. 2001/02:72) föreslagit ett kompletterande och stärkt grundlagsskydd för utsatta grupper. Enligt förslaget fogas till regeringsformens målsättningsstadgande i 1 kap. 2 § regeringsformen en föreskrift om att det allmänna dels skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället, dels skall motverka diskriminering på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etnisk ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

I lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder och i lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan finns bestämmelser till skydd mot diskriminering av funktionshinderade.

I regeringens direktiv den 31 januari 2002 (dir. 2002:11) ges en parlamentarisk kommitté i uppdrag bl.a. att överväga om skydd mot missgynnande av personer med funktionshinder på grund av bristande tillgänglighet bör införas på andra samhällsområden än i arbetslivet och högskolan. Enligt direktiven är det ofta bristen på tillgänglighet som är grunden för det missgynnande funktionshindrade utsätts för. En person med funktionshinder utestängs sålunda många gånger från en lokal, tjänst eller verksamhet till följd av bl.a. den fysiska miljöns utformning och användbarhet, icke anpassad information eller bristande service. Regeringen hänvisar till att i lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder finns en bestämmelse som tar sikte just på bristande tillgänglighet och att lagen om likabehandling av studenter i högskolan innehåller en bestämmelse med i huvudsak liknande innehåll. I den mån kommittén föreslår att ett skydd mot diskriminering på grund av funktionshinder bör införas på andra samhällsområden än i arbetslivet och högskolan skall kommittén också överväga förslag som syftar till ett skydd mot missgynnande av funktionshindrade på grund av bristande tillgänglighet. Kommittén skall även överväga om sådana regler skall införas på de områden som omfattas av direktivet om likabehandling i arbetslivet men inte av lagen om diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder.

Funktionshindrades rättigheter är en prioriterad fråga i den nationella handlingsplanen för mänskliga rättigheter. Regeringens mål för handikappolitiken är att utjämna skillnaderna i levnadsvillkor mellan personer med funktionshinder och den övriga befolkningen. Regeringen har avlämnat en proposition om nya regler för att motverka domstolstrots avseende verkställighet av domar för insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och socialtjänstlagen (1980:620). I proposition 2001/02:80 Demokrati för det nya seklet har det föreslagits åtgärder i syfte att underlätta för funktionshindrade medborgare att åta sig och genomföra politiska uppdrag.

Regeringens mål är att fortsätta sitt arbete enligt den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79) vad avser insatser för att motverka diskriminering av människor med funktionshinder och för att göra det möjligt för funktionshindrade att delta i samhällslivet.

Våren 2001 gjordes ändringar av plan- och bygglagen (1987:10) för att öka tillgängligheten till befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser. Enligt förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken skall statliga myndigheter verka för att personer med funktionshinder ges full delaktighet i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor. Myndigheterna är skyldiga att göra den egna verksamheten samt lokaler och information tillgängliga för funktionshindrade. Regeringen avser dessutom att ge ett antal myndigheter på central nivå ett särskilt ansvar för att de nationella målen för handikappolitiken förverkligas inom deras respektive sektorsområden. En översyn planeras också

av områden som saknar regler om tillgänglighet för personer med funktionshinder.

Motionerna

Lars Leijonborg m.fl. (fp) begär i motionerna 1999/2000:So321 yrkande 18, 2000/01:So538 yrkande 8 och 2001/02:So618 yrkande 12 ett förbud i regeringsformen direkt riktat mot diskriminering av människor med funktionsnedsättning. Bestämmelserna om skydd mot diskriminering i 2 kap. regeringsformen som nu gäller etniska minoriteter och diskriminering på grund av kön, bör utökas med förbud mot diskriminering av funktionshindrade. I de båda sistnämnda motionsyrkandena begärs också att Sverige i Europarådet verkar för att Europarådet breddar diskrimineringsförbudet i Europakonventionen så att det blir ett generellt förbud som också innefattar människor med funktionshinder.

Ester Lindstedt-Staaf (kd) begär i motion 2001/02:So619 (yrkande 7) att den nya utredning som skall se över diskrimineringslagstiftningen skall få ett direktiv att utreda huruvida bristande tillgänglighet i samhället kan vara diskriminerande. Motionären hänvisar till att var fjärde lokal där kommunfullmäktige håller sina sammanträden inte uppfyller minimala krav på tillgänglighet för rörelsehindrade, vilka därmed utestängs från en central del av den svenska demokratin. I bara tio procent av kommunerna kan man kommunicera direkt med kommunens växel med hjälp av en texttelefon. Sex av tio kommuner saknar program för tillgänglighet. Många grundskolor saknar minimal anpassning för rörelsehindrade. Bankomater kan inte utnyttjas av rullstolsburna. Vidare framhålls att det i dag inte anses diskriminerande om en elev på grund av sitt funktionshinder inte kan komma in i skolan.

Utskottets ställningstagande

Funktionshindrades rättigheter är ett prioriterad område enligt den nationella handlighetsplanen för fri- och rättigheter. Målsättningen är att utjämna skillnaderna i levnadsvillkor mellan personer med funktionshinder och den övriga befolkningen. En rad åtgärder har vidtagits i detta syfte, och regeringen avser att fortsätta sina insatser för att motverka diskriminering av människor med funktionshinder och för att göra det möjligt för funktionshindrade att delta i samhällslivet

Regeringen har i proposition 2001/02:72 Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU, m.m. föreslagit att det i 1 kap. 2 § regeringsformen införs en bestämmelse om att det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av bl.a. funktionshinder. Utskottet är inte berett att nu förorda att en bestämmelse om diskriminering av funktionshindrade motsvarande de bestämmelser som gäller för etniska minoriteter och diskriminering på grund av kön införs i 2 kap. regeringsformen. Utskottet anser vidare att de skäl som anförts för att inte ratificera tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen fortfarande äger sin giltighet. Motionerna 1999/2000:So321 yrkande 18,

2000/01:So538 yrkande 8 och 2001/02:So618 yrkande 12 (alla fp) avstyrks följaktligen.

När det gäller den fråga om kommittédirektiv rörande tillgängligheten för funktionshindrade i samhället som tas upp i motion 2001/02:So619 yrkande 7 (kd) vill utskottet hänvisa till att regeringen i direktiv den 31 januari 2002 uppdragit åt en parlamentarisk kommitté att överväga om skydd mot missgynnande av personer med funktionshinder på grund av bristande tillgänglighet bör införas på andra samhällsområden än i arbetslivet och högskolan. Motionsyrkandet får därmed anses tillgodosett och avstyrks.

Diskriminering på grund av sexuell läggning

Utskottets förslag i korthet

Med hänvisning bl.a. till att regeringen föreslagit att bestämmelser om skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning skall införas i 1 kap. regeringsformen avstyrker utskottet motionsyrkanden (v, kd, fp resp. v, s, c, fp) om att bestämmelser om sådant skydd bör införas i 2 kap. regeringsformen. Utskottet hänvisar också till det utredningsarbete i fråga om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning som beslutats.

Jämför reservationerna 8 (v, mp) och 9 (fp).

Bakgrund

I regeringens proposition Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. (prop. 2001/02:72) föreslås att till regeringsformens målsättningsstadgande i 1 kap. 2 § regeringsformen fogas en föreskrift om att det allmänna dels skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället, dels skall motverka diskriminering på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person. I propositionen hänvisades till att Riksförbundet för sexuellt likaberättigande anfört att även könsidentitet bör inkluderas i uppräknningen. Regeringen framhöll att uppräknningen av olika otillåtna diskrimineringsgrunder endast är exemplifierande och inte uttömmande. Det åligger alltså det allmänna att motverka diskriminering även på grund av andra – liknande – osakliga omständigheter som gäller den enskilde som person.

I regeringens kommittédirektiv om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning (dir. 2002:11) ges kommittén i uppdrag att kartlägga och analysera behovet av och formerna för en reglering av ett förbud mot diskriminering av alla transpersoner. Kommittén skall också överväga om en eventuell lagstiftning mot diskriminering av transpersoner skall ingå i en gemensam diskrimineringslagstiftning. Kommittén skall vidare behandla frågan om användningen av termen sexuell läggning i syfte att åstadkomma en konsekvent användning av den i lagstiftningen. Kommittén skall överväga om detta begrepp bör

ersätta termerna homosexualitet och homosexuell läggning i författningar där detta kan aktualiseras.

Arbetet mot diskriminering på grund av sexuell läggning tas i den nationella handlingsplanen för mänskliga fri- och rättigheter upp som en prioriterad fråga. Regeringen avser att fortsätta att verka för att registrerade partner som enligt nationell lag har samma rättigheter och skyldigheter gentemot varandra som makar i ett äktenskap skall likställas med makar i äktenskap i de tjänsteföreskrifter som reglerar anställningsvillkoren för anställda i EU:s institutioner. Regeringen hänvisar också till propositionen Hets mot folkgrupp m.m. (prop. 2001/02:59) vari föreslås att hets med anspelning på sexuell läggning kriminaliseras.

Motionerna

Flera motioner tar upp frågan om diskriminering på grund av sexuell läggning. I motion 2001/02:K244 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) och motion 2001/02:L371 yrkande 2 (v, s, c, fp och mp) begärs ett tillägg i 2 kap. 15 § regeringsformen som innebär ett skydd mot lagar och andra föreskrifter som missgynnar någon av skäl som har samband med sexuell läggning. Enligt motionärerna förekommer det i dag diskriminerande lagstiftning.

Också i motion 2000/01:Sf22 yrkande 5 av Kalle Larsson m. fl. (v) begärs en komplettering i 2 kap. regeringsformen med ett skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning.

I motion 2001/02:A388 yrkande 5 i denna del av Magda Ayoub (kd) begärs en utredning om regeringsformens minoritetsskydd, som innebär att ingen får missgynnas genom lag eller annan föreskrift på grund av att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör en minoritet. Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över hur minoritetsskyddet i regeringsformen bör utformas för att möta de behov som finns i vårt samhälle i dag. Bland annat bör belysas om och i så fall hur de som tillhör minoritetsgrupper på grund av sin sexuella identitet kan infattas i minoritetsskyddet.

Per Lager m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:K82 yrkande 9 att regeringen utreder transpersoners speciella behov av diskrimineringskydd. I motionerna 2000/01:L459 och 2001/02:L367 av Ana Maria Narti m.fl. (fp) begärs att homo- och bisexuella samt transpersoner omfattas av regeringsformens skydd mot diskriminerande lagstiftning (yrkande 8 resp. 7).

Lars Leijonborg m.fl. (fp) begär i motion 2001/02:So637 yrkande 16 ett tillkännagivande till regeringen om rätten att som individ själv få bestämma sin livsstil, bl.a. genom att diskriminering av homosexuella motverkas genom en skärpt lagstiftning men också genom att polis och åklagare prioriterar dessa brott bättre.

Utskottets ställningstagande

Regeringen har i proposition 2001/02:72 Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. föreslagit att det i 1 kap. 2 § regeringsformen införs en föreskrift om att det allmänna skall motverka diskriminering på grund av bl.a.

sexuell läggning. Detta innebär i likhet med diskrimineringsbestämmelserna i 2 kap. ett skydd mot att diskriminerande lagar stiftas och bibehålls. Utskottet är inte berett att förorda att en bestämmelse om skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning införs i 2 kap. regeringsformen eller att frågan om grundlagsskyddet för vissa utsatta grupper nu åter blir föremål för utredning. Motionerna 2001/02:K244 (v), 2001/02:L371 yrkande 2 (v, s, c, fp och mp), 2000/01:Sf22 yrkande 5 (v) och 2001/02:A388 yrkande 5 i denna del (kd) avstyrks. När det gäller motionerna 2000/01:L459 yrkande 8 och 2001/02:L367 yrkande 7 (båda fp) om att homo- och bisexuella samt transpersoner bör omfattas av regeringsformens skydd mot diskriminerande lagstiftning vill utskottet därutöver hänvisa till att det åligger det allmänna att motverka diskriminering på grund av andra liknande osakliga omständigheter som gäller den enskilde som person. Också dessa motionsyrkanden avstyrks.

Skyddet mot diskriminering av transpersoner kommer att behandlas av den av regeringen beslutade utredningen om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning. Motion 2001/02:K82 yrkande 9 får därigenom anses tillgodosedd och avstyrks följaktligen.

När det gäller motion 2001/02:So637 yrkande 16 (fp) om motverkande av diskriminering av homosexuella vill utskottet hänvisa till regeringsförslaget om ändringar i bl.a. 1 kap. 2 § regeringsformen som också gäller sexuell läggning och till att regeringen i propositionen Hets mot folkgrupp m.m. (prop. 2001/02:59) föreslagit att hets med anspelning på sexuell läggning skall omfattas av tillämpningsområdet för bestämmelserna om hets mot folkgrupp. Regeringen har också gett Brottsförebyggande rådet i uppdrag att följa rättsväsendets insatser mot brottslighet med homofobiska inslag och domstolarna skall till HomO översända kopior av bl.a. sådana domar som rör brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering. Enligt utskottets mening saknas mot denna bakgrund anledning för ett tillkännagivande till regeringen i denna fråga. Motionsyrkandet avstyrks.

Barnets rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker ett motionsyrkande om barnkonsekvensanalyser och barnbilagor till statsbudgeten m.m. (mp) med hänvisning till vidtagna åtgärder och tidigare ställningstagande.

Ett motionsyrkande om en översyn av tillämpningen av barnkonventionen (fp) avstyrks med hänvisning till bl.a. Barnombudsmanens ansvar.

Flera motionsyrkanden (fp, mp) om flyktingbarnens situation och amnesti för gömda flyktingbarn avstyrks mot bakgrund bl.a. av att en rad åtgärder vidtagits för att förbättra situationen.

Ett motionsyrkande (c) om åldersgränser avstyrks med hänvisning till beslutat utredningsarbete.

Jämför reservationerna 10 (fp), 11 (mp), 12 (fp) och 13 (mp).

Bakgrund

Det viktigaste internationella dokumentet som reglerar barns rättigheter är FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som antogs 1999. Konventionens grundläggande principer är förbud mot diskriminering (artikel 2), barnets bästa i främsta rummet (artikel 3), rätten till liv och utveckling (artikel 6) och rätten att få komma till tals (artikel 12).

Även barnets rättigheter är en prioriterad fråga i handlingsplanen. Regeringens mål med barnpolitiken är att barn och ungdomar skall växa upp under goda och trygga förhållanden. Regeringen avser att fortlöpande följa att lagändringar med anledning av barnkonventionen får avsedd effekt. En barnskrivelse till riksdagen har nyligen avlämnats.

Den nationella strategin för att förverkliga barnkonventionen i Sverige innehåller bl.a. att konventionen skall vara ett aktivt instrument och genomsyra allt beslutsfattande i Regeringskansliet som rör barn, att barnkonsekvensanalyser skall göras vid statliga beslut som rör barn och att kommuner och lands- ting bör inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet.

Enligt 1 kap. 1 § andra stycket utlänningslagen (1989:529) föreskrivs att i fall som rör ett barn skall särskilt beaktas vad hänsynen till barnets hälsa och utveckling samt barnets bästa i övrigt kräver. I samband med att denna s.k. portalparagrafen om barnets bästa infördes i utlänningslagen anförde regeringen (prop. 1996/97:25) att barnets bästa är en omständighet som skall beaktas bland andra intressen vid utformningen av de svenska invandrings- reglerna. Många gånger måste en avvägning göras mellan alternativ som har såväl goda som dåliga konsekvenser för barnet. Avgörande vid bedömningen av barnets bästa borde enligt regeringen vara i vilken grad barnet i sin psyko- sociala utveckling kan antas ta bestående skada av att flytta tillbaka till hem- landet, att skiljas från de oftast tillfälliga påfrestningar som en flyttning till

andra miljöer ofta innebär för ett barn. Socialförsäkringsutskottet fann i sitt betänkande 1996/97:SfU5 det mycket värdefullt att hänsynen till barnets hälsa och utveckling samt barnets bästa i övrigt, genom införandet av portalbestämmelsen, sattes i fokus och att lagen därigenom kom att genomsyras av den hänsyn som måste tas till barn vid lagens tillämpning. Utskottet betonade även hur viktigt det är att ett sådant synsätt också präglar myndigheternas arbete. Socialförsäkringsutskottet delade regeringens uppfattning att prövningen av barnets bästa inte generellt får tillåtas att ta över samhällsintresset att reglera invandringen.

Migrationsverket har beslutat att genomföra en utbildning om bl.a. barnkonventionen och dess betydelse i utlänningsrätten, samtalsmetodik och hur barnet påverkas av en utredningssituation. När det gäller frågor om barnets bästa har Utlänningsnämnden en särskild utsedd handläggare som bevakar tillämpningen av barnkonventionen och den särskilda bestämmelsen om barnets bästa i utlänningslagen. Barnperspektivet skall uppmärksammas i varje ärende som rör ett barn.

Vidare har såväl Migrationsverket som Utlänningsnämnden fått i uppdrag att till regeringen redovisa på vilket sätt myndigheterna utifrån barnkonventionens bestämmelser och intentioner har beaktat barnperspektivet i sitt arbete såväl internt som externt. Migrationsverket skall dessutom i samverkan med Skolverket redovisa hur kvaliteten i Migrationsverkets familjebaserade barnverksamhet kan förbättras, i vilken omfattning asylsökande barn tas emot i kommunernas förskolor och vilka insatser som görs för att stödja barnen samt i vilken omfattning dessa barns behov tillgodoses på något annat sätt. Uppdraget skall avrapporteras senast den 1 mars 2003.

I den migrationspolitiska propositionen 1996/97:25 anfördes att barn i familjer som håller sig undan myndigheterna regelmässigt lever i en svår situation. Detta är fallet även om barnen lever tillsammans med sina föräldrar. Regeringen ansåg att insatserna för dessa utsatta barn måste inriktas på att förhindra sådana situationer där undanhållandet blir ett led i ansträngningarna att få uppehållstillstånd. Vidare ansåg regeringen att förutsägbarhet och konsekvens i rättstillämpningen har stor betydelse för om en asylsökande, som i bägge instanser fått avslag på ansökan om uppehållstillstånd, ändå håller sig kvar i landet i förhoppning om att senare få ett sådant tillstånd.

Regeringen hänvisade till att ett uppehållstillstånd efter ny ansökan enligt 2 kap. 5 b § utlänningslagen bara bör kunna ges om en tidigare inte prövad omständighet berättigar den sökande till skydd här eller om det skulle strida mot humanitetens krav att verkställa avlägsnandebeslutet. Har verkställigheten fördröjts under avsevärd tid på grund av omständigheter som utlänningsen inte kunnat råda över kan det innebära att tillräckliga humanitära skäl anses finnas. En illegal vistelsetid bör å andra sidan enligt propositionen i princip inte heller i fortsättningen få tillgodoräknas. Ett bifall måste i så fall förutsätta att risken bedöms vara synnerligen betydande för självdestruktiva handlingar av utomordentligt allvarlig natur från barnets sida, eller för att barnet allvarligt skadas i sin psykosociala utveckling om det med tvång skickas tillbaka till

hemlandet eller fortsatt lever under pressade förhållanden till följd av att det av föräldrarna hålls undan myndigheterna.

I propositionen Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. (prop. 2001/02:72) föreslås en ändring i 1 kap. 2 § regeringsformen med innebörd att det allmänna skall motverka diskriminering av människor bl.a. på grund av ålder. I författningskommentaren anges att genom att begreppet ”ålder” tas upp i förteckningen avses att betona bl.a. att barn i princip skall bemötas som jämlika individer och att de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå när det gäller frågor som rör dem själva.

Motionerna

Per Lager m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:K82 ett tillkännagivande till regeringen om att barnkonsekvensanalyser skall ingå som en naturlig del i beslutsunderlag. Barnkonventionen skall enligt motionen tillämpas i olika verksamheter och barnperspektivet skall beaktas i all offentlig verksamhet och på alla nivåer – nationell, regional och kommunal. Motionärerna vill att barnbilagor skall ingå i både kommunal- och statsbudget (yrkande 10).

I motion 2001/02:K81 av Helena Bargholtz m.fl. (fp) begärs ett tillkännagivande till regeringen om en parlamentarisk utredning för att se över barnkonventionens tillämpning (yrkande 2). Det är enligt motionen inte acceptabelt att samhällets intresse av att reglera invandringen kan leda till att det vidtas åtgärder som inte är förenliga med barnets bästa. Motionärerna anser att hänsynen till barnets bästa som regel måste gå före samhällets intresse av att reglera invandringen, särskilt i de fall där det är uppenbart att barn varit utsatta för allvarliga övergrepp och därför har medicinska vårdbehov. En parlamentarisk utredning bör snarast tillsättas med uppgift att se över bestämmelserna om barnets bästa och deras tillämpning. I yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om åtgärder för att förbättra omhändertagandet av ensamma flyktingbarn. Motionärerna anser att socialtjänsten bör ta ett tydligare ansvar och att samordningen mellan respektive kommun och Migrationsverket bör förbättras.

Även i motion 2001/02:K82 (mp) tas flyktingbarnens situation upp. Motionärerna begär ett tillkännagivande till regeringen om amnesti för gömda flyktingbarn (yrkande 4). De ensamma barnens situation och handläggningen av dessa ärenden måste utredas och nödvändiga åtgärder vidtas (yrkande 5). Dessutom bör Sverige verka för att man inom EU tar fram ett gemensamt handlingsprogram för hur flyktingbarn, särskilt ensamma, skall behandlas (yrkande 6).

I motion 2001/02:K284 (yrkande 18) av Agne Hansson m.fl. (c) begärs ett tillkännagivande till regeringen om ett lagförslag med förbud mot åldersdiskriminering. Dagligen blir människor enligt motionärerna diskriminerade i vårt samhälle. Lagstiftningen har tydligt lyft upp frågan om diskriminering på grund av kön, etnisk bakgrund, funktionshinder eller sexuell läggning. När det gäller ålder finns det däremot ingen lagstiftning som garanterar framför allt ungdomars rätt till lika behandling på objektiv grund. Det bör inte accept-

eras att enskilda näringsidkare kan sätta upp egna åldersgränser baserade på subjektiva bedömningar.

Tidigare behandling

Finansutskottet har hösten 2001 avstyrkt flera motioner om barnbilaga till budgetpropositionen (bet. 2001/02:FiU1). I en motion (mp) framhölls att det i barnbilagan tydligt borde redovisas vilka områden i statsbudgeten som avser barnen, hur stor del av samhällets resurser som går till barnen samt hur de föreslagna förändringarna i budgeten förväntas påverka barnen. Finansutskottet såg mycket positivt på regeringens strävan att barnperspektivet skall finnas med i allt offentligt beslutsfattande som rör barn. Många insatser var under beredning inom Regeringskansliet. Det var enligt finansutskottet viktigt att dessa frågor har hög prioritet. Finansutskottet hade tidigare behandlat frågan om en barnbilaga till budgetpropositionen (bet. 1997/98:FiU26, 2000/01:FiU1). Frågan har också behandlats av konstitutionsutskottet (bet. 1997/98:KU27) och socialutskottet (bet. 1996/97:SoU8, 1997/98:SoU13, 1998/99:SoU6, 1999/2000:SoU12, 2000/01:SoU7) som avstyrkt motioner i frågan med hänvisning till att det varit en allmän strävan att undvika bilagor av t.ex. detta slag till budgetpropositionen. Finansutskottet ansåg att det arbete som pågår inom Regeringskansliet kring redovisningen av barnfrågorna samt strategierna för utformning, uppföljning och utvärdering av barnpolitiken var värdefullt. Kravet på att barnfrågorna skall redovisas i en särskild bilaga till budgetpropositionen måste dock anses underordnat kravet på att redovisningen blir så aktuell och genomarbetad som möjligt.

Socialutskottet avstyrkte i december 2000 flera motioner som behandlade genomförandet av barnkonventionen (2000/01:SoU7). Socialutskottet delade regeringens bedömning att kommuner och landsting behöver hjälp med allmän kunskap om barnkonventionen liksom med att fortbilda den personal som arbetar med barn om konventionens innehåll. Utskottet noterade också att regeringen har inlett ett samarbete med kommun- och landstingsförbunden för att finna former för att föra över kunskap till kommuner och landsting. Avsikten var att bilda en gemensam arbetsgrupp mellan regeringen, de två förbunden och Barnombudsmannen för att ytterligare understödja det lokala arbetet med barnkonventionens genomförande.

Socialutskottet vidhöll att den antagna strategin för att genomföra barnkonventionen samt Barnombudsmannens ansvar för att samordna såväl detta arbete som att bevaka barns och ungdomars intressen i olika sammanhang gjorde att en särskild utredning med uppgift att påvisa hur olika samhällsbeslut sammantaget påverkar barns situation inte är erforderlig. Av samma skäl fanns det anledning att anta att barnkonventionen alltmer kommer att genomföra allt arbete hos myndigheter, kommuner och landsting som direkt eller indirekt berör barn.

Kulturutskottet har nyligen avstyrkt motionsyrkanden om åldersgränserna (bet. 2001/02:KrU8). Kulturutskottet hänvisade till att en ingående genomgång av författningsreglerade åldersgränser gjorts i utredningsbetänkandet

Bevakad övergång – Åldersgränser för unga upp till 30 år (SOU 1996:111). Kulturutskottet ville framhålla att frågan om mera enhetliga åldersgränser kompliceras av att uppsatta åldersgränser avser så skilda förhållanden som ungas rättigheter, deras skyldigheter och deras behov av skydd. Att med dessa skilda utgångspunkter fastställa en enda enhetlig åldersgräns torde innebära stora problem. Kulturutskottet var dock medvetet om att ungdomar upplever mängden av olika åldersgränser som otillfredsställande och att gränserna ibland kan kännas godtyckligt satta. Gränser som funnits under en längre tid kanske också kan upplevas som otidsenliga, eftersom t.ex. samhällsutveckling och utbildningsväsendets utbyggnad på olika sätt har påverkat ungdomars mognad. Åldersgränser som ungdomar kan uppleva som orättvisa och onödiga kan också vara sådana som inte är författningsreglerade utan satta av t.ex. restauranger och andra nöjesarrangörer. Kontakter med branschföreträdare hade tagits från Regeringskansliet, men överläggningarna hade inte lett till att splittringen av åldersgränser för tillträde till restauranger m.m. ändrats. Kulturutskottet hänvisade till att regeringen beslutat tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att arbeta med frågan om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning. I uppdraget ingår att lämna förslag till hur bestämmelserna om åldersdiskriminering i EG-direktivet om likabehandling i arbetslivet (2000/01:Kr78/EG) skall genomföras i Sverige. När det gäller diskrimineringsgrunden ålder skall utredningen kartlägga i vilken utsträckning det finns ett behov av att införa sådan lagstiftning på andra samhällsområden än de områden som täcks av direktivet om likabehandling i arbetslivet.

Yttrande från socialförsäkringsutskottet

Socialförsäkringsutskottet vill, liksom i sitt betänkande 2001/02:SfU8 vari utskottet behandlat motioner som tar upp de utländska barnens situation, anföra att barnkonventionens innehåll alltid bör stå i blickpunkten för myndigheternas agerande i olika situationer. Det får anses särskilt betydelsefullt i asylprocessen, då de barn som kommer hit som asylsökande på olika sätt kan ha varit utsatta för svåra trauman och andra umbäranden. Utskottet konstaterar att det pågår ett väl utvecklat arbete som syftar till att sätta barn och deras särskilda behov i fokus i asylprocessen. Utskottet utgår från att regeringen noggrant följer hur barnens rättigheter tas till vara av utlänningsmyndigheterna. Vidare nämns att enligt proposition 2001/02:96 En förstärkt barnombudsman skall Barnombudsmannen ägna särskild uppmärksamhet åt frågor som rör barn och unga i utsatta situationer, bl.a. asylsökande barn.

Socialförsäkringsutskottet anser att motion 2001/02:K81 yrkande 2 kan anses tillgodosedd med det anförda och därför bör avslås av riksdagen.

När det gäller förslaget i motion 2001/02:K82 yrkande 4 att alla gömda utländska barn bör beviljas uppehållstillstånd anges bl.a. följande.

Situationen för barn som lever gömda, t.ex. hur många barn det är som lever gömda, varför de är gömda och hur de påverkas under den tid de lever gömda på kort och lång sikt, har utretts och redovisats av Socialstyrelsen och Migrationsverket (dåvarande Invandrarverket) i rapporten När barn lever

gömnda (SoS-rapport 1999:5). Olika åtgärder har därefter vidtagits för att förbättra barnens situation. Bland annat har i enlighet med en överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet regeringen i mars 2000 beslutat att barn som hålls gömda inför verkställigheten av ett avvisnings- eller utvisningsbeslut skall tillförsäkras hälso- och sjukvård på samma grunder som asylsökande barn.

Vid behandlingen av liknande motioner under föregående riksmöte anförde socialförsäkringsutskottet i betänkande 2000/01:SFU9 även bl.a. följande.

Inom Migrationsverket pågår arbete med att förbättra förutsättningarna för att de som får ett avlägsnandebeslut förstår och accepterar beslutet. Även Migrationsverkets återvändandearbete skall utvecklas ytterligare. Det är väsentligt att återvändandeperspektivet hålls öppet under hela asylprocessen genom att t.ex. alternativa lösningar för familjens, såväl föräldrarnas som barnens, framtid diskuteras. Migrationsverket utvecklar vidare ett system för att uppmärksamma och ge stöd till barnfamiljer som verkar vara i riskzonen för att gömma sig.

Att barn i familjer som saknar tillstånd att vistas i Sverige och håller sig undan myndigheterna regelmässigt lever under svåra förhållanden är givet. Det är därför av stor vikt att olika överväganden görs och att projekt initieras och utvecklas i syfte att motverka att barnfamiljer gömmer sig. Socialförsäkringsutskottet hänvisade i nämnda betänkande också till att statsrådet Maj-Inger Klingvall i ett interpellationssvar år 2000 om amnesti till gömda flyktingar anförde att det inte var hennes uppfattning att de som håller sig undan sedan ett avvisningsbeslut meddelats kollektivt bör få uppehållstillstånd. En noggrann och rättssäker individuell prövning var att föredra. Amnestier riskerade erfarenhetsmässigt att skapa nya förväntningar om nya amnestier. Statsrådet betonade emellertid att hänsynstaganden sker – med tillämpning av utlänningslagen – till humanitära omständigheter även när dessa inte förelegat under prövningen hos myndigheterna utan uppstått som en konsekvens av att man inte lämnat landet utan hållit sig undan. Allmänt kunde för ärenden om uppehållstillstånd sägas att införandet av portalbestämmelsen om hänsynstagande till barns bästa lett till att barn på grund av de sammantagna skälen får tillstånd i större utsträckning än tidigare. Socialförsäkringsutskottet delade denna uppfattning.

Vad gäller uppehållstillstånd till ensamkommande barn har regeringen i skrivelse 1999/2000:137 angivit att tanken är att dessa barn efter en tämligen kort tid efter ankomsten till Sverige skall få ett definitivt besked huruvida de får stanna här eller inte. De barn som inte är i behov av uppehållstillstånd i Sverige och vars föräldrar meddelat att de kommer att ta emot barnet i hemlandet kommer att meddelas avslag på sin ansökan. Övriga barn skall omgående beviljas permanent uppehållstillstånd.

Socialförsäkringsutskottet anser att motion 2001/02:K82 yrkande 4 bör avslås.

Socialförsäkringsutskottet framhåller vidare att frågan om mottagandet av barn också är föremål för förhandlingar inom EU med anledning av kommiss-

ionens förslag till direktiv om mottagandevillkor. En generalklausul till förmån för personer med särskilda behov är införd i förslaget och innebär i princip att de särskilda behoven som tillhör dessa grupper skall beaktas (artikel 23). Som personer med särskilda behov anges bl.a. underåriga och underåriga utan medföljande vuxen. För nämnda grupper finns särskilda föreskrifter. Vidare hänvisas till att det aviserats ett barnrättsperspektiv i ett kommande lagförslag inom det asyl- och migrationsrättsliga området. Socialförsäkringsutskottet nämner också att det även pågår annat samarbete inom EU, t.ex. ett arbete som inletts mellan Sverige och Tyskland och som gäller ryska barn. Enligt socialförsäkringsutskottet får motion 2001/02:K82 yrkande 6 anses tillgodosedd med detta, varför motionen bör avslås av riksdagen.

Vad gäller ensamkommande utländska barns situation hänvisar socialförsäkringsutskottet till sitt betänkande 2001/02:SfU8, i vilket utskottet behandlar ett antal motioner som tar upp sådana frågor. I betänkandet anges att utskottet tidigare har behandlat motioner om ensamkommande barn. I betänkande 1996/97:SfU5 anförde utskottet bl.a. att det är en självklarhet att för barn liksom för vuxna noga utreda varje påstående om risk för förföljelse eller andra omständigheter som ger behov av skydd i Sverige. Utskottet noterade emellertid att det stora flertalet av de barn som då kommit ensamma till Sverige och ansökt om uppehållstillstånd saknat behov av skydd mot förhållanden i hemlandet. I betänkande 2000/01:SfU9 hade socialförsäkringsutskottet redogjort för att regeringen i skrivelse 1999/2000:137 angett bl.a. att Migrationsverket i sin ambition att värna om barnets bästa i praktiken kommit att överta det ansvar som egentligen ankommer på kommunerna.

Frågan om de ensamkommande barnen togs också upp vid socialförsäkringsutskottets offentliga utfrågning om flyktingpolitiken den 20 november 2001. Från Migrationsverkets sida angavs då att verket har lagt fast en ny ordning som avsågs gälla fr.o.m. 2002. Enligt denna ordning skulle socialtjänsten i första hand ansvara för ett barn som kommer hit ensamt. Socialtjänsten skall besluta om barnets boende och omedelbart förordna en god man som kan biträda barnet med att söka asyl. Migrationsverket handlägger och utreder därefter asylärendet. Migrationsverkets förslag grundade sig på att rådande praxis inte stämde överens med gällande lagstiftning.

Den 8 januari 2002 angav Svenska Kommunförbundet i en skrivelse till statsrådet Mona Sahlin att det bestämt satte sig emot att en sådan förändring skulle genomföras. Kommunförbundet anförde bl.a. att en ändring av praxis och nu rådande rutiner skulle medföra en kostnadsövertäring från staten till kommunerna och att frågan därför borde analyseras ytterligare.

Vid en sluten utfrågning med företrädare för Migrationsverket, Svenska Kommunförbundet, Socialstyrelsen och Rädda Barnen den 12 mars 2000 framkom att man nu kommit till rätta med den akuta kris som uppstod under hösten 2001, bl.a. vid Migrationsverkets gruppboende i Carlslund. De barn som kommer i dag har en helt annan bakgrund än de ensamma barn som kom under 1980-talet. I dag uppger barnen bl.a. att de är barnhemsbarn utan föräldrar eller att de behöver läkarvård. Många barn är kriminella och drogbero-

ende och har ofta rört sig mellan länderna i Europa. Barnen har ofta ett större behov av vård, stödåtgärder eller sociala insatser, och asylutredningen utgör i dessa fall endast en mindre del. Under 2001 ansökte 461 ensamma barn om asyl i Sverige. I år, fram till den 12 februari, har det kommit 82 barn till Sverige. En stor majoritet är pojkar och de flesta är tonåringar. Mer än hälften av dem som i dag är inskrivna hos Migrationsverket bor i eget boende, dvs. hos släkt och vänner.

Socialstyrelsen anförde att enligt socialtjänstlagen ligger det yttersta ansvaret för barnen på kommunerna. Det är emellertid viktigt att barnets bästa tillgodoses fullt ut i det praktiska utförandet.

Socialförsäkringsutskottet kunde i nämnda betänkande konstatera att regeringen beslutat att ge Migrationsverket och Socialstyrelsen i uppdrag att gemensamt och i samråd med Integrationsverket och Barnombudsmannen förbättra mottagandet av de ensamkommande barnen. Uppdraget, som skall genomföras i samverkan med Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet och andra berörda organisationer, skall vara slutfört senast den 31 maj 2002. Utskottet förutsatte att myndigheterna därvid analyserar innebörden av begreppet vistelsekommun i socialtjänstlagen i förevarande situationer och underströk vikten av att mottagandet av ensamkommande barn snarast förbättras. Socialförsäkringsutskottet som avstyrkt de i betänkande 2000/01: SfU8 behandlade motionerna anser att något tillkännagivande till regeringen med anledning av motionerna 2001/02:K81 yrkande 3 och 2001/02:K82 yrkande 5 inte är påkallat, varför motionerna bör avslås.

Utskottets ställningstagande

Av den nationella handlingsplanen för mänskliga fri- och rättigheter framgår att barnkonventionen skall vara ett aktivt instrument och genomsyra allt beslutsfattande i Regeringskansliet som rör barn, att barnkonsekvensanalyser skall göras vid statliga beslut som rör barn och att kommuner och landsting bör inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet. Enligt utskottets mening saknas mot denna bakgrund anledning att göra ett tillkännagivande till regeringen om att barnkonsekvensanalyser skall ingå som en naturlig del av beslutsunderlag och att barnbilagor skall ingå i kommunala budgetar. När det gäller barnbilaga till statsbudgeten vill utskottet hänvisa till finansutskottets ställningstagande hösten 1999 då liknande motionsyrkanden avstyrktes. Utskottet avstyrker motion 2001/02: K82 yrkande 10 (mp).

När det gäller barnkonventionens tillämpning vill utskottet i likhet med socialutskottet hänvisa till den antagna strategin för att genomföra barnkonventionen och till Barnombudsmannens ansvar för att samordna detta arbete och bevaka barns och ungdomars intressen i olika sammanhang. Liksom socialförsäkringsutskottet vill konstitutionsutskottet hänvisa till att barnkonventionens innehåll alltid bör stå i blickpunkten för myndigheternas agerande i olika situationer, vilket får anses särskilt betydelsefullt i asylprocessen. Mot bakgrund av det väl utvecklade arbete som pågår och som syftar till att sätta barn

och deras särskilda behov i fokus i asylprocessen kan som socialförsäkringsutskottet framhåller förutsättas att regeringen noggrant följer hur barnens rättigheter tas till vara av utlänningsmyndigheterna. Konstitutionsutskottet delar socialförsäkringsutskottets mening att en utredning med uppgift att se över bestämmelserna om barnets bästa och deras tillämpning inte är nödvändig. Motion 2001/02:K81 yrkande 2 (fp) avstyrks.

I fråga om de ensamkommande utländska barnen och de gömda barnen gör konstitutionsutskottet inte heller någon annan bedömning än socialförsäkringsutskottet. Motionerna 2001/02:K82 yrkandena 4–6 (mp) samt 2001/02:K81 yrkande 3 (fp) avstyrks.

När det gäller den i motion 2001/02:K284 yrkande 18 (c) behandlade frågan om åldersgränser som näringsidkare sätter upp vill utskottet hänvisa till att regeringen beslutat tillsätta en kommitté som skall utreda en samlad diskrimineringslagstiftning och i vars uppdrag ingår att också se över frågan om åldersdiskriminering utanför arbetslivet. Resultat av utredningsarbetet bör avvaktas. Motionsyrkandet avstyrks.

Äldres rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Med hänvisning till Äldreberedningen och utredningen om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning avstyrker utskottet ett par motionsyrkanden (mp resp. c) om de äldres situation.

Bakgrund

I propositionen Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. (prop. 2001/02:72) föreslås en ändring i 1 kap. 2 § regeringsformen med innebörd att det allmänna skall motverka diskriminering av människor bl.a. på grund av ålder. I författningskommentaren anges att genom att begreppet ålder tas upp i förteckningen markeras ett krav på att det allmänna på olika sätt skall verka mot diskriminering av äldre.

I kommittédirektiven En sammanhållen diskrimineringslagstiftning (dir. 2002:11) anges att kommittén skall överväga möjligheterna till en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. Beträffande diskrimineringsgrunden ålder skall utredningen kartlägga i vilken utsträckning det finns behov av att införa sådan lagstiftning på andra områden än de som täcks av direktivet 2000/78/EG om likabehandling i arbetslivet.

Äldres rättigheter är en av de prioriterade frågorna i den nationella handlingsplanen för mänskliga fri- och rättigheter. Regeringens mål för äldrepolitiken är att äldre skall kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag, kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende, bemötas med respekt samt ha tillgång till god vård och omsorg. I skrivelsen framhålls att det finns få mänskliga rättigheter som avser enbart äldre människor.

Av principen om de mänskliga rättigheternas universalitet följer att rättigheterna gäller alla människor, och således skall äldre människor kunna ta till vara sina fri- och rättigheter på samma villkor som andra människor. Riksdagen godkände i juni 1998 nationella mål för äldrepolitiken (prop. 1997/98:113, rskr. 1997/98:307). Till grund för utformningen av målen låg FN:s deklaration år 1991 med principer för äldre personer. År 1998 tillsattes den parlamentariska Äldreberedningen med uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken (S 1998:8). Beredningen skall redovisa sitt arbete senast den 1 maj 2003.

Motionerna

Per Lager m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:K82 yrkande 11 ett tillkännagivande till regeringen om de äldres speciella situation. Samhället bör genom att tillskapa forum och instrument söka vägar för att kunna ta del av den resurs de äldre utgör.

I motion 2001/02:So239 yrkande 2 av Kenneth Johansson m.fl. (c) begärs ett tillkännagivande till regeringen om behovet av att vidta åtgärder för att undanröja all form av åldersdiskriminering när det gäller äldre. En sammanhållen lagstiftning mot diskriminering som också gäller utanför arbetslivet skulle göra det möjligt att ställa krav på en större del av samhällslivet även i fråga om åldersdiskriminering.

Utskottets ställningstagande

Äldreberedningen arbetar sedan tre år med att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken. Enligt utskottets mening saknas mot denna bakgrund anledning att göra ett sådant tillkännagivande till regeringen om de äldres situation som begärs i motion 2001/02:K82 yrkande 11 (mp). Motionsyrkandet avstyrks.

När det gäller det krav på åtgärder mot åldersdiskriminering som tas upp i motion 2001/02:So239 yrkande 2 (c) vill utskottet hänvisa till att en utredning om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning beslutats av regeringen och till att uppdraget också omfattar frågan om diskriminering på grund av ålder även utanför arbetslivet. Motionsyrkandet får därigenom anses tillgodosett och avstyrks följaktligen.

Nationella minoriteter

Utskottets förslag i korthet

Med hänvisning till vidtagna åtgärder och pågående arbete avstyrks tre motionsyrkanden (c) om de nationella minoriteternas delaktighet och självbestämmande i demokratin. Ett motionsyrkande (c) om att de nationella minoriteterna och ursprungsbefolkningen bör nämnas i regeringsformen avstyrks med hänvisning till att det i 1 kap. 2 § och även 2 kap. 20 § regeringsformen redan ges ett grundlagsskydd. Ett par motionsyrkanden om minoritetsspråken (kd) avstyrks med hänvisning till vidtagna åtgärder respektive tidigare ställningstagande. Ett motionsyrkande (c) om en översyn av teckenspråkets ställning avstyrks med hänvisning till att en sådan översyn förbereds inom Regeringskansliet.

Bakgrund

Sverige ratificerade i februari 2000 Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (jfr. prop. 1998/99:143, bet. 1999/2000:KU6). Konventionen om nationella minoriteter är uppbyggd som en principdeklaration och omfattar bestämmelser om skydd för språk samt skydd och stöd för minoritetskulturer, traditioner, kulturarv och religion. Artikel 15 anger att parterna skall skapa nödvändiga förutsättningar för att den som tillhör nationella minoriteter effektivt skall kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter, särskilt sådana som berör dem.

Den 1 april 2000 trädde lagarna (SFS 1999:1175 och 1176) om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar i kraft. Samtliga varieteter av det samiska språket ges ett skydd som syftar till att språken skall stärkas så att de kan hållas levande som minoritetsspråk i Sverige. Rätten att använda minoritetsspråken avser de områden (förvaltningsområden) där språken används av hävd och fortfarande används i tillräcklig omfattning.

Enligt 8 § förvaltningslagen (1986:223) bör myndigheter vid behov anlita tolk i kontakter med personer som inte behärskar svenska. Bestämmelser gäller både skriftliga och muntliga kontakter.

Statsrådet Mona Sahlin har återkommande sammanträffat med företrädare för minoritetsorganisationer i syfte att föra en dialog om minoritetspolitiken. I en promemoria av den 8 februari 2002 som upprättats inför en sådan sammankomst har vidtagna åtgärder redovisats. I promemorian redovisas att de nya sändningstillstånden för Sveriges Television, Sveriges Radio och Sveriges Utbildningsradio innebär att företagets insatser för de språkliga och etniska minoriteterna skall öka. Vidare redovisas att Statens kulturråd avrapporterat ett uppdrag att göra en översyn av de nationella minoriteternas utrymme i svenskt kulturliv. Av rapporten framgår att det finns stora och olika behov

inom minoritetsgrupperna när det gäller språkvård och kulturverksamhet. Kulturrådet identifierade ett antal insatser som borde prioriteras vid fördelning av medel för de nationella minoriteterna. För år 2002 avsätts 7 miljoner kronor till Statens kulturråd i syfte att främja de nationella minoriteternas språk och kultur.

När det gäller utbildning redovisas i promemorian bl.a. att Skolverket rapporterat om behovet av läromedel på berörda språk och om behovet av kompetensutveckling för lärare när det gäller samtliga minoritetsspråk. En fortbildningskurs för sverigefinska modersmåls lärare skall anordnas av Lärarhögskolan i Stockholm. Skolverket kommer att stödja kompetensutveckling för personal inom barnomsorg med inriktning på samiska och meänkieli. Skolverket har också inlett ett arbete med syfte att erbjuda riktad utbildning för romer. Folkbildningsrådet har kartlagt i vilken utsträckning de nationella minoriteterna deltar i folkbildningsverksamhet samt vilka ytterligare insatser som behövs för att bredda dessa gruppers deltagande.

När det gäller de nationella minoriteternas inflytande sägs i Regeringskansliopromemorian att organisationer som företräder nationella minoriteter under åren 2000 och 2001 tilldelats 1,45 respektive 1,5 miljoner kronor för att stärka sina möjligheter till inflytande i frågor som berör dem. Vidare har regeringen i november 2001 beslutat avsätta 200 000 kr till Romernas riksförbund för att de skall anordna ett internationellt arbetsseminarium i Sverige. Syftet är att ge romska organisationer och aktivister möjlighet att utbyta erfarenheter och idéer om hur de kan agera för att förbättra romernas situation. Vidare har det tillsatts en finsk-svensk arbetsgrupp i syfte att föra en dialog och utbyta erfarenheter angående minoritetspolitiken i de bägge länderna. En nationell utvärdering av folkbildningen har nyligen påbörjats och man skall bl.a. undersöka folkbildningens roll för de nationella minoriteterna.

Språkvårdsfrågor när det gäller minoritetsspråken kommer att tas upp i den kommitté som getts i uppdrag att lägga fram förslag till ett handlingsprogram för det svenska språket (dir. 2000:66). En utredare som har fått uppdraget att se över vissa arkivfrågor skall göra en översyn av lämpliga former för bevarande av dokument på minoritetsspråken (dir. 2000:104). Presstödsnämnden har fått i uppdrag att kartlägga och analysera situationen för medier som riktar sig främst till invandrare och nationella minoriteter i Sverige.

Bland den nationella handlingsplanens för mänskliga fri- och rättigheter prioriterade frågor ingår nationella minoriteter. Målet för minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. För att detta skall bli möjligt krävs en rad åtgärder såväl på riksplaneln som på regional nivå. Minoritetspolitiken bör enligt skrivelsen fortsatt utvecklas i enlighet med intentionerna i den minoritetspolitiska propositionen (prop. 1998/99: 143). Riksdagen har för budgetåret 2002 avsatt 7 miljoner kronor i regleringsbrevet för Statens kulturråd i syfte att främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Regeringen har gett Länsstyrelsen i Norrbottens län i uppdrag att utreda konsekvenserna av en eventuell utvidgning av det geogra-

fiska området enligt lagen (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. Ambitionen är att lagen skall tillämpas i även några kommuner inom det sydsamiska området. Regeringen avser vidare att låta göra en översyn av minoritetsorganisationernas möjligheter till stöd. Frågan om på vilket sätt samarbetet med romskt organisationsliv bäst bör utformas bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Motionerna

Åsa Torstensson (c) tar i motion 2001/02:K264 upp frågan om minoriteters delaktighet, självbestämmande och skydd i demokratin. Människors självbestämmande handlar enligt motionen också om rätten för grupper av människor att gemensamt besluta i egna angelägenheter och att vinna tillträde till inflytande och delaktighet trots olikhet. Människor måste garanteras att gemensamt utveckla sin identitet och utifrån denna delta i samhällsbygget. På så sätt stärks den enskilda människan och grupper som känner samhörighet, men framför allt stärks det demokratiska samhället i dess helhet (yrkande 1). En minoritetspolitik bör utvecklas ytterligare genom ett slags kulturell autonomi, där de nationella minoriteterna genom demokratiskt valda organ själva axlar ansvaret för fördelning av t.ex. kulturmedel till de egna institutionerna (yrkande 2). I motionen begärs också ett tillkännagivande till regeringen om att de nationella minoriteterna och ursprungsbefolkningen bör nämnas i regeringsformen (yrkande 3). Vidare begärs ett tillkännagivande till regeringen om ett systematiskt arbete från politiskt valda institutioner för att tillvarata minoriteters synpunkter, t.ex. genom ökad användning av samrådsförfaranden inför lagstiftning eller beslut i kommuner och regioner som berör minoriteters möjligheter (yrkande 4).

Erling Wälivaara (kd) begär i motion 2001/02:K276 ett tillkännagivande till regeringen om fortsättning av reformarbetet med att stärka minoritetsspråkens ställning i hela landet. Det är enligt motionären viktigt att fortsätta att stärka minoritetsspråkens ställning även utanför de förvaltningsområden som hittills börjat arbeta i enlighet med riksdagens beslut.

Magda Ayoub m.fl. (kd) begär i motion 2001/02:Sf399 (yrkande 37) ett tillkännagivande till regeringen om att minoriteter skall ha möjlighet att använda sitt språk i kontakten med centrala myndigheter och att de vanligaste svenska lagarna bör översättas till samiska, finska och meänkieli.

Birgitta Sellén och Sofia Johansson (båda c) begär i motion 2001/02:K353 ett tillkännagivande till regeringen om lagstiftning som tillförsäkrar döva samma rätt som de språkliga minoriteterna i Sverige erhållit. Döva har ingen laglig rätt till tolkhjälp även om landstingen har en skyldighet att tillhandahålla tolktjänst. Inte heller finns det laglig rätt till teckenspråkig förskola eller äldreomsorg.

Tidigare behandling m.m

Hösten 1997 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande som berörde frågan om samernas rättsliga ställning enligt regeringsformen (bet. 1997/98:KU11).

Utskottet hänvisade till att riksdagen vid flera tillfällen har behandlat motioner med yrkanden om att samerna bör erkännas som urbefolkning i Sverige. Riksdagen hade vid dessa tillfällen erinrat om att samerna ges ett grundlagskydd som etnisk minoritet. Riksdagen hade också hänvisat till sitt uttalande år 1977 genom vilket samernas särställning i egenskap av ursprunglig befolkning har markerats. Mot denna bakgrund hade riksdagen inte funnit anledning att ytterligare markera samernas särskilda ställning.

I samband med att utskottet hösten 1999 behandlade regeringens proposition Nationella minoriteter i Sverige (prop. 1998/99:143) avstyrkte utskottet några motionsyrkanden om grundlagsfäst skydd för minoritetsspråken med hänvisning bl.a. till bestämmelsen i 1 kap. 2 § sista stycket regeringsformen som stadgar att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas (bet. 1999/2000:KU6).

Utskottet avstyrkte vidare med hänvisning till propositionens bedömningar ett motionsyrkande om att minoritetsspråken skulle kunna användas hos centrala myndigheter. Enligt propositionen är minoritetsspråkskonventionen till stor del inriktad på att ge stöd och skydd för landsdels- eller minoritetsspråken i de geografiska områden där språken använts av hävd och fortfarande används i tillräcklig omfattning. Denna begränsning bygger på att man ansett att det kan möta alltför stora hinder, både praktiskt och kostnadsmässigt, att tillämpa konventionens olika bestämmelser i områden där mycket få personer använder ett landsdels- eller minoritetsspråk. Ett exempel på de praktiska svårigheter som kan uppstå om man försöker tillämpa konventionen på språk som talas av mycket få personer är att de bestämmelser i konventionen som förutsätter att det finns tolkar och tjänstemän som behärskar språket inte kan tillämpas eftersom rekryteringsunderlaget till sådana tjänster då är för litet. Det kan också visa sig orimligt kostnadskrävande att vidta omfattande åtgärder till stöd för ett språk med mycket få användare. Sverige är enligt propositionen sedan lång tid tillbaka enspråkigt i den offentliga förvaltningen. Rikstäckande bestämmelser om rätt att använda samiska, finska och meänkieli hos domstolar och förvaltningsmyndigheter skulle kunna bli mycket resurskrävande, både ekonomiskt och när det gäller tillgången till språkkunnig personal. Att i dag genomföra rikstäckande åtgärder skulle därför vara i det närmaste praktiskt ogenomförbart.

I samma betänkande avstyrktes tre motionsyrkanden om översättning av vissa författningar till minoritetsspråk. Utskottet hänvisade till att regeringen uttalat att författningar som särskilt rör de nationella minoriteternas rättigheter borde översättas till samiska, finska och meänkieli. Det gäller författningar som är särskilt viktiga för de minoritetsgrupper som talar dessa språk och som särskilt berör dem i deras egenskap av minoritetsgrupper. Av minoritetsspråkskonventionens artikel 9.3 framgår att staterna kan förbinda sig att på landsdels- eller minoritetsspråk tillhandahålla de viktigaste lagtexterna och de texter som särskilt hänför sig till personer som använder dessa språk, såvida de inte tillhandahålls på annat sätt. Som exempel på lagar som borde översät-

tas angavs rennäringslagen (1971:434) och sametingslagen (1992:1433). Även grundläggande lagstiftning som rör fri- och rättigheter, bl.a. i regeringsformen, är av stor betydelse för samtliga minoritetsgrupper och bör enligt vad som anförs i propositionen därför översättas till minoritetsspråken. Utskottet delade uppfattningen att författningar av särskild vikt för de nationella minoriteterna bör göras tillgängliga på deras språk. Inte minst viktigt var detta i fråga om den grundläggande lagstiftning som rör fri- och rättigheter. Utskottet utgick från att sådana översättningar kommer till stånd och fann att något tillkännagivande enligt motionärernas önskemål inte var nödvändigt.

Våren 2001 behandlade utskottet en rad motioner i frågor kring nationella minoriteter (bet. 2000/01:KU14). Ett motionsyrkande (kd) liknande motion 2001/02:K276 avstyrktes med hänvisning till att en rad åtgärder vidtagits inom skilda områden för att stärka de nationella minoriteternas inflytande. Vidare hänvisades till att Länsstyrelsen i Norrbottens län fått i uppdrag att inrätta en regional arbetsgrupp för att följa upp och utvärdera de nationella insatserna.

Utskottet tillstyrkte i samma betänkande motionsyrkanden (s) om teckenspråkets ställning. Enligt utskottet hade utvecklingen under senare år, bl.a. arbetet inom ramen för Europarådets verksamhet, understrukt vikten av att teckenspråket har en stark ställning. Utskottet ansåg att det var angeläget att dövas och hörselskadades rättigheter när det gäller teckenspråket och teckenspråksinformation säkerställs. Enligt utskottets mening behövdes i detta syfte en översyn av rätten och möjligheterna att använda teckenspråket, liksom dövas och hörselskadades tillgång till samhällets utbud av kultur och litteratur. Riksdagen gav regeringen detta till känna som sin mening (rskr. 2000/01:147). – Enligt uppgift från Regeringskansliet pågår arbete med att utforma utredningsdirektiv med anledning bl.a. av detta tillkännagivande.

Utskottets ställningstagande

I motion 2001/02:K264 yrkandena 1 och 2 (c) begärs tillkännagivanden till regeringen om minoriteters delaktighet och självbestämmande i demokratin. Från regeringens sida har vidtagits en rad åtgärder i syfte att stärka dessa gruppers möjligheter till inflytande i frågor som rör dem och i handlingsplanen diskuteras ytterligare åtgärder. Enligt utskottets mening saknas anledning att göra ett tillkännagivande till regeringen i dessa avseenden. Motionsyrkandena avstyrks.

När det gäller frågan om omnämnande av de nationella minoriteterna och ursprungsbefolkningen i regeringsformen vill utskottet i likhet med tidigare ställningstaganden i fråga om samerna hänvisa till det grundlagsskydd som finns. Ett sådant skydd finns dels i 1 kap. 2 § regeringsformen där det föreskrivs att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas, dels i 2 kap. 20 § andra stycket som föreskriver att samernas rätt att bedriva renskötsel regleras i lag. Motionsyrkande 3 avstyrks.

Utskottet anser inte att det behövs ett tillkännagivande till regeringen om ett systematiskt arbete från politiska institutioners sida för att tillvarata minoriteters synpunkter. På regeringsnivå pågår redan ett sådant arbete bl.a. genom de återkommande sammanträffanden som förekommer mellan företrädare för minoritetsorganisationer och ansvarigt statsråd. Behovet av insatser från regeringens sida för att uppmärksamma kommunerna på intresset av samrådsförfarande kan naturligen komma upp i dessa sammanhang. Det finns inte anledning att anta annat än att åtgärder i möjligaste mån kommer att vidtas för att komma till rätta med de brister som då uppmärksammas. Motionens yrkande 4 avstyrks.

Som framgår av bakgrundsbeskrivningen har en rad åtgärder vidtagits för att stärka minoritetsspråkens ställning, bl.a. gäller det medel för att främja språk och kultur, utbildningsinsatser och insatser i radio och TV för de språkliga minoriteterna och en undersökning om konsekvenserna av att utvidga det geografiska området för rätten att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar till även till några kommuner inom det sydsamiska området. Enligt utskottets mening behövs inte ett tillkännagivande till regeringen om fortsatta insatser. Motion 2001/02:K276 (kd) avstyrks.

När det gäller de i motion 2001/02:Sf399 yrkande 37 (kd) behandlade frågorna om minoriteters möjligheter att använda sitt språk i kontakten med centrala myndigheter och om översättning av lagar vidhåller utskottet sin tidigare bedömning. Motionsyrkandet avstyrks följaktligen.

Riksdagen har som sin mening gett regeringen till känna att det behövs en översyn av rätten och möjligheterna att använda teckenspråket m.m. Ett arbete med att föranstalta om en sådan översyn pågår i Regeringskansliet. Enligt utskottets mening bör resultatet av detta arbete avvaktas. Motion 2001/02:K353 (c) avstyrks.

Samerna

Utskottets förslag i korthet

Med hänvisning bl.a. till att en gränsdragningskommission tillsatts och till beredningen av Rennäringspolitiska kommitténs förslag avstyrker utskottet tre motioner (fp, m resp. mp) som rör ILO-konventionen, risken för rättighetsförskjutning respektive markfrågan.

Jämför reservationerna 14 (fp, mp) och 15 (mp).

Bakgrund

I mars 1999 överlämnade Utredningen om ILO:s konvention nr 169 till regeringen sitt betänkande benämnt Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169 (SOU 1999:25). Utredaren bedömde att Sverige kan ansluta sig till ILO:s konvention nr 169, men att

detta inte bör ske förrän ett antal åtgärder som rör samernas rätt till mark blivit genomförda, en process som beräknades ta fem år. För det första måste den mark som samerna har rättigheter till enligt konventionen identifieras och en gränsdragningskommission borde tillsättas. För det andra måste omfattningen av samernas jakt- och fiskerätt inom den mark som de traditionellt innehar klarläggas. När dessa frågor klarats ut kan andra åtgärder vidtas för att samernas rättigheter skall nå upp till den nivå som konventionen kräver. Det är framför allt fråga om åtgärder för att ge samerna ett stärkt skydd mot inskränkningar i renskötselrätten, åtgärder för att säkerställa att samerna har tillräckligt med mark för att kunna fortsätta att bedriva rennäring, införande av möjlighet till ersättning från staten för rättegångskostnader i principiellt viktiga mål rörande samernas markrättigheter samt genomförandet av en nationell informationskampanj om samerna som ursprungsfolk och om den samiska kulturen. Enligt utredningen behövdes också en nationell informationskampanj som klargör vad en svensk anslutning skulle innebära för berörda parter. Utredaren rekommenderade att det borde tas under övervägande om inte åtgärderna kunde anses så angelägna att de borde genomföras oavsett om en ratificering kommer till stånd eller inte.

Regeringen har den 24 januari 2002 beslutat om direktiv för en gränsdragningskommission. Sammanfattningsvis innebär uppdraget att kommissionen skall utreda omfattningen av den mark där renskötselrätten föreligger. I uppdraget ingår att fastställa vilken omfattning som samerna, så som det anges i International Labour Organizations (ILO) konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder, traditionellt innehar mark respektive nyttjar mark tillsammans med andra. Gränsdragningskommissionen skall redovisa sitt arbete till regeringen senast den 31 december 2004.

Rennäringspolitiska kommittén avgav i november 2001 betänkandet En ny rennäringspolitik – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare (SOU 2001:101). I betänkandet lämnas förslag som innebär bl.a. att innebörden och regleringen av den civila rättigheten, renskötselrätten, förtydligas. Vidare föreslås ett förtydligande av regleringen av förhållandet mellan renskötselrätten och äganderätten och en möjlighet för alla samer att bli medlem i en sameby. När det gäller rätten till jakt och fiske föreslås en utredning om omfattningen av vars och ens jakt- och fiskerätt såväl på privatägd mark som på statlig mark inom renskötselområde med särskild uppmärksamhet kring den mark som avsattes för samernas bruk och som i gällande lagstiftning tolkas som kronomark ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen.

Samepolitiken tas i handlingsplanen upp bland de prioriterade frågorna. Målet för samepolitiken är en levande samisk kultur byggd på en ekologiskt hållbar rennäring och andra samiska näringar samt ett ökat samiskt självbestämmande.

Motionerna

Harald Nordlund m.fl. (fp) begär i motion 2001/02:K224 att ILO-konvention 169 skall ratificeras. Det måste enligt motionärerna vara en statlig uppgift att

garantera rättigheterna för individer som ingår i minoritetsgrupper, om lokala majoritetsbeslut riskerar att motverka minoritetens rättigheter. De renskötande samerna uppskattas i dag vara färre än 2 500 personer.

Anders Sjölund (m) begär i motion 2001/02: MJ525 yrkande 5 ett tillkännagivande till regeringen om rättighetsförskjutning. En utvidgning av samebyarna till en större personkrets får enligt motionären inte medföra att de rättigheter som förknippas med renskötsellagen skall omfatta denna nya personkrets. Jakt och fiske får inte med automatik tillförsäkras nya medlemmar i samebyn. Det är också viktigt att det inte sker rättighetsförskjutning till samernas fördel som innebär att jord-, skogs- och gruvnäringens verksamhet ytterligare försvåras. Det vore enligt motionären olyckligt att innan dagens konflikter löses, vilket det nu finns goda möjligheter till, göra rättighetsförskjutningar som bara gynnar en part. ILO-konventionen bör därför enligt motionen inte ratificeras.

Per Lager m.fl. (mp) begär i motion 2001/02: K82 yrkande 12 ett tillkännagivande till regeringen om samerna. Markfrågan måste enligt motionärerna få en tillfredsställande lösning utifrån ett rättighetsperspektiv och samerna måste ges ekonomiska möjligheter att föra sin talan. Markfrågan får inte vara avhängig av möjligheten för berörda samebyar att finansiera rättsprocesser och risken för att processerna i slutändan leder till svåra ekonomiska avbräck.

Tidigare behandling

I februari 2001 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande (fp) om att ILO-konventionen skall ratificeras liknande den nu aktuella motion 2001/02: K224 (bet. 2000/01: KU14). Utskottet hänvisade till att Utredningen om ILO-konvention 169 bedömt att Sverige inte bör ansluta sig till ILO-konventionen förrän ett antal åtgärder som rör samernas mark blivit genomförda. För det första måste den mark som samerna har rättigheter till enligt konventionen identifieras genom försorg av en gränsdragningskommission. Enligt utskottets mening borde resultatet av kommissionens arbete avvaktas. Utskottet avstyrkte i sammanhanget också ett motionsyrkande (mp) om rättegångskostnader i mål om samernas markrättigheter. Utskottet redovisade bl.a. att Samefonden beviljat ränte- och amorteringsfria lån för att täcka rättegångskostnader i mål om markrättigheter. Utskottet ansåg att den aviserade gränsdragningskommissionens arbete borde avvaktas också när det gällde bl.a. denna fråga.

Miljö- och jordbruksutskottet har nyligen avstyrkt motionsyrkanden om en gränsdragningskommission med hänvisning till att regeringen den 24 januari 2002 beslutat om tillsättandet av en sådan kommission (bet. 2001/02: MJU12).

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande när det gäller ratificering av ILO-konventionen. Resultatet av arbetet i den gränsdragningskommission som nyligen tillsatts (Jo 2002:1) bör avvaktas. Motion 2001/02: K224 (fp) avstyrks. När det gäller motion 2001/02: MJ525 yrkande 5 (m) vill utskottet

också hänvisa till sin tidigare inställning när det gäller anslutning till ILO-konventionen och till att Rennäringspolitiska kommitténs betänkande bereds i Regeringskansliet. Detta arbete bör enligt utskottets mening inte föregripas. Motionsyrkandet avstyrks.

Samefonden har beviljat ränte- och amorteringsfria lån för sådana rättegångskostnader som berörs i motion 2001/02:K82 yrkande 12 (mp) och en gränsdragningskommission har nu tillsatts. Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande och avstyrker motionsyrkandet.

Rätten till domstolsprövning, m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker två motionsyrkanden (fp resp. mp) om bl.a. rätten till domstolsprövning mot bakgrund av att tre svenska medborgare tagits upp på FN:s sanktionslista. Utskottet som förutsätter att regeringen vidtar de åtgärder som behövs för att säkerställa rätten till domstolsprövning, anser inte att det behövs ett tillkännagivande till regeringen i frågan.

Jämför reservation 16 (v, fp, mp).

Bakgrund

I skrivelsen redovisas att regeringen noga följer utvecklingen när det gäller de krav på domstolsprövning som EG-rätten och Europakonventionen ställer. Regeringen arbetar också med att åstadkomma ett domstolsväsende som ännu bättre än i dag svarar upp mot bl.a. Europakonventionens krav på en rättegång inom rimlig tid.

I skrivelsen nämns kortfattat att beslut fattats inom FN och EU för att frysa tillgångar med anknytning till terrorism. Sverige är folkrättsligt förpliktat att följa FN:s säkerhetsråds resolutioner om frysande av tillgångar. Dessa genomförs på EU-nivå främst genom antagande av gemensamma ståndpunkter och EG-förordningar, vilka sistnämnda är direkt tillämpliga som svensk lag. Resolutionerna och EG-förordningarna reglerar inte särskilt frågan om rätt till domstolsprövning för de personer som fått sina tillgångar frysa. Trots detta kan det enligt skrivelsen finnas möjligheter för dessa personer att föra saken till domstol.

Bland andra tre svenska medborgare fördes i november 2001 upp på en lista över individer och enheter som utpekats vara knutna till Usama bin Ladin. Listan är upprättad av FN:s säkerhetsråds sanktionskommitté. Genom att personerna uppfördes på listan kom de att automatiskt omfattas av den skyldighet för FN:s medlemsstater att frysa tillgångar, som fastställts av säkerhetsrådet. Personerna infördes därefter i en förteckning till en förordning från

EU:s ministerråd, där spärning föreskrivs av alla finansiella medel som tillhör de personer som finns i förteckningen.

Enligt artikel 25 i FN-stadgan är en resolution av säkerhetsrådet folkrättsligt bindande för FN:s medlemsstater genom att staterna enligt denna artikel har samtyckt till att godta och verkställa säkerhetsrådets resolutioner i enlighet med FN-stadgan. Enligt artikel 103 i FN-stadgan har en FN-resolution företräde framför alla andra internationella åtaganden som medlemsstaterna kan ha gjort.

FN:s säkerhetsråd antog den 15 oktober 1999 resolution nr 1267 om sanktioner mot talibanregimen i Afghanistan. Genom resolutionen infördes bestämmelser om frysning av tillgångar för talibanerna eller talibanägda eller -kontrollerade företag. Vidare inrättades den sanktionskommitté som består av företrädare för de 15 länderna som ingår i säkerhetsrådet. Sanktionskommittén skulle peka ut vilka tillgångar som skulle spärras. Detta har man löst genom att upprätta namnlistor över personer och organisationer vars tillgångar skall frysas. Kommittén skulle också kunna medge undantag i enskilda fall av humanitära skäl.

Säkerhetsrådet antog den 19 december 2000 resolution nr 1333, som i flera avseenden skärpte sanktionerna mot talibanerna. Vidare infördes regler om frysning av ytterligare tillgångar, nämligen sådana som direkt eller indirekt ägs eller kontrolleras av Usama bin Ladin och individer och enheter som har samröre med honom eller organisationen Al-Qaida. Det blev också förbjudet att ställa några tillgångar till dessa personers, organisationers och enheters förfogande.

Resolution 1267 genomfördes inom EU genom dels en gemensam ståndpunkt den 15 november 1999 (99/727/GUSP), dels rådets förordning (EG) nr 337/2000 av den 14 februari 2000. Frysningsbestämmelserna intogs i båda dokumenten. För förordningen gällde samma namnlista som sanktionskommittén upprättat. Kommissionen bemyndigades vidare att ändra i förordningens namnlista på grundval av beslut i säkerhetsrådet eller sanktionskommittén. Resolution nr 1333 genomfördes genom dels en ny gemensam ståndpunkt av den 26 februari 2001, dels en ny rådsförordning (EG) nr 467/2001 av den 6 mars 2001. Namnlistan i bilaga till förordningen motsvaras av sanktionskommitténs namnlista. Sanktionskommittén har ändrat listan flera gånger. Genom kommissionens förordning (EG) nr 2199/2001 av den 12 november 2001 fördes de nu aktuella tre svenska medborgarna upp på namnlistan till rådets förordning.

Säkerhetsrådet antog den 16 januari 2002 resolution nr 1390. Resolutionen ersätter bl.a. resolutionerna 1267 och 1333, som återkallades. I resolutionen förpliktas alla stater att vidta åtgärder mot Usama bin Ladin, medlemmar av Al-Qaida och talibanerna samt andra som är knutna till dem, i enlighet med den enligt de tidigare resolutionerna upprättade listan, som skall uppdateras regelbundet av sanktionskommittén. De åtgärder som föreskrivs i resolutionen är bl.a. frysning av tillgångar. Frysningsreglerna i de tidigare resolutioner-

na 1267 och 1333 skall fortsätta att gälla. Vissa andra sanktioner i resolutionen 1333 har upphört att gälla.

EG-förordningar är i alla delar bindande och direkt tillämpliga i varje medlemsstat enligt artikel 249 i EG-fördraget. Till följd av detta har de ovan nämnda EG-förordningarna blivit direkt gällande i Sverige när de trätt i kraft.

De tre svenskarna och organisationen al-Barakaat har väckt talan vid EG-domstolens förstainstansrätt om att EG-förordningarna skall upphävas.

Utskottet behandlar för närvarande en granskningsanmälan om de nämnda tre svenska medborgarna och vilket ansvar regeringen har för att inom landet värna de rättsprinciper som regeringsformen och konventionen om de mänskliga rättigheterna uttrycker.

I granskningsärendet har från Regeringskansliets sida framhållits att regeringen inte har kunnat ingripa i de enskilda fallen med hänsyn till Sveriges folkrättsliga förpliktelser och till bestämmelserna i 11 kap. 2 och 7 §§ regeringsformen, som förbjuder regeringen att ingripa i rättstillämpning och förvaltning i enskilt fall. Regeringen har däremot verkat aktivt i FN och EU för att kraven på rättssäkerhet för enskilda i anslutning till internationella sanktioner skall tillgodoses på ett sätt som är förenligt med Europakonventionen och dess allmänna principer om enskildas fri- och rättigheter. Därtill kommer ansträngningar att bistå de tre svenskarna och deras ombud i deras egna strävanden att lägga fram sin sak inför FN:s sanktionskommitté och ansvariga amerikanska myndigheter.

Motionerna

Per Lager m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:K82 (yrkande 13) ett tillkännagivande till regeringen om rätten till domstolsprövning. Motionärerna anser inte att det räcker att regeringen endast följer utvecklingen vad avser krav på domstolsprövning som EG-rätten och Europakonventionen ställer. I de fall då det kan konstateras att Sverige inte uppfyller krav på rättslig prövning som stadgas av internationella konventioner eller följer av EG-rätten måste det omedelbart vidtas åtgärder för att säkerställa rätten till domstolsprövning. I FN:s och EU:s beslut om att frysa tillgångar med anknytning till terrorism regleras inte särskilt frågan om rätt till domstolsprövning för de personer som fått sina tillgångar frysa. Bara det faktum att regeringen inte med säkerhet kan uttala att det föreligger en rätt till domstolsprövning samt vad som hittills förevarit i frågan visar att denna rätt inte kan tas för given. Den enskilde måste ges möjlighet att få sin sak prövad i domstol samt ges information om hur detta skall gå till. Motsatsen kan inte vara förenligt med våra rättsprinciper.

I motion 2001/02:K81 yrkande 4 av Helena Bargholtz m.fl. (fp) hänvisas till att tre svenska medborgare hamnat på FN:s sanktionslista, vilket innebär att samtliga dess tillgångar spärrats och att de förhindras uppbära inkomster för uppehållet. De tre har ingen legal möjlighet att få beslutet om sanktioner rättsligt prövat, vilket inte kan stå i överensstämmelse med principerna om rättssäkerhet som är grundläggande för en demokratisk rättsstat. De åtgärder

som vidtas i jakten på terrorister måste ske under former som är internationellt vedertagna när det gäller respekten för mänskliga rättigheter. I motionen begärs ett tillkännagivande om att regeringen kraftfullt bör driva frågan om rättssäkerhet så att våra grundlagar upprätthålls gentemot alla våra medborgare.

Utskottets ställningstagande

I regeringens skrivelse anges att regeringen noga följer utvecklingen när det gäller de krav på domstolsprövning som EG-rätten och Europakonventionen ställer. Det kan enligt utskottets mening förutsättas att regeringen vidtar de åtgärder som behövs i syfte att säkerställa rätten till domstolsprövning enligt internationella konventioner eller följer av EG-rätten. Utskottet förutsätter att regeringen i detta syfte verkar för att lösa eventuella konflikter mellan olika internationella överenskommelser. Utskottet anser inte att det behövs ett tillkännagivande till regeringen i frågan. När det gäller frågan om de tre svenskarna som upptagits på FN:s sanktionslista vill utskottet hänvisa till den granskning av frågan som utskottet genomför. Utskottet är inte nu berett att förorda ett tillkännagivande till regeringen i frågan. Motionerna 2001/02:K81 yrkande 4 (fp) och 2001/02:K82 yrkande 13 (mp) avstyrks.

Yttrandefriheten

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker ett motionsyrkande (c) om en översyn av bestämmelserna i 2 kap. 13 § regeringsformen i syfte att begränsa möjligheterna att göra ingrepp yttrandefriheten och om en lagstiftning för att skydda enskildas yttrandefrihet i de fria medierna. Utskottet anser att regeringsformens skydd för yttrandefriheten är väl avvägd och hänvisar när det gäller yttrandefriheten på Internet till att regeringen lagt fram ett förslag i frågan.

Jämför reservation 17 (c).

Motionen

I motion 2001/02:K371 (yrkande 23) av Agne Hansson m.fl. (c) begärs att regeringen skall tillsätta en utredning om bestämmelserna i 2 kap. 13 § regeringsformen som föreskriver på vilka grunder yttrandefriheten får begränsas. Vidare begärs en lagstiftning för att skydda enskildas yttrandefrihet i fria medier. IT skapar enligt motionen nya möjligheter för människor att kommunicera och göra sina röster hörda, vilket är en positiv utveckling som ligger i yttrandefrihetens anda. För att uppnå en mer individualiserad yttrandefrihet bör 2 kap. 13 § regeringsformen utredas mot större restriktivitet i möjligheten att inskränka yttrandefriheten. Även en ordning där yttrandefrihetsgrundlagen i tillämpliga delar kan skydda enskildas yttrandefrihet bör prövas.

Gällande regler m.m.

Enligt 2 kap. 13 § regeringsformen får yttrandefriheten och informationsfriheten begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilds anseende, privatlivets helgd och förebyggandet och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamheten begränsas. I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten och informationsfriheten ske endast om särskilt viktiga skäl föranleder det.

Vid bedömandet av vilka begränsningar som får ske med stöd av första stycket skall särskilt beaktas vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter.

Som begränsning av yttrandefriheten och informationsfriheten anses inte meddelande av föreskrifter som utan avseende på yttrandes innehåll närmare reglerar visst sätt att sprida eller motta yttranden.

Av 2 kap. 12 § regeringsformen framgår att yttrandefriheten och informationsfriheten får begränsas genom lag i den utsträckning 13 § medger. En sådan begränsning får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

För att förslag till sådan begränsande lag skall antas genast krävs – på yrkande av lägst tio ledamöter – att minst fem sjättedelar av de röstande förenar sig om beslutet. I annat fall skall förslaget vila i minst tolv månader, om ett yrkande om vilande framställts.

Också yttrandefriheten tas i den nationella handlingsplanen för fri- och rättigheter upp som en prioriterad fråga. Regeringen har låtit utreda frågan om hur yttrandefriheten och meddelarfriheten på arbetsplatser som inte är offentliga kan stärkas. Frågan övervägs för närvarande inom Justitiedepartementet.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening ger bestämmelserna i 2 kap.13 § regeringsformen tillsammans med det minoritetsskydd och de ytterligare krav som uppställs i 2 kap. 12 § ett väl avvägt skydd för yttrandefriheten. Utskottet är inte berett att förorda en ändrad lydelse av 2 kap. 13 § regeringsformen. När det gäller frågan om en lagstiftning för att skydda enskildas yttrandefrihet i nya medier vill utskottet hänvisa till propositionen Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet (prop. 2001/02:74), vari föreslås vissa ändringar i bl.a. yttrandefrihetsgrundlagen med hänsyn till utvecklingen av Internet. Utskottet är inte berett att nu tillstyrka motionen. Motion 2001/02:K371 yrkande 23 avstyrks följaktligen i sin helhet.

Religionsfriheten

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker tre motionsyrkanden om en översyn av de religiösa situation, om inrättandet av en religionsfrihetsombudsman respektive om förstärkning av regeringsformens minoritetsskydd (kd).

Bakgrund

Religionsfriheten tas i regeringens skrivelse upp som en prioriterad fråga. Enligt artikel 18 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna har envar rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra offentligt eller enskilt utöva sin religion eller tro genom undervisning, andaktsutövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor. Religionsfriheten skyddas även genom artikel 18 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter samt genom artikel 9 i Europakonventionen.

Den omständigheten att grundlagsregleringen för religionsfriheten är absolut hindrar dock inte att utövandet av religionsfriheten kan begränsas av de allmänna regler som gäller för människors handlande i samhället. Detta innebär enligt regeringens skrivelse t.ex. att en straffbar handling inte skyddas av att det ligger religiösa motiv bakom. Diskriminering är inte heller tillåten för att den sker på religiös grund. Den vårdnadsplikt som finns för föräldrar kan inte heller eftersättas på grundval av religiösa motiv. Däremot innebär skyddet för religionsfriheten ett förbud mot bestämmelser som uttryckligen riktar sig mot någon viss religionsutövning eller som uppenbart syftar till att motverka en viss religiös riktning. Utövandet av religionsfriheten kan ibland föra med sig att andra människors fri- och rättigheter träds för när. Ett exempel på detta är den diskussion som föregick lagen (2001:499) om omskärelse av pojkar. I diskussionen gjordes från olika håll bl.a. gällande att omskärelse i vissa sammanhang stred mot barnets rättigheter. Från annat håll framhölls att frågan om omskärelse rörde föräldrarnas religionsfrihet. Regeringen gjorde bedömningen att en reglering när det gäller omskärelse av pojkar var en tillåten inskränkning av religionsfriheten enligt Europakonventionen och i övrigt förenlig med religionsfriheten enligt regeringsformen samt med andra grundläggande fri- och rättigheter. Ett annat exempel som kan anges är kvinnans rättigheter enligt kvinnokonventionen. Dessa rättigheter kan också komma att kollidera med utövandet av religionsfriheten.

Regeringen framhåller att det inte är ovanligt att olika fri- och rättigheter kan kollidera med varandra. Tvärtom kan utövandet av dem ofta föra med sig att andras rättigheter eller intressen berörs. I flera sammanhang regleras sådana intressekonflikter direkt i den konventionsartikel som rör en viss rättighet genom det sätt på vilket det tillåts att ingrepp görs. I andra sammanhang regleras intressekonflikter genom nationell lag. Frågan om djurskydd och

religionsfrihet är omdebatterad. Flera företrädare för judendomen och islam anser att den svenska lagstiftningen som reglerar s.k. kosher- och halalslakt är otillfredsställande. År 1999 lämnade Demokratiutredningen debattskriften Att slakta ett får i Guds namn – om religionsfrihet och demokrati (SOU 1999:9). Skriften har gett underlag för reflektioner om religionsfrihet och svensk demokrati. Den har också stimulerat den fortsatta debatten om den svenska folkstyrelsens utveckling. Innehållet i skriften har dock inte blivit föremål för någon särskild beredning inom Regeringskansliet.

Gällande regler m.m.

Enligt 2 kap. 1 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet. Dessa friheter kan gemensamt betecknas som de positiva opinionsfriheterna.

Av dessa friheter är det endast religionsfriheten som inte kan begränsas genom lag. Enligt 2 kap. 12 § regeringsformen får övriga positiva opinionsfriheter begränsas i lag endast för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Begränsningar får ej göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Som negativa opinionsfriheter betecknas det skydd som ges i bestämmelserna i 2 kap. 2 § regeringsformen. Enligt denna paragraf är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot tvång att ge till känna åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Han är därjämte gentemot det allmänna skyddad mot tvång att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring eller att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning som avses i första meningen. Bestämmelserna i 2 kap. 2 § fick sin nuvarande lydelse genom 1976 års reform då grundlagsskyddet blev absolut. I den utredning som låg till grund för propositionen, Medborgerliga fri- och rättigheter (SOU 1975:75), framhölls att det inte torde behövas något stadgande som medger inskränkning i religionsfriheten. I fråga om yttranden, mötesverksamhet och föreningsverksamhet i religiöst hänseende avses reglerna om yttrande-, mötes- och föreningsfriheten gälla. I vad begreppet religionsutövning går härutöver avsågs definitionsmässigt gälla att de regler som eljest finns för mänskligt handlande eller mänsklig underlåtenhet också gäller för religiöst handlande etc. Något ingrepp enbart mot det senare får däremot inte ske. Självfallet skulle det inte föreligga hinder mot att medlemmar av vissa trossamfund befrias från värmplikt.

Motionerna

Magnus Jacobsson (kd) begär i motion 2000/01:K279 tillkännagivanden till regeringen om de religiösa rättigheter (yrkande 1) och om inrättandet av en religionsombudsman (yrkande 2). Det finns enligt motionären allvarliga ten-

denser att ifrågasätta religionsfriheten. Det gäller t.ex. manlig omskärelse eller religiöst grundade uppfattningar om vad som är en familj. Fördömanden har skett när kyrkor vid olika anställningsförfaranden har agerat i enlighet med samfundens religiösa övertygelse. Regeringen bör därför se över hur religiösa grupper i Sverige upplever sin situation och vad som bör göras för att Sverige på ett bättre sätt skall tillgodose de troendes rättigheter. Motionären anser att det vore bra om religiösa människor får samma möjligheter som många andra minoritetsgrupper att ha en egen ombudsman, som skulle arbeta med de troendes problem och frågeställningar.

I motion 2001/02:A388 yrkande 5 av Magda Ayoub (kd) begärs i denna del en utredning om regeringsformens minoritetsskydd, som innebär att ingen får missgynnas genom lag eller annan föreskrift på grund av att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör en minoritet. Det är viktigt att slå fast att lagar eller andra föreskrifter inte får missgynna någon på grund av att han tillhör en viss religiös gruppering. Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över hur minoritetsskyddet i regeringsformen bör utformas för att möta de behov som finns i vårt samhälle i dag. Eventuellt kan flera minoritetsgrupper än de religiösa behöva omfattas av ett utvidgat minoritetsskydd.

Tidigare behandling

Utskottet avstyrkte våren 2000 ett motionsyrkande av samma motionär som i motion 2000/01:K279 och som gällde vikten av att svensk djurskyddslagstiftning inte skall kunna uppfattas som diskriminering av religionsutövning (bet. 1999/2000:KU11). Utskottet redovisade att Europakonventionen tillförsäkrar var och en rätt till religionsfrihet, att religionsfriheten innefattar bl.a. frihet att utöva sin religion eller tro genom sedvänjor och ritualer, att den bara får inskränkas om det är nödvändigt med hänsyn till den allmänna säkerheten eller för att skydda allmän ordning, hälsa eller moral eller för att skydda andra personers fri- och rättigheter. Kost- och födotraditioner utgör enligt utskottet en viktig del i människors kulturliv och de kan ibland vara starkt bundna i religiösa sedvänjor eller ritualer. Detta medför enligt utskottet bl.a. att lagstiftning om slakt av djur är ett område där frågor om religionsfrihet aktualiseras. Utskottet hänvisade till att Jordbruksverket hade i uppdrag att årligen utvärdera olika s.k. religiösa slaktmetoder i syfte att finna en metod som inte strider mot svenska bestämmelser om skydd av djur vid slakt, men som kan accepteras av de parter vars sedvänjor innebär att djur slaktas utan bedövning. Konstitutionsutskottet förutsatte, i likhet med vad utskottet tidigare uttalat (bet. 1996/97:KU14), att det under den fortsatta beredningen – förutom djurskyddsaspekter på olika slaktmetoder – noga beaktas vilka förpliktelser som Europakonventionen och andra internationella konventioner ålägger oss. Utskottet ansåg inte att ett tillkännagivande med anledning av motionen var nödvändigt.

Utskottets ställningstagande

Varken enligt regeringsformen eller Europakonventionen är religionsfriheten överordnad i alla avseenden. Annars gällande regler för mänskligt handlande eller underlåtenhet gäller enligt grundlagsbestämmelsens förarbeten också för religiöst handlande. Enligt Europakonventionen får friheten att utöva sin religion begränsas om det är nödvändigt av bl.a. ordnings- eller hälsoskäl eller för att skydda andra personers fri- och rättigheter. De gränsdragningsproblem och kollisioner med andra fri- och rättigheter som kan uppstå går inte alltid att förutse och kan ofta bli föremål för allmän debatt. Det kan enligt utskottets mening förutsättas att skilda religiösa samfund bereds tillfälle att yttra sig när det blir aktuellt att vidta lagstiftningsåtgärder som berör religionsfriheten och att samfunden utövar sina möjligheter att också annars försöka påverka bl.a. lagstiftningen. Enligt utskottets mening är det inte nödvändigt med en sådan undersökning av hur religiösa grupper upplever sin situation som begärs i motion 2000/01:K279 yrkande 1 (kd).

När det gäller frågan om en ombudsman för de troendes problem och frågeställningar kan enligt utskottets mening ifrågasättas om en sådan ombudsman skulle kunna bidra med något utöver det som de religiösa samfunden själva arbetar med. Utskottet är inte berett förorda att en religionsfrihetsombudsman inrättas. Motion 2000/01:K279 yrkandena 1 och 2 (kd) avstyrks.

När det gäller yrkandet i motion 2001/02:A388 yrkande 5 i denna del (kd) om skydd mot diskriminering av religiösa grupper vill utskottet hänvisa till det absoluta skydd för religionsfriheten som ges i 2 kap. 1 § regeringsformen och till att regeringen föreslagit att det i 1 kap. 2 § regeringsformen införs en bestämmelse om att det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av bl.a. religiös tillhörighet. Motionsyrkandet avstyrks också i denna del.

Regeringskansliets arbete med mänskliga rättigheter och utbildning om mänskliga rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till Forum för Levande historias uppgifter tre motionsyrkanden (m resp. fp) om Forum för Levande historias roll och om information om andra brott mot mänskligheten än Förintelsen. Också ett motionsyrkande om att Sverige inte får uppfattas som en fristad för rasistisk propaganda (fp) avstyrks.

Jämför reservationerna 18 (fp) och 19 (m).

Bakgrund

Regeringen anger i den nationella handlingsplanen för mänskliga fri- och rättigheter att en interdepartemental arbetsgrupp för mänskliga rättigheter kommer att inrättas inom Regeringskansliet. Mänskliga rättigheter måste

ständigt lyftas fram och bevakas. Regeringen anser därför att det är viktigt att stärka Regeringskansliets organisation i syfte att säkerställa att respekten för de mänskliga rättigheterna upprätthålls inom alla delar av den statliga förvaltningen.

Kunskapen om de mänskliga rättigheterna behöver enligt regeringen förbättras. Särskilt viktigt är att kunskap om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna sprids. Regeringen fäster stor vikt vid att det ges möjlighet och utrymme till kompetensutveckling om mänskliga rättigheter. En ny inriktning inom magisterexamen i examensordningen, som regeringen har beslutat om, bör enligt regeringen underlätta för högskolorna att bedriva påbyggnadsutbildning med fördjupning även i tvärvetenskapliga ämnen t.ex. mänskliga rättigheter. Regeringen avser att stödja en sommarskola om mänskliga rättigheter och demokrati inom ramen för Öresundsuniversitetet. Regeringen avser vidare att stödja fort- och vidareutbildning av vissa yrkeskategorier i frågor om mänskliga rättigheter.

Regeringen uppmanar universitet och högskolor att analysera behovet av och förutsättningarna för att bygga upp ett nätverk kring forskning om mänskliga rättigheter. Formerna för nätverket och samarbetet bör utarbetas av parterna själva.

Regeringen avser vidare bl.a. att ge ett antal myndigheter och allmänna försäkringskassor i uppdrag att utbilda sin personal om mänskliga rättigheter. Särskilt fokus i utbildningen skall läggas på informationssökning om mänskliga rättigheter.

Regeringen kommer under våren 2002 att ge organisationer m.fl. möjlighet att kunna erhålla bidrag till aktiviteter som främjar deltagande i de demokratiska processerna. Regeringen avser också att ge bidrag för MR-dagarna 2002.

När det gäller *Forum för Levande historia* anges i skrivelsen att regeringen avser att låta ta fram material om mänskliga rättigheter som kan användas inom utbildningsväsendet. I materialet skall de folkrättsliga aspekterna uppmärksammas. En kartläggning av de områden som är i behov av kompletteringar av utbildningsmaterial om mänskliga rättigheter samt en översyn av möjligheterna att ta fram detta material skall också genomföras. Regeringen avser också att låta undersöka möjligheterna att ta fram ett interaktivt utbildningsmaterial om mänskliga rättigheter. Vidare är avsikten att enskilda organisationer skall stödjas för att de skall kunna förbättra möjligheterna att vidareutbilda sin personal och sina medlemmar om mänskliga rättigheter. Regeringen avser att bidra till att mötesplatser för olika grupper i samhället skapas för diskussion om frågor som rör mänskliga rättigheter och anser att en informationsstrategi för att sprida kunskap om de mänskliga rättigheterna behöver utarbetas.

Hösten 1997 tog regeringen initiativ till en omfattande informationssatsning om Förintelsen. Syftet var att sprida kunskap och information om Förintelsen samt att med utgångspunkt i Förintelsen skapa en bred diskussion kring frågor som demokrati, tolerans, medmänsklighet och människors lika värde. Regeringen avser att 2003 inrätta en ny myndighet, Forum för Levande histo-

ria. Forumets uppdrag skall vara att främja arbete med, diskussion om och reflektion över demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter i samtiden med utgångspunkt i Förintelsen. Verksamheten skall syfta till att stärka människors vilja att aktivt verka för alla människors lika värde. Forum för Levande historia bör ha sitt säte i Stockholm men verka i hela landet genom samverkan med andra kulturinstitutioner, skolor, universitet och högskolor, folkbildningsorganisationer och andra folkrörelser. Forum för Levande historia får ett brett verksamhetsuppdrag som ligger väl i linje med de intentioner som ligger till grund för handlingsplanen och kommer att spela en stor roll när det gäller utbildning om mänskliga rättigheter

Forum för Levande historias uppdrag kommer att vara att främja diskussion om frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter. Med utgångspunkt i Förintelsen kommer forumet att kunna bidra till denna process t.ex. i form av utställningar och konstnärlig verksamhet och genom utbildning, seminarier och debatt.

Motionerna

Lars Leijonborg m.fl. (fp) begär i motion 2000/01:K402 ett tillkännagivande till regeringen om att fokus för satsningen Levande historia och Stockholmskonferensen kring Förintelsen bör bestå också i framtiden (yrkande 2). Det är enligt motionärerna mycket angeläget att någon förskjutning av fokus inte sker till andra typer av förbrytelser i andra delar av världen och vid andra tidpunkter. I motionen begärs också ett tillkännagivande till regeringen om att Sverige inte till följd av otydlig lagstiftning eller bristande rättstillämpning uppfattas som en fristad för nazistisk, antisemitisk och rasistisk propaganda (yrkande 1).

Bo Lundgren m.fl. (m) begär i motion 2001/02:K280 yrkande 2 ett tillkännagivande till regeringen om upplysning rörande nationalsocialismens och kommunismens brott. Kommunismen och nationalsocialismen har enligt motionen lett till över hundra miljoner människors död genom avrättningar, planerad svält eller i arbets- och koncentrationsläger. Det är uppenbart att undervisning och samhällsdebatt inte förmått förmedla tillräcklig kännedom om historiens illdåd och tillräcklig vaksamhet mot de antidemokratiska resonemangen. En uppmärksamhet liknande den som ägnats åt nationalsocialismens massmord och förintelsläger borde ägnas åt kommunismens brott mot mänskligheten. Motionärerna föreslår att 20 miljoner kronor avsätts för en särskild upplysningskampanj mot kommunismens offer.

Roy Hansson (m) begär i motion 2000/01:K314 ett tillkännagivande till regeringen om behovet av information om de brott mot mänskligheten som begåtts i kommunismens namn. En manifestation beträffande kommunismens illdåd liknande den föredömliga informationen om nazismens brott har enligt motionen inte kommit till stånd trots att kommunismens illdåd är av mångfalt större omfattning.

I motion 2000/01:K359 av Henrik S Järrel (m) framförs liknande synpunkter. Motionären begär ett tillkännagivande till regeringen om att

rikstäckande upplysningsinsatser rörande bl.a. kommunismens historia och folkmord borde komma till stånd under mandatperioden. Konsekvensen kräver enligt motionären att perspektivet från informationsinsatserna om nazismens offer utvidgas till att t.ex. omfatta informationsåtgärder om kommunismen som genom sin svarta historia och vidare utbredning också framstår som särskilt angelägen att påminna uppväxande generationer om.

Tidigare behandling

Kulturutskottet tillstyrkte hösten 2001 ett regeringsförslag om att inrätta en ny myndighet för frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen (bet. 2001/02:KrU1). Samtidigt avstyrktes flera motioner om inriktningen för forumet. Enligt kulturutskottets uppfattning var det av stort värde att en särskild mötesplats skapas för att aktivt verka för alla människors lika värde och för att behandla frågor om demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen. Vissa motionsyrkanden – m, kd respektive fp – syftade till att forumets uppdrag skulle utvidgas och inbegripa även andra kränkningar av människovärdet än Förintelsen. Enligt utskottets uppfattning syntes en sådan vidgning av uppdraget vara i överensstämmelse med regeringens planer för det permanenta uppdraget såsom det redovisas i budgetpropositionen. I sammanhanget nämndes att Kommittén för Levande historia under hösten 2001 genomförde seminarier på temat Sovjetkommunismens brott mot mänskligheten.

Utskottets ställningstagande

Uppgiften för Forum för Levande historia skall enligt regeringens skrivelse vara att främja arbete med, diskussion om och reflektion över demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter i samtiden med utgångspunkt i Förintelsen. Forumet får ett brett verksamhetsuppdrag och skall skapa en bred diskussion kring frågor som demokrati, tolerans, medmänsklighet och människors lika värde. Som kulturutskottet anfört ligger information om också andra kränkningar av människovärdet än Förintelsen inom ramen för forumets uppgifter. Nämnas kan att Kommittén för Levande historia under våren 2002 anordnar seminarier under rubrikerna Sovjetkommunismens brott mot mänskligheten och Att jämföra folkmord. Det kan enligt utskottets mening förutsättas att frågor kring Sovjetkommunismens brott mot mänskligheten och kränkningar av människovärdet i andra länder kommer att uppmärksammas också inom ramen för forumets uppdrag. Enligt utskottets mening saknas anledning att ge regeringen till känna behovet av särskilda upplysningsinsatser rörande nazismens och kommunismens brott.

Utgångspunkten för verksamheten i Forum för Levande historia skall enligt regeringen fortfarande vara Förintelsen. Enligt utskottets mening saknas anledning att ge regeringen till känna att någon förskjutning av fokus till andra förbrytelser inte får ske.

När det gäller frågan om att Sverige inte får uppfattas som en fristad för rasistisk propaganda vill utskottet hänvisa till att regeringen nyligen i propo-

sition 2001/02:59 Hets mot folkgrupp, m.m. föreslagit bl.a. att det införs en särskild straffskala för grova fall av hets mot folkgrupp. Regeringen har vidare i den nationella handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering som lades fram våren 2001 (skr. 2000/01:59) särskilt uppmärksammat spridningen av rasistiska budskap och aviserat en rad åtgärder i syfte att motverka detta. Samtliga myndigheter inom rättsväsendet har under år 2000 haft i uppdrag att upprätta en strategi för att säkerställa att personalen har god kunskap om grunden för brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag och om situationen för de grupper som utsätts för dessa brott. I den mån lagstiftningen brister i effektivitet eller det saknas skydd på områden där det behövs, skall strävan enligt regeringen vara att åtgärda dessa brister. Enligt utskottets mening behövs mot denna bakgrund inte ett tillkännagivande till regeringen om att otydlig lagstiftning eller bristande rättstillämpning inte får leda till att Sverige uppfattas som en fristad för nazistisk, antisemitisk och rasistisk propaganda.

Motionerna 2000/01:K402 yrkandena 1 och 2 (fp) samt 2000/01:K314, 2000/01:K359 och 2001/02:K280 yrkande 2 (alla m) avstyrks.

Informationsstrategi för att sprida kunskap om mänskliga rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till pågående utredningsarbete ett motionsyrkande (kd) om införandet av en medborgarbok där medborgarskapets innebörd tydliggörs och samhällets grundvärderingar formuleras.

Bakgrund

Regeringen avser enligt den nationella handlingsplanen för fri- och rättigheter att låta utarbeta en informationsstrategi för att sprida kunskap om de mänskliga rättigheterna. En särskild hemsida om mänskliga rättigheter aviseras. Regeringen avser att sprida handlingsplanen till kommuner, vissa statliga myndigheter och enskilda organisationer m.fl. En sammanfattning av handlingsplanen skall dels översättas till engelska och de erkända minoritetsspråken och dels hållas tillgänglig på talkasset.

Regeringen kommer under våren 2002 att ge organisationer m.fl. möjlighet att ansöka om bidrag till aktiviteter som främjar deltagande i de demokratiska processerna.

Regeringen avser att se över tillgängligheten av internationella dokument om mänskliga rättigheter och domar från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna och möjligheterna att i större utsträckning än i dag översätta sådana dokument till svenska.

Den interdepartementala arbetsgruppen för mänskliga rättigheter bör enligt skrivelsen få till uppgift att följa upp och se till att handlingsplanen utvärderas.

I propositionen Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80) gör regeringen bedömningen att personer som beviljats uppehållstillstånd i Sverige genom ett introduktionsprogram eller på annat sätt bör ges goda kunskaper om och förståelse för den svenska demokratin. Regeringen har tillsatt en utredning med uppgift att se över mottagande av och introduktion för flyktingar. Utredningen skall bl.a. överväga hur alla nyanlända invandrare, genom introduktionen eller på annat sätt skall kunna få ökad kunskap om och förståelse för grundläggande normer i det svenska samhället och det svenska demokratiska systemet (dir. 2001:87). Utredningen (N 2001:11) om mottagande av och introduktion för flyktingar beräknas avsluta sitt arbete den 31 mars 2003.

Motionerna

Stefan Attefall (kd) begär i motionerna 2000/01:K233 och 2001/02:K342 ett tillkännagivande till regeringen om införandet av en medborgarbok. För att betona medborgarskapets rättigheter, men också dess skyldigheter, föreslår motionären att alla nya medborgare och alla 18-åringar skall få en medborgarbok där medborgarskapets innebörd tydliggörs och samhällets grundvärderingar formuleras. Boken bör förmedla den värdegrund som beskrivs i skolplanen, nämligen människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta, vilka är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. Denna värdegrund härleds från den etik som förvaltats i kristen tradition och i västerländsk humanism. Överlämnandet av medborgarboken bör ske i samband med en ceremoni i hemkommunen, där man välkomnar och uppmärksammar de nya svenskarna och de som blivit myndiga.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening bör resultatet av övervägandena i Utredningen om mottagande av och introduktion för flyktingar avvaktas. Motionerna 2000/01:K233 (kd) och 2001/02:K342 (kd) avstyrks följaktligen.

Retroaktivitetsförbud

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker ett motionsyrkande (c) om en översyn av regeringsformens skydd mot retroaktiv lagstiftning. Utskottet anser att de skäl som ligger till grund för den nuvarande ordningen fortfarande gör sig gällande.

Jämför reservation 20 (c).

Motionen

Agne Hansson m.fl. (c) begär i motion 2001/02:K371 yrkande 30 en översyn av regeringsformens förbud mot retroaktiv lagstiftning i 2 kap. 10 § regeringsformen, som gäller lagstiftning om straff och skatter eller avgifter. Retroaktivitetsskyddet bör ses över för att det skall göras mer allmänt tillämpligt i fråga om all lagstiftning med retroaktiv verkan som missgynnar medborgare eller grupp av medborgare.

Gällande rätt m.m.

Enligt 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen får straff eller annan påföljd inte åläggas för gärning som icke var belagd med brottspåföljd när den förövades. Ej heller får svårare brottspåföljd åläggas för gärningen än den som var föreskriven då. Samma gäller även förverkande och annan särskild rättsverkan av brott. Enligt andra stycket får skatt eller avgift ej uttagas i vidare mån än som följer av föreskrift, som gällde när den omständighet inträffade som utlöste skatt- eller avgiftsskyldigheten. Finner riksdagen särskilda skäl påkalla det, får dock lag innebära att skatt eller statlig avgift uttages trots att lagen inte hade trätt i kraft när nyssnämnda omständighet inträffade, om regeringen eller riksdagsutskott då hade lämnat förslag härom till riksdagen. 1973 års fri- och rättighetsutredning övervägde att införa ett förbud mot retroaktiv lagstiftning enligt 8 kap. 3 § regeringsformen, dvs. föreskrifter om förhållandet mellan enskilda och det allmänna, som avser ingrepp i enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden. Av två skäl fann utredningen att det inte var möjligt att föreslå ett sådant förbud. Först konstaterades att något undantagslöst förbud mot retroaktiv lagstiftning inte upprätthålls på de angivna rättsområdena, och att i lagtext med någon grad av precision ange förutsättningarna för när avsteg får medges fann utredningen inte vara möjligt. Till det sagda kom problemet att avgöra vad som skall förstås med att en lag är tillbakaverkande eller har retroaktiv verkan. Utanför straffrättens område, menade utredningen, är det ofta oklart och föremål för delade meningar vad som skall anses vara en retroaktiv verkan av en lag. (SOU 1975:75 s. 159).

Rättighetsutredningen, som 1978 övervägde frågan om förstärkt skydd mot retroaktiv lagstiftning, framhöll att det varit en angelägen uppgift att fortsätta övervägningarna om retroaktivitetsförbud. Som de tidigare övervägandena hade visat uppställde sig emellertid några ganska svårlösta pro-

blem när man undersöker möjligheterna att vidga förbudet mot retroaktiv lagstiftning. Ett bestod i att man dittills inte helt kunnat undvika retroaktivitet i lagstiftningsarbetet på något rättsområde utanför straffrättens. Utanför straffrätten fanns inga godtagna principer för att avgöra detta. Ett annat huvudproblem var att avgöra vad som skall förstås med att en lag är tillbakaverkande eller har retroaktiv verkan. Det hade inte varit möjligt att överväga hela frågan om en vidgning av förbudet mot retroaktiv lagstiftning, och utredningen begränsade sig till föreskrifter om skatt jämte avgifter till det allmänna (SOU 1978:34, s. 156).

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 1998 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om en utredning om skärpning av förbudet retroaktiv skattelagstiftning (1997/98:KU32 s. 3 f.). Utskottet hänvisade till att bestämmelserna i regeringsformen om grundläggande fri- och rättigheter nyligen hade utretts av Fri- och rättighetskommittén (SOU 1993:40). Kommittén hade bl.a. uttalat att dess uppfattning var att den utformning som bestämmelsen i 2 kap. 10 § andra stycket regeringsformen, om förbud mot retroaktiv skattelagstiftning, erhållit syntes vara lämpligt avvägd. Utskottet gjorde ingen annan bedömning.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening gör sig de skäl för att inte utvidga retroaktivitetsförbudet som anfördes av 1973 års fri- och rättighetsutredning och Rättighets-skyddsutredningen fortfarande gällande. Motion 2001/02:K371 yrkande 30 (c) avstyrks.

Negativ föreningsfrihet

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till tidigare ställningstaganden två motionsyrkanden (m) om förstärkning av grundlagens skydd för den negativa föreningsfriheten.

Jämför reservation 20 (m, kd, c och fp).

Motionerna

Per Unckel m.fl. (m) begär i motion 2000/01:K278 ett förslag från regeringen om förstärkt skydd för den negativa föreningsfriheten (yrkande 5). Med rätten att ansluta sig till en förening borde enligt motionen rimligen också följa en rätt att utan sanktion utträda ur en förening. En sådan rätt är emellertid långt ifrån given med nuvarande regelsystem. Enligt den tolkning som Europarådets organ i Strasbourg gett åt artikel 11 i Europakonventionen, som numera är gällande rätt i Sverige, är också den negativa föreningsfriheten skyddad på svensk arbetsmarknad. Arbetsdomstolen har visserligen vid flera tillfällen

klargjort att en medlem i en facklig organisation har rätt att lämna organisationen på egen begäran. Det förekommer dock fortfarande att fackliga organisationer nekar eller ställer upp hinder för det fall att en medlem önskar utträda eller skapar svårigheter för arbetsgivare som vill anställa någon som inte är fackligt ansluten. På samma sätt kan det uppstå svårigheter för en arbetssökande i de fall arbetsgivaren förbundit sig att endast anställa personer med viss facklig tillhörighet och den arbetssökande tillhör en annan organisation eller inte tillhör någon facklig organisation alls.

Rätten att stå utanför en förening är enligt motionärerna sålunda ingen självklarhet i Sverige. Detta står klart än tydligare efter Europadomstolens dom från den 25 april 1996 i målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten. Att åberopa den negativa föreningsfriheten också på den svenska arbetsmarknaden framstår alltså som en i hög grad relevant och legitim åtgärd. Någon uttrycklig bestämmelse om skydd för den enskildes rätt att stå utanför en organisation finns inte i regeringsformens fri- och rättighetskatalog. Mot denna bakgrund och med respekt för Europadomstolens dom i fallet Gustafsson bör enligt motionärerna nuvarande brist i regeringsformen snarast avhjälpas, så att det av grundlagen tydligt framgår att enskilda utan organisationstvång kan ingå exempelvis icke-kollektivavtalsbundna arbetsrättsavtal.

Liknande synpunkter förs fram i motion 2001/02:K236 yrkande 12 av Bo Lundgren m.fl. (m). I denna motion begärs att regeringen lägger fram ett förslag till ändring av regeringsformen vad gäller den negativa föreningsfriheten i enlighet med vad som anförs i motionen.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågan om den negativa föreningsfriheten har behandlats av konstitutionsutskottet vid ett flertal tillfällen (se bet. KU 1983/84:8, 1984/85:30, 1986/87:17, 1987/88:9, 1987/88:32, 1989/90:KU7, 1990/91:KU6, 1992/93:KU2 och 1999/2000:KU11). Vid varje tillfälle har motionerna avstyrkts. Som skäl härför har i huvudsak anförts att det inte är praktiskt möjligt eller lämpligt att till utredning ta upp också den i sin helhet mycket omfattande frågan om rättighetskydd för enskild mot annan enskild. Frågor om sådant skydd borde enligt utskottets mening som dittills lösas inom den vanliga lagstiftningens ram.

I betänkande 1993/94:KU24 behandlades regeringens proposition om inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor. Utskottet behandlade bl.a. en motion vari begärdes ett tillkännagivande till regeringen om grundlagsfäst negativ föreningsrätt. Utskottet som avstyrkte motionen gjorde följande bedömning.

De personer eller organisationer mot vilka en skyddsregel i grundlagen för den negativa föreningsfriheten skulle verka bör, som Fri- och rättighetskommittén anför, ha rätt att någorlunda detaljerat få veta vilka handlingar från deras sida som är förbjudna. Detta låter sig inte göras med hjälp av sådana allmänna regler som skulle bli aktuella i regeringsformen. Utskottet anser att det inte heller är möjligt att i grundlagen reglera vilka påföljder som eventuellt skall följa då exempelvis en facklig orga-

nisation, en arbetsgivare eller arbetskamrater utövar påtryckningar på eller diskriminerar en enskild.

Ett ytterligare problem som skulle uppstå om ett skydd för den negativa föreningsfriheten infördes i grundlagen är, som kommittén påpekar, hur en sådan reglering skall förhålla sig till principen om avtalsfrihet. En grundlagsreglering av den negativa föreningsfriheten ger nämligen upphov till frågan om denna skall anses innefatta förbud mot vissa typer av avtalsklausuler, exempelvis organisationsklausuler. Utskottet anser i likhet med kommittén att principen om avtalsfrihet är så viktig att denna inte bör inskränkas annat än i de fall då avtalsfriheten klart missbrukas. Inte heller detta förhållande är möjligt att på ett lämpligt sätt avgränsa i en grundlagsregel.

I betänkande 1997/98:KU32 behandlades åter frågan om förstärkt skydd för den negativa föreningsfriheten. Utskottet gjorde då följande bedömning.

Den grundlagsskyddade negativa föreningsrätten ger medborgarna ett skydd mot att det allmänna tvingar någon att tillhöra en politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna gäller sedan den 1 januari 1995 som lag i Sverige. Enligt konventionen skall envar äga rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, däri inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen. Enligt sin ordalydelse garanteras endast den positiva föreningsfriheten. Europadomstolen har emellertid fastslagit att rätten till föreningsfrihet inbegriper rätten att inte vara medlem av en förening. Utskottet vidhåller sin tidigare inställning när det gäller frågan om en utvidgad grundlagsfäst negativ föreningsrätt och avstyrker därför motionerna.

Ett motionsyrkande liknande det nu aktuella behandlades senast våren 2000 (bet. 1999/2000:KU11). Utskottet framhöll att några nya omständigheter som talade för att förstärka regeringsformens skydd för den negativa föreningsfriheten inte hade framkommit. Utskottet vidhöll sin tidigare inställning i frågan och avstyrkte motionsyrkandet.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande. Motionerna 2000/01:K278 yrkande 5 och 2001/02:K236 yrkande 12 (båda m) avstyrks.

Kriminalisering av enskilds stöd till eller deltagande i rasistiska organisationer m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker mot bakgrund av att frågan nyligen utretts två motionsyrkanden (kd) om kriminalisering av stöd till rasistiska organisationer m.m.

Jämför reservation 22 (kd).

Motionerna

I motionerna 2000/01:K264 av Ingvar Svensson m.fl. (kd) och 2000/01:Sf25 yrkande 9 av Magda Ayoub m.fl. (kd) begärs ett förslag från regeringen om kriminalisering av enskilds stöd till eller deltagande i rasistisk organisation eller av annan organiserad brottslighet. Det är enligt motionärerna viktigt och riktigt att i regeringsformen inskränka föreningsfriheten vid förföljelse av t.ex. invandrare eller flyktingar eller vid förföljelse på grund av nationellt ursprung eller trosbekännelse. Ett tillägg bör också göras till tryckfrihetsförordningens brottskatalog med denna inriktning. Organiserad brottslighet och stöd för sådan verksamhet skulle bli ett nytt brott i brottsbalken. Motionärerna hänvisar till de förslag som lades fram i betänkandet Organiserad rasism (SOU 1991:75).

Utredningar

Ett förslag till lagstiftning riktad mot rasistiska organisationers verksamhet lades år 1991 fram av Utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering i betänkandet Organiserad rasism (SOU 1991:75). Utredningen föreslog en ny bestämmelse i brottsbalken avseende organiserad rasism och stöd åt organiserad rasism. Enligt förslaget skulle det göras straffbart att delta i, bilda eller stödja en sammanslutning som, genom att medverka i eller uppmana till brottslighet som innebär våld, hot eller tvång, måste anses förfölja folkgrupp eller annan sådan grupp på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Motsvarande bestämmelse föreslogs införas i tryckfrihetsförordningen.

Regeringen gjorde bedömningen att utredningens förslag inte borde genomföras (prop. 1993/94:101) och anförde bl.a. att det kunde förutses stora svårigheter i bevishänseende. De sammanslutningar som förslagens straffbestämmelse tog sikte på torde inte vara registrerade och kan lätt ombildas. I praktiken torde det vara fråga om löst sammansatta grupperingar utan någon egentlig organisationsstruktur. Svårigheten att tillämpa de aktuella bestämmelserna kunde enligt regeringen leda till att bestämmelserna blir ineffektiva och därigenom utgör ett dåligt hjälpmedel i kampen mot rasismen. En rasistisk organisation kan nämligen oförtjänt komma att uppfattas som godkänd i samhället i fall då inget rättsligt förfarande inleds eller, om så sker, detta inte leder till fällande dom. Ytterligare en aspekt var enligt regeringen att det är

svårt att utforma straffbestämmelser av den typ utredningen föreslagit utan att efterlämna grundläggande rättssäkerhetskrav som förutsebarhet och avgränsning av det straffbara området. Som hade påpekats från ett flertal remissinstanser fanns det i en rad hänseenden betydande osäkerhet om den närmare innebörden av de föreslagna straffbestämmelserna. Osäkerheten gällde både vilka sammanslutningar som bestämmelsen skulle vara tillämplig på och vilken befattning med sammanslutningen som var avsedd att medföra ansvar. Eftersom de föreslagna straffbestämmelserna skulle föra med sig en inskränkning av den grundlagsfästa föreningsfriheten talade detta med särskild styrka mot förslaget.

Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet, m.m. avlämnade i oktober 2000 betänkandet *Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m. – straffansvarets räckvidd* (SOU 2000:88). Enligt sina direktiv skulle kommittén i belysning av senare tids samhällsutveckling undersöka om bestämmelsen om hets mot folkgrupp är tillräcklig för att förhindra rasistiska organisationer eller sammanslutningar från att verka. Om så inte var fallet skulle kommittén ta ställning till om en skärpning kunde åstadkommas genom en eventuell kriminalisering av aktivt deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet eller om en skärpning i stället borde ske inom ramen för bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Det var kommitténs bedömning att bestämmelsen om hets mot folkgrupp var väl avvägd i fråga om vad som skall vara kriminaliserat som hets mot folkgrupp. Bestämmelsen hade i praxis givits en vidsträckt tillämpning och kommit att omfatta i princip alla, även indirekta, uttryck för rasism eller främlingsfientlighet.

En annan av kommitténs huvuduppgifter var att överväga om det borde införas ett straffansvar för aktivt deltagande – t.ex. finansiering av verksamheten eller upplåtelse av lokal – i en sammanslutning som har brottslighet som ett väsentligt inslag i sin verksamhet. Däremot avvisades i direktiven ett straffansvar för själva medlemskapet i organisationer. Enligt direktiven skulle en sådan kriminalisering utgöra ett alltför stort ingrepp i föreningsfriheten, och dessutom skulle den komma att träffa förfaranden som helt saknar straffvärde. Kommittén diskuterade förutsättningarna för en utvidgad kriminalisering av aktivt deltagande i eller stöd till sammanslutningar där allvarlig brottslighet förekommer och gjorde därefter bedömningen att en sådan utvidgning inte borde genomföras. Kommittén pekade dock på en lösning som innebär att det införs särskilda straffbestämmelser, som direkt tar sikte på just de förfaranden som borde omfattas av en utvidgning av det straffbara området. En konkret modell för utvidgning av det kriminaliserade området utarbetades. Enligt denna modell skulle det i brottsbalken tas in en ny paragraf, som riktar sig mot personer i ledande ställning i en sammanslutning där allvarlig brottslig verksamhet förekommer och mot dem som lämnar stöd till en sådan sammanslutning. Kommittén ansåg dock inte att en sådan kriminalisering borde införas. Bestämmelsen skulle närmast komma att utgöra kompletteringar av nuvarande regler om medverkan, förberedelse och stämpling till brott

och skulle följaktligen få ett förhållandevis begränsat tillämpningsområde. Bestämmelserna skulle vidare vara förknippade med svårigheter i bevishänseende, och vissa tillämpningsproblem kunde förutses. Sammantaget betydde problemen att det kunde befaras att bestämmelserna inte skulle bli särskilt effektiva. Vidare fanns det enligt kommittén en risk för att vissa organisationer som i dag verkar tämligen öppet skulle välja att övergå till "underjordisk" verksamhet eller i vart fall försöka organisera sig så att det blir svårt att identifiera personer med ledande ställning i organisationen.

En kriminalisering enligt modellen skulle enligt kommitténs bedömning inte innebära en sådan begränsning av föreningsfriheten som förutsätter en ändring i regeringsformen. En fråga i sammanhanget var emellertid om en sådan kriminalisering ändå skulle kunna medföra att möjligheten till politisk opinionsbildning inskränktes på ett otillbörligt sätt. I direktiven till utredningen hade konstaterats att det inom miljörelsen och fredsrörelsen finns grupper som för att uppnå politiska mål som i sig är accepterade i ett demokratiskt samhälle använder sig av metoder som är brottsliga och genomför sina aktioner i organiserad form. Även om de brottsliga gärningarna som sådana givetvis måste beivras kunde det enligt direktiven inte komma i fråga att ingripa mot deltagandet i eller stödet till sådana organisationer i och för sig. Just ett sådant ingripande skulle innebära att möjligheterna till politisk opinionsbildning skulle kringskäras på ett sätt som är oacceptabelt i ett demokratiskt samhälle. Enligt kommittén kunde det inte gärna komma i fråga att utforma straffbestämmelserna på ett sådant sätt att skillnad skulle göras mellan olika sammanslutningar beroende på vilka mål de vill uppnå med de brottsliga aktiviteterna. Kommittén ansåg att övervägande skäl talade mot att införa de diskuterade lagbestämmelserna. Kommittén gjorde bedömningen att någon utvidgning inte borde ske av det kriminaliserade området såvitt gäller deltagande i eller stöd till de sammanslutningar där det förekommer allvarlig brottslighet.

Kommittébetänkandet har legat till grund för regeringens förslag i propositionen Hets mot folkgrupp m.m. (prop. 2000/01:59). Frågan om det bör införas ett utvidgat straffansvar för aktivt deltagande i en sammanslutning som har brottslighet som ett väsentligt inslag i sin verksamhet behandlas inte i propositionen.

Tidigare behandling

Konstitutionsutskottet har under åren 1997, 1998 och 2000 avstyrkt motionsyrkanden om kriminalisering av rasistiska organisationer. Våren 2000 avstyrktes ett motionsyrkande (kd) om kriminalisering av enskilda deltagande i organiserad brottslighet. Utskottet hänvisade till arbetet i Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m. (bet. 1999/2000:KU11).

Utskottets ställningstagande

Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet redovisade i oktober 2000 resultatet av sitt arbete. Kommittén ansåg efter ingående övervägningar

att det inte borde ske en utvidgning av det kriminaliserade området såvitt gäller deltagande i eller stöd till sammanslutningar där det förekommer brottslighet. Remissbehandlingen av utredningens betänkande ledde inte till att regeringen gjorde någon annan bedömning. Mot bakgrund av att frågan nyligen utretts är utskottet inte berett att ställa sig bakom ett tillkännagivande till regeringen i kriminaliseringsfrågan. Motionerna 2000/01:K264 och 2000/01:Sf25 yrkande 9 (båda kd) avstyrks.

Integritet

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker tre motionsyrkanden (m, c resp. mp) om en utredning i syfte att förstärka den personliga integriteten. Utskottet anser att arbetet i en aviserad parlamentarisk utredning med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet bör avvaktas.

Motionerna

Per Unckel m.fl. (m) begär i motion 2000/01:K273 att regeringen lägger fram förslag till förstärkning av den personliga integriteten i enlighet med vad som anförs i motionen. Den tekniska utvecklingen öppnar oavbrutet nya vägar för staten att kontrollera medborgarna. Viktiga delar av en människas liv kan kartläggas genom att granska t.ex. användningen av Internet, bankomatkort och apotekskort. Genom mobiltelefonsregister kan myndigheter fastställa hur en person reser. De nya elektroniska telefonapparaterna kan utnyttjas för hemlig avlyssning av samtal i ett rum även när luren ligger på. TV-kameror finns i stor utsträckning uppsatta på allmänna platser och i butiker. Hemlig avlyssning och övervakning av teletrafik har mer än fördubblats under de senaste decennierna.

En första utgångspunkt i en diskussion angående integritetsskyddets utformning bör enligt motionen vara att bestämma var tyngdpunkten skall ligga när två motstående intressen kan sägas väga jämt. En central frågeställning är hur skyddet för integriteten skall utformas utan att begränsa medborgarnas yttrandefrihet och insyn i myndigheternas beslut och samtidigt ge betryggande vägledning för det framtida bruket av personuppgifter. Kravet på en teknikberoende generell integritetsskyddslagstiftning bör bli föremål för en omedelbar utredning. En sådan lagstiftning kan behöva kombineras med en förstärkning av det nuvarande grundlagsskyddet, etiska normer och säkerhetsmässiga och praktiska åtgärder som på vissa områden kanske t.o.m. kan ersätta lagstiftning. En utredning med denna breda inriktning bör enligt motionärerna snarast komma till stånd.

Marianne Samuelsson m.fl. (mp) begär i motion 2001/02:Ju451 att regeringen ges i uppdrag att lägga fram en samlad analys av vad kontrollsamhället

får för konsekvenser för samhällsutvecklingen i stort och den enskildes integritet (yrkande 5). Kontrollsamhället utvidgas enligt motionärerna i rasande fart på grund av den tekniska utvecklingen. Den personliga integriteten måste skyddas och registrering av personer bör omgärdas med stor restriktivitet. Det är viktigt att insynen i registreringsverksamheten är omfattande och att en parlamentarisk kontroll fortlöpande ser över denna typ av verksamhet. En samlad analys av konsekvenser för enskildas integritet och samhällets utveckling på grund av förslag om tvångsåtgärder begärs i motionen. I en sådan analys bör även följderna av det internationella samarbetet utvärderas. Framför allt gäller det samarbetet mellan EU och USA:s federala polis om hemlig telefonavlyssning. Ett liknande motionsyrkande finns i motion 1998/99:Ju918 yrkande 1 av Marianne Samuelsson m.fl. (mp).

Också Åsa Torstensson m.fl. (c) tar i motion 2000/01:K341 upp frågan om införande av en generell integritetslagstiftning (yrkande 1). Enligt motionärerna hävdas alltför ofta att yttrandefriheten och offentlighetsprincipen måste inskränkas för att värna om integritetsskyddet. För att värna människors värdighet och möjligheter att agera som medborgare måste de tre värdena föras och stärkas. Människors integritet åtnjuter ett svagare skydd i Sverige än i många andra länder. Till viss del hänger detta samman med synen att ett starkt integritetsskydd hindrar många av välfärdsstatens projekt. Detta är enligt motionen i viss utsträckning rimligt men det skall krävas mycket starka skäl för att kringgå den personliga integriteten om än intentionerna är goda. Regeringen bör snarast tillsätta en utredning som syftar till att utforma en generell integritetslagstiftning. Det behövs ett starkt skydd för integriteten mot såväl offentliga som privata och enskilda aktörer. Detta skydd bör omfatta hela den personliga sfären inkluderande såväl personuppgifter som t.ex. rätten till genetisk integritet. En integritetslagstiftning måste också ge utrymme för en slags proportionalitetsprincip. Viktigt att ta fasta på är att lagstiftaren måste utgå från att förbjuda missbruk av personuppgifter och otillbörliga intrång i den personliga integriteten, inte som i dag från att reglera vad som är tillåtet.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett par liknande motionsyrkanden (m resp. c) som de i motionerna 2000/01:K273 och 2000/01:K341 avstyrktes av utskottet våren 2000 (bet. 1999/2000:KU11 s. 9 f.). Utskottet hänvisade till det arbete som pågick inom Mediegrundlagskommittén och Offentlighets- och sekretesskommittén samt till att regeringen aviserat tillsättandet av en parlamentarisk kommitté med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet.

Våren 2000 hänvisade justitieutskottet (bet. 1999/2000:JuU8), när det gällde en begäran om en utredning om förhållandet mellan integritet och effektivitet i brottsbekämpningen, till att utskottet senast i betänkande 1999/2000:JuU5 framhållit att det liksom tidigare var av uppfattningen att det var viktigt att integritetsfrågorna uppmärksammades i lagstiftningsarbetet.

Det var därför positivt att regeringen övervägde en samlad analys av tvångsmedelslagstiftningen från integritetssynpunkt. Justitieutskottet, som flera gånger tagit upp frågan om integritetslagstiftning, hade hållit en utfrågning med en företrädare för Justitiedepartementet, som anfört bl.a. att det naturligtvis alltid är nödvändigt att riksdagen i varje lagstiftningsärende gör en självständig avvägning mellan hänsynen till den personliga integriteten å ena sidan och det motstående intresse, t.ex. yttrandefrihet eller brottsbekämpning, som aktualiseras i ärendet å den andra. På brottsbekämpningens område hade riksdagen under senare år gjort sådana avvägningar i t.ex. lagstiftningen om polisens register och om kameraövervakning. Emellertid ansåg regeringen att tiden nu var mogen att ta ett samlat grepp om integritetsfrågorna i lagstiftningen. Regeringen avsåg därför att tillsätta en parlamentarisk utredning med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet. Utredningen sträcker sig alltså över ett vidare område än enbart det straffprocessuella. Pågående eller beslutade utvärderingar bör ge utredningen ett gott underlag för denna analys. Direktiven till utredningen förväntades bli färdigställda under senvåren. Utredningens arbete beräknades bli omfattande och lär komma att ta flera år i anspråk.

Justitieutskottet hälsade med tillfredsställelse att regeringen nu skulle komma att tillsätta en utredning rörande dessa frågor. Samtidigt som utskottet var medvetet om utredningsuppdragets svårighetsgrad ville utskottet framhålla vikten av att utredningen tillsätts och dess arbete bedrivs utan onödig tidsutdräkt.

I konstitutionsutskottets betänkande 2000/01:KU19 (s. 11 f.) redovisades våren 2001 att regeringen tidigare hade aviserat att den avser att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet. Utskottet hade inhämtat att Regeringskansliet planerade att kommittén skall kunna tillkallas under våren 2001.

I regeringens skrivelse Hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning vid förundersökning i brottmål under år 2000 (skr. 2001/02:52), som överlämnades i november 2001, angavs att när det gäller integritetsfrågor har regeringen tidigare aviserat att en parlamentarisk utredning med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet skall tillsättas. Tillsättningen av utredningen har av olika skäl fördröjts något men ett regeringsbeslut i saken var enligt skrivelsen att vänta inom kort.

Utskottets ställningstagande

Regeringen har aviserat att den inom kort kommer att tillsätta en parlamentarisk utredning med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet. Enligt utskottets mening bör resultatet av detta arbete avvaktas. Motionerna 2000/01:K273 (m), 2001/02:Ju451 yrkande 5 (mp), 1998/99:Ju918 yrkande 1 (mp) och 2000/01:K341 yrkande 1 (c) avstyrks.

Samvetsklausul

Utskottets förslag

Utskottet avstyrker två motionsyrkanden (kd, m) om införandet av en samvetsklausul inom sjukvården och högskoleutbildningen. Utskottet hänvisar till att frågan tidigare varit föremål för ingående bedömningar varvid övervägande skäl befanns tala mot samvetsklausuler.

Motionerna

Per Landgren och Lennart Fridén (kd, m) begär i motionerna 2000/01:K319 och 2001/02:So563 ett tillkännagivande till regeringen om en samvetsklausul inom sjukvården och högskoleutbildningen. Samvetet kan definieras som en etisk medvetenhet i var människa. Med en samvetsklausul kan man tillvarata kunnandet och engagemanget hos alla de personer som funnit sin uppgift inom sjukvården, utan att tvinga den som hyser samvetsbetänkligheter kring vissa svåra etiska frågor att delta i viss verksamhet. Detta kan gälla abort, insättandet av abortiv spiral e. d. eller transplantationer av och forskning som inbegriper celler från aborterade foster samt annan praxis som utifrån traditionell etik är kontroversiell. Annan verksamhet som kan vara stötande ur ett annat etiskt perspektiv är vissa djurförsök eller transplantationer av djurorgan till människor. Frågan när det gäller samvetsklausul är hur Sverige skall tillämpa Europakonventionen, som redan är en del av svensk lagstiftning.

Bakgrund

Regeringen beslutade 1993 att tillsätta en utredning (dir. 1993:48) om en samvetsklausul i högskoleutbildningen. Den särskilde utredaren hade till uppgift att mot bakgrund av högskolereformen utreda frågan hur studenternas rätt att av religiösa, etiska eller andra skäl vägra delta i vissa utbildningsmoment kunde tillgodoses i högskoleförordningen. Som exempel nämndes studenter på barnmorskelinjen som nekats dispens från den obligatoriska kursen i insättning av spiral. Skälen till en sådan vägran kunde vara religiösa eller etiska. En vägran kunde innebära att studenten inte blev godkänd på utbildningen och alltså inte fick ut sitt examensbevis.

Utredningen om en samvetsklausul i högskoleutbildningen lade fram sitt betänkande 1994 (SOU 1994:84). Utredaren framhöll att frågan om behovet av en samvetsklausul egentligen handlar om att göra en rimlig avvägning mellan samhällsintressen och respekten för etiska och religiösa åskådningar. Enligt utredaren talade sammantaget övervägande skäl för att inte införa någon samvetsklausul inom högskoleutbildningen. Utredaren föreslog dock att det skulle införas en möjlighet att hos överklagandenämnden för högskolan överklaga beslut som innebär att studenten fått avslag på sin dispensansökan. Den av utredningen föreslagna ändringen genomfördes år 1996.

Tidigare behandling

Utbildningsutskottet behandlade våren 1994 flera motioner vari ifrågasattes införandet av en s.k. samvetsklausul i högskoleutbildningen som innebär att en studerande av samvetsskäl kan befrias från att delta i vissa utbildningsmoment (bet. 1993/94:UbU16, rskr. 1993/94:308). En majoritet av utbildningsutskottet tog avstånd från att införa en bestämmelse som innebär att studenter kan vägra att genomgå ett obligatoriskt kursmoment av religiösa, etiska eller andra skäl.

Den fråga som motionärerna väckte var enligt majoritetens mening av mycket stor principiell vikt. Utbildningsutskottets grundläggande uppfattning var att varje patient som söker hälso- och sjukvård alltid skall vara säker på att få den vård och behandling som situationen kräver. Han eller hon skall vara garanterad att bli behandlad av personal som är utbildad och kompetent att sköta uppgiften. Alla vård sökande skall känna sig förvissade om att personalen handlar enligt vetenskap och beprövad erfarenhet och följer gällande föreskrifter. Denna princip ställer naturligtvis höga krav på de patientorienterade utbildningarna. För att vårdpersonal skall erhålla den utbildning och kompetens som samhället fordrar får det i princip inte finnas utrymme för en student att vägra genomgå ett obligatoriskt kursmoment. Utbildningsutskottet erinrade om att riksdagen tidigare i samband med utformningen av barnmorskeutbildningen behandlat frågan om ett eventuellt införande av samvetsklausul med hänsyn till sjukvårdspersonalens etiska övertygelse (bet. 1986/87:SoU5). Någon samvetsklausul hade emellertid inte införts och yrkesverksam personal saknade lagstadgad rätt att t.ex. slippa medverka vid aborter. Utbildningsutskottet hade under hand erfarit att problemen föreföll vara av ringa omfattning. Det fanns enligt utskottets mening förutsättningar att i det enskilda fallet nå tillfredsställande lösningar på konflikten mellan utbildningens krav och den etiska övertygelsen. Utbildningsutskottet kunde i sammanhanget peka på att, enligt Socialstyrelsens allmänna råd för sjukvårdspersonal, borde personer, som på etiska, religiösa eller andra grunder inte kan acceptera att abort utförs, inte delta i abortvården av hänsyn till den abortsökande kvinnan. Enligt utbildningsutskottets bestämda mening borde en samvetsklausul i högskoleutbildningen i enlighet med vad som anförts i beslutade utredningsdirektiv inte komma i fråga. Utbildningsutskottet föreslog ett tillkännagivande till regeringen om detta.

Socialutskottet framhöll våren 1995 i betänkande 1994/95:SoU21 att frågan om samvetsklausul nyligen utretts (SOU 1994:84). Med hänsyn härtill var socialutskottet inte berett att tillstyrka ett motionsyrkande om en samvetsklausul innebärande att vårdpersonal skall ha möjlighet att avstå från deltagande i forskning och transplantationsverksamhet där vävnad från aborterat foster används.

Utskottets ställningstagande

Frågan om införande av en samvetsklausul inom sjukvården och högskoleutbildningen har tidigare varit föremål för ingående bedömningar inom riksdag-

gen och av en offentlig utredning. Det har befunnits att övervägande skäl talade mot att införa sådana samvetsklausuler. Utskottet är inte berett att göra någon annan bedömning. Motionerna 2000/01:K319 och 2001/02:So563 (båda kd, m) avstyrks.

Äganderätt

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till tidigare ställningstaganden tolv motionsyrkanden om förstärkning av äganderätten (m, kd, c, fp).

Jämför reservation 23 (m, kd, fp, c).

Motionerna

Per Unckel m.fl. (m) begär i motionerna 2000/01:K278 och 2001/02:K314 att regeringen skall lägga fram ett förslag om förstärkt grundlagsskydd för äganderätten (yrkande 4 resp. yrkandena 1 och 2). Det står enligt den förstnämnda motionen klart att den grundlagsändring i fråga om äganderätten som genomfördes 1995 i samband med att Europakonventionen inkorporerades i svensk rätt medförde en väsentlig förstärkning av skyddet för äganderätten. Överenskommelsen om grundlagsändring träffades i brett samförstånd mellan olika partier. Det är enligt motionärerna viktigt att denna typ av överenskommelser i grundlagsfrågor är av långsiktig karaktär.

Det är enligt motionen angeläget att regeringsformen innehåller en regel som står i samklang med Europakonventionen och slår fast att den enskilda äganderätten är okränkbar och att inskränkningar i äganderätten endast får ske i klart angivna fall och då med full ersättning till den enskilde. Grundlagens skydd mot rättighetsinskränkande lagstiftning bör var lika starkt oavsett vilken fri- och rättighet det gäller. Bland annat skulle de tre allmänna begränsningsgrunderna i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen kunna bli tillämpliga också i fråga om äganderätten. All egendom bör enligt motionerna skyddas på ett likvärdigt sätt. Hänsyn måste tas till att samhällsutvecklingen i stort, inte minst genom IT-utvecklingen, bl.a. lett till att en ökande andel av samhällets totala förmögenhetsmassa i dag består av immateriella tillgångar i form av utbildning, dataprogram och databaser, musik, varumärken, närings- och patenträtter m.m. Mot bakgrund av detta framstår det som angeläget att grundlagsskyddet för den enskilda äganderätten anpassas till samhällsutvecklingen och att skyddet utökas så att det uttryckligen omfattar även annan egendom än mark och byggnader. Ett liknande motionsyrkande finns i motion 2001/02:K236 (yrkande 11) av Bo Lundgren m.fl. (m).

Också i motion 2000/01:K305 av Ola Karlsson m.fl. (m, kd, c, fp) begärs en förstärkning av grundlagsskyddet för äganderätten. Enligt motionärerna är den personliga äganderätten en av de viktigaste grundstenarna för den

svenska rättsordningen. Den personliga äganderätten utgör en medborgerlig rättighet både enligt svensk grundlag och enligt Europakonventionen. Med dessa dubbla normsystem som bas konstateras att skyddet för äganderätten i första hand måste ses som en nationell angelägenhet. Skyddet för äganderätten har enligt motionen förbättrats genom 1995 års ändringar men är fortfarande otillräckligt. All egendom bör liksom enligt Europakonventionen åtnjuta i princip samma skydd. Principen om full ersättning måste klarläggas. Starkare restriktioner måste gälla för begränsningar i lag av skyddet för äganderätten. Det är naturligt att i detta avseende jämställa äganderätten med yttrandefriheten, skyddet mot påtvingande kroppsliga ingrepp och rätt till domstolsprövning av frihetsberövande m.m.

I huvudsak samma motionärer begär i motion 2001/02:K270 ett tillkännagivande till regeringen om att det bör utredas på vilket sätt grundlagen bör ändras så att Sverige får ett fullgott äganderättsskydd för såväl fast egendom som andra slag av egendom. Den åtskillnad som görs i regeringsformen mellan skyddet för fast egendom och andra slag av egendom finns inte i flera andra länder i Europa. Inte heller görs denna skillnad i Europakonventionens tilläggsprotokoll artikel 1. Det går inte att utan vidare låta samma regler gälla för all slags egendom och mot alla typer av ingrepp i äganderätten. Men grundprincipen bör utvecklas. Ett liknande motionsyrkande finns i motion 2001/02:K336 av Olle Lindström (m) i denna del.

Ett tillkännagivande till regeringen om likvärdigt skydd i regeringsformen för all slags egendom begärs vidare i motion 2001/02:K293 av Mikael Oscarsson (kd). Skyddet bör förutom fast egendom också gälla exempelvis bilar, inventarier, aktier, obligationer, bostadsrätter, fordringsbevis, pensionsförsäkringar och upphovsrätter. Alla ingrepp i äganderätten måste ske med rimligt beaktande av de drabbades intressen och ge möjligheter för enskilda och företag att ställa om sig till ett nytt rättsläge. Äganderättens reella innehåll måste stärkas genom ökad enkelhet och stabilitet i samhällets regelsystem och även vid beskattning måste äganderätten stabiliseras.

Åsa Torstensson och Eskil Erlandsson (båda c) begär i motion 2001/02:K278 ett tillkännagivande till regeringen om stärkande av äganderätten med tydliga ersättningsregler vid inskränkning av nyttjanderätten. Inte minst införandet av den nya miljöbalken har enligt motionärerna bidragit till att problematisera äganderätten. Det finns en fara i att ensidigt hävda de gemensamma intressena framför den enskildes äganderätt. Inte minst riskerar det att leda till ökad misstro mot rättsstaten och till att människor i allt mindre utsträckning känner det personliga ansvaret för sin egendom och den egna miljöpåverkan. De möjligheter som finns inte bara till att exproprieras utan också till att inskränka nyttjanderätten måste vara förenade med tydliga ersättningsregler. Sådana inskränkningar som inte drabbar generellt, utan inom ett bestämt geografiskt område eller enskilda individer, skall som huvudregel medföra rätt till ersättning.

Även Kenneth Johansson och Eskil Erlandsson (båda c) tar upp frågan om stärkt skydd för äganderätten i motion 2001/02:K223. Motionärerna begär att

regeringen tillsätter en kommission med uppgift att belysa den privata äganderättens betydelse för ekonomisk utveckling (yrkande 1) och att regeringen lägger fram förslag till ändring om stärkt skydd för äganderätten i både grundlagen och den vanliga lagstiftningen (yrkande 2). En författning som inte ger ett starkt och stabilt skydd för den privata äganderätten riskerar enligt motionärerna att få en kraftigt dämpande effekt på företagande och ekonomisk tillväxt. Flera rättsekonomer har visat på äganderättens stora betydelse för ett lands ekonomiska utveckling. Motionärerna anser att det hög tid att man i Sverige tar till sig dessa lärdomar. Företagandet i landet liksom den ekonomiska tillväxten motverkas av instabila konstitutionella regler.

Eskil Erlandsson m.fl. (c) begär i motion 2001/02: MJ339 (yrkande 7) ett tillkännagivande till regeringen om vikten av att värna och stärka den privata äganderätten. Enligt motionärerna skall det spridda ägandet uppmuntras och bevaras. En av grundförutsättningarna för detta är klara regler vad gäller äganderätten. Det finns många som vill urholka det privata ägandet. Ett tydligt exempel på detta är viljan att försvaga den grundlagsstadgade rätten till ersättning vid ingrepp. Det är olyckligt om gränsen för vad en markägare skall acceptera i form av inskränkningar flyttas mot en större grad av tillåtande för denna form av inskränkning. Ett ensidigt hävdande av det gemensammas intresse framför den enskildes äganderätt riskerar att leda till en ökad misstro mot rättsstaten och till att människor i allt mindre utsträckning känner det personliga ansvaret för sin egendom och den egna miljöpåverkan.

Gällande regler

Enligt 2 kap. 18 § första stycket regeringsformen är varje medborgares egendom tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Rätten till ersättning behandlas i paragrafens andra stycke. Den som genom expropriation eller annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom skall vara tillförsäkrad ersättning för förlusten. Sådan ersättning skall också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen skall bestämmas enligt grunder som anges i lag.

I första tilläggsprotokollet till Europakonventionen föreskrivs i artikel 1 att varje fysisk eller juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom och att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser. Dessa bestämmelser inskränker dock inte en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner nödvändig för att reglera nyttjandet av egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse eller för att säkerställa betalning av skatter eller andra pålagor eller av böter och viten.

Egendomsbegreppet i artikeln har getts en vidsträckt innebörd. Med uttrycket egendom avses inte enbart äganderätt till fast och lös egendom i civilrättslig mening utan även fordringar och immateriella rättigheter skyddas av artikeln.

Tidigare riksdagsbehandling m.m

När riksdagen år 1994 behandlade regeringens förslag till ny lydelse av 2 kap. 18 § regeringsformen avstyrkte konstitutionsutskottet en rad motioner om längre gående grundlagsskydd än vad regeringen hade föreslagit (bet. 1993/94: KU24 s.28 f.). Utskottet ansåg det därvid inte motiverat att låta all egendom, både fast och lös, omfattas av grundlagens egendomsskydd. Utskottet pekade också på att bestämmelser om att den enskilde tillförsäkras full ersättning eller ersättning för hela förlusten inte skulle vara helt rättvisande med hänsyn till att s.k. förväntningsvärden inte är ersättningsgilla. Utskottet underströk vidare att införandet av ett grundlagsskydd för rådighetsinskränkningar i sig inte innebar att ersättningsrätten utvidgades i förhållande till vad som redan gällde.

Frågan om innebörden av 2 kap. 18 § regeringsformen behandlades av konstitutionsutskottet våren 1998 i ett yttrande till jordbruksutskottet över regeringens förslag till ny miljöbalk, varvid frågan om ordalydelsen i paragrafen var förenlig med motiven diskuterades (yttr. 1997/98:KU8y). Utskottet gjorde då bedömningen att grundlagsbestämmelsen trots den mindre tillfredsställande ordalydelsen måste uppfattas så att en utvidgning av ersättningsrätten inte skett. Med anledning av flera motioner från den allmänna motionstiden kom ett enligt konstitutionsutskott i betänkande 1997/98:KU30 fram till slutsatsen att det inte gick att bortse från att bestämmelsen i 2 kap. 18 § andra stycket regeringsformen hade varit föremål för omfattande debatt och att Lagrådet förordat en ändring av bestämmelsen. Även om utskottet ansåg att bestämmelsen måste kunna uppfattas i enlighet med vad som avsetts vid dess tillkomst fanns det anledning att se över dess lydelse.

Frågan behandlades senast av utskottet våren 2000 i betänkande 1999/2000:KU11. Utskottet hänvisade till att det vid flera tillfällen avstyrkt motioner om utvidgning av grundlagens egendomsskydd. Utskottet ansåg inte att det framkommit skäl att ändra sin tidigare bedömning. Utskottet ansåg inte heller att det fanns skäl att ge äganderätten samma skydd mot begränsningar som gäller för de s.k. politiska rättigheterna. Även när det gäller ersättningsfrågan hänvisade utskottet till att det vid flera tillfällen avstyrkt motioner om en utvidgning till full ersättning. Utskottet framhöll att när det i betänkande 1997/98:KU30 förordades att ordalydelsen till 2 kap. 18 § regeringsformen skulle ses över, ansåg utskottet att utredningen inte borde omfatta frågan om utvidgning till full ersättning. Utskottet gjorde fortfarande samma bedömning. 1999 års författningsutredning, som hade i uppdrag bl.a. att se över ordalydelsen av regeringsformens bestämmelse om egendomsskydd, avlämnade i februari 2001 betänkandet Vissa grundlagsfrågor (SOU 2001:19). När det gällde regeringsformens egendomsskydd konstaterade utredningen att man miss-

lyckats. Mot bakgrund av att ett förslag till ändring bör ha ett brett parlamentariskt stöd och att ett sådant stöd inte hade kunnat uppnås, hade utredningen beslutat att avstå från att lägga fram något förslag till ändrad lydelse av 2 kap. 18 § regeringsformen. Förslagen i betänkandet Vissa grundlagsfrågor ligger till grund för delar av regeringens förslag i propositionen Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. (prop. 2001/02:72). Mot bakgrund av utredningens slutsats när det gäller regeringsformens bestämmelse om egenomsskydd lade inte regeringen i det ärendet fram förslag till ändrad lydelse av 2 kap. 18 regeringsformen.

Frågan om Europakonventionens ställning i lagstiftningen efter inkorporeringen behandlades av utskottet i samband med behandlingen av proposition 1993/94: 117 med förslag till inkorporering av Europakonventionen i svensk lagstiftning. Utskottet delade regeringens bedömning. Regeringen hade i propositionen framhållit att, i det säkerligen fåtal fall då en svensk lagregel kan anses strida mot konventionen, fick det bli en uppgift för domstolarna och förvaltningsmyndigheterna att avgöra hur konflikterna skall lösas.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sina tidigare bedömningar när det gäller ett förstärkt grundlagskydd för äganderätten och avstyrker motionerna 2000/01:K278 yrkande 4 (m), 2001/02:K314 yrkandena 1 och 2 (m), 2001/02:K236 yrkande 11 (m), 2000/01:K305 (m, kd, c, fp), 2001/02:K270 (m, kd, c, fp), 2001/02:K336 (m) och 2001/02:K293 (kd). Utskottet anser mot bakgrund av tidigare bedömningar inte heller att det behövs ett tillkännagivande till regeringen om stärkande av äganderätten med tydliga ersättningsregler vid inskränkning av nyttjanderätten eller om en kommission för att belysa den privata äganderättens betydelse och avstyrker därför motionerna 2001/02:K278, 2001/02:K223 yrkandena 1 och 2 och 2001/02:K339 yrkande 7 (alla c).

Näringsfrihet

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till tidigare ställningstaganden fyra motionsyrkanden (m) om en förstärkning av näringsfriheten. Jämför reservation 24 (m, kd, c, fp).

Motionerna

I flera motioner begärs en förstärkning av näringsfriheten. Per Unckel m.fl. (m) begär i motionerna 2000/01:K345 (yrkande 2) och 2001/02:K314 (yrkande 3) ett regeringsförslag om förstärkt grundlagskydd för näringsfriheten. Näringsidkares äganderätt hotas enligt motionärerna av skadegörelse och plundring av aktivister som vill krossa kapitalismen. I en rättstat är det staten som skall se till att människor kan känna sig trygga. Drabbade näringsidkare

och andra måste garanteras ersättning för de skador de åsamkats. Alla drabbade näringsidkare måste också kompenseras när områden spärras av under större evenemang som EU-konferenser och andra stora konferenser. Näringsfriheten måste ges ett tydligare och mer adekvat skydd i lagstiftningen. Ersättningsreglerna måste ses över för att bli mer funktionella. I motion 2001/02:K314 yrkande 4 begärs att regeringen låter utreda hur rättssäkerheten kan förbättras för företagare och enskilda. Det ligger en rättsosäkerhet som medför en ovilja mot investeringar i den osäkerhet som finns om t.ex. framtida beskattning, intrång och konfiskation. All felaktig myndighetsverksamhet borde föranleda ett rimligt skadeståndsbetopp till den drabbade. Regeringen bör utreda hur företagen och andra bättre kan skyddas mot rättsövergrepp och hur staten bättre än i dag skall kunna ta sitt skadeståndsansvar vid rättsövergrepp. Också Olle Lindström (m) begär i 2001/02:K336 i denna del att grundlagsskyddet för näringsfriheten stärks.

Bakgrund

Begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får, enligt 2 kap. 20 § första stycket regeringsformen, införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag.

Till grund för bestämmelsen, som infördes den 1 januari 1995, låg Fri- och rättighetskommitténs delbetänkande Fri- och rättighetsfrågor (SOU 1993:40) och en överenskommelse som träffades mellan riksdagspartierna den 2 december 1993. I förarbetena (prop. 1993/94:117) uttalade regeringen att behovet av inskränkningar i närings- och yrkesfriheten tidigare hade ansetts utgöra hinder för en grundlagsbestämmelse till skydd för dessa friheter. Gällande rätt utgick dock från att det här i landet rådde i princip full frihet för svenska medborgare att driva näring och utöva yrke.

I propositionen anfördes att det var av grundläggande betydelse för det moderna samhället att enskilda så långt det är möjligt garanteras närings- och yrkesfrihet. Enligt regeringen borde detta föranleda att dessa friheter gavs ett skydd i regeringsformens fri- och rättighetskapitel. Regeringen anförde vidare att det kan vara svårt att ge närings- och yrkesfriheten ett reellt innehåll med hänsyn till de möjligheter till begränsningar som nödvändigtvis måste finnas. Av detta skäl ansåg regeringen det missvisande att tala om dessa friheter som rättsligt bindande rättigheter. Regeringen ansåg i stället att den s.k. likhetsprincipen utgjorde en lämplig utgångspunkt för en grundlagsbestämmelse. Fri- och rättighetskommittén hade beskrivit innebörden av likhetsprincipen som att alla skall ha möjlighet att konkurrera på lika villkor under förutsättning att de i övrigt uppfyller de krav som kan ställas på t.ex. kompetens. Regeringen anförde att likhetsprincipen som utgångspunkt för en grundlagsreglering inte fick hindra att det infördes generella inskränkningar i närings- och yrkesfriheten för att tillgodose intressen som från allmänna utgångspunkter bedömdes angelägna. Att under denna förutsättning garantera likhetsprincipen en överordnad ställning innebar enligt regeringen svårigheter. Genom

att, såsom kommittén valt att göra, ta fasta på en väsentlig sida av likhetsprincipen, nämligen den ekonomiska, kunde denna princip enligt regeringen utan svårigheter ges en överordnad ställning. Syftet med en begränsning av närings- och yrkesfriheten får således inte vara att ekonomiskt gynna vissa näringsidkare eller yrkesutövare framför andra. För att en begränsning skall få införas krävs att syftet är att skydda något från samhällets synpunkt skyddsvärt intresse.

Konstitutionsutskottet (bet. 1993/94:KU24) tillstyrkte regeringens förslag och uttalade därvid att det delade regeringens uppfattning om att det är av grundläggande betydelse för det moderna samhället att enskilda så långt möjligt skall garanteras närings- och yrkesfrihet. En lämplig utgångspunkt för en grundlagsreglering borde som regeringen anfört vara den s.k. likhetsprincipen. Regeringens förslag hade utformats i överensstämmelse härmed och innebar att begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att gynna vissa personer eller företag.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2000 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande (m) om ett stärkande av grundlagsskyddet för bl.a. näringsfriheten (bet. 1999/2000:KU11). Utskottet framhöll att det är av grundläggande betydelse för det moderna samhället att enskilda så långt det är möjligt garanteras närings- och yrkesfrihet. Intrång i dessa friheter bör i görligaste mån motverkas. Emellertid finns det områden – exempelvis med anknytning till miljö- eller säkerhetsintressen – där möjligheten till begränsningar måste finnas. Det har därför inte ansetts möjligt med en rättsligt bindande reglering av dessa friheter. När bestämmelsen om närings- och yrkesfrihet infördes i regeringsformen ställde sig utskottet bakom regeringens bedömning att den s.k. likhetsprincipen utgjorde en lämplig utgångspunkt för regleringen. Grundlagsbestämmelsen skall förhindra att någon enskild skall få gynnas på andras bekostnad. För att en begränsning skall få införas krävs att syftet är att skydda något från allmän synpunkt skyddsvärt intresse.

Utskottet vidhöll sin bedömning att regleringen av närings- och yrkesfriheten bör ta sin utgångspunkt i likhetsprincipen. Vidare menade utskottet att det måste vara möjligt att begränsa dessa friheter för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Med hänsyn härtill var det enligt utskottet inte rimligt att i grundlagen införa en bestämmelse om rätt till ersättning vid intrång i närings- och yrkesfriheten.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare bedömning och avstyrker motionerna 2000/01:K345 yrkande 2, 2001/02:K314 yrkandena 3 och 4 samt 2001/02:K336 i denna del (alla m).

Djurens rätt

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker ett motionsyrkande (v) om att människoapor skall omfattas av grundläggande fri- och rättigheter – rätten till liv, rätten att slippa tortyr och rätten att inte godtyckligt frihetsberövas – som hittills varit reserverade för människor.

Motionen

Jonas Ringqvist och Kjell-Erik Karlsson (båda v) begär i motion 2001/02: K406 att människoapor mot bakgrund av sina många likheter med människor skall omfattas av grundläggande rättigheter som hittills varit reserverade för människor. Det gäller rätten till liv, rätten att slippa tortyr och rätten att inte godtyckligt frihetsberövas.

Gällande regler

I djurskyddslagen (1988:534) finns grundläggande bestämmelser om hur djur skall hållas och skötas. Djur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. Djur som används för vetenskapligt ändamål skall dock inte anses vara utsatta för onödigt lidande eller sjukdom vid användningen, om denna har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd (2 §). Djur skall ges tillräckligt med foder och vatten och tillräcklig tillsyn. Stall och andra förvaringsutrymmen för djur skall ge djuren tillräckligt utrymme och skydd samt hållas rena (3 §). Djur får inte överansträngas. Inte heller får de agas eller drivas på med redskap som lätt kan såra eller på annat sätt skada djuret (5 §). Djur får inte hållas bundna på ett för djuren plågsamt sätt eller så att de inte kan få behövlig rörelsefrihet eller vila eller tillräckligt skydd mot väder och vind (6 §).

Tidigare behandling

Utrikesutskottet avstyrkte under förra riksmötet ett motionsyrkande om att Sverige skulle ta initiativ till en FN-konferens och FN-deklaration om djurens rättigheter. Utrikesutskottet menade att Sverige, internationellt och inom EU, verkar för djurens rätt till rimliga livsvillkor men ansåg inte att en speciell FN-konvention skulle komma att förändra situationen för djuren. Det arbete som redan bedrivs, främst inom EU, kan stärkas och utvecklas (bet. 2000/01: UU10).

Utskottets ställningstagande

Utskottet delar motionärernas uppfattning om vikten av att djur – även människoapor – har rimliga livsvillkor. Djurskyddslagstiftningen ger också uttryck för ett sådant synsätt. Utskottet är dock inte berett att förorda att skyddet

för djuren skall likställas med det skydd för de grundläggande fri- och rättigheter som tillerkänns människor. Motion 2001/02:K406 avstyrks.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Europakonventionen och regeringsformen (punkt 2)

av Per Unckel (m), Inger René (m), Lars Hjertén (m) och Nils Fredrik Aurelius (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:K278 yrkandena 1–3, 2001/02:K60 yrkande 6, 2001/02:K80 i denna del samt 2001/02:K236 yrkandena 7, 8 och 10.

Ställningstagande

Med beaktande av den stora betydelse de mänskliga rättigheterna har när det gäller gränserna för statsmakternas handlingsfrihet gentemot medborgarna hade vi väntat oss att regeringen i handlingsplanen skulle ägnat större utrymme åt bristerna i lagstiftningen.

Såväl EU som Europakonventionen bygger på en individorienterad syn på mänskliga rättigheter. Genom våra internationella åtaganden omfattas nu även vi av Europakonventionen, vilket har inneburit att utrymmet för att inskränka den enskildes rätt har minskat. Europakonventionen bör dock upphöjas till grundlag för att uppnå en större samstämmighet mellan Europakonventionens och regeringsformens skyddsnivåer. Det skulle dessutom vara en viktig symbolhandling. Ett annat sätt att komma tillrätta med brist på överensstämmelse skulle kunna vara att utvidga tillämpningsområdet för 2 kap. 12 § regeringsformen till att omfatta även Europakonventionen. Grundlagens skydd mot rättighetsinskränkande lagstiftning bör vara lika starkt oavsett vilken fri- och rättighet det gäller. Det skulle bl.a. innebära att de tre allmänna begränsningsgrunderna i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen blir tillämpliga även vid begränsningar av t.ex. äganderätten. Vidare bör minoritetsskyddet vid beslut om lagstiftning som innebär inskränkningar i de medborgerliga fri- och rättigheterna generellt stärkas genom att reglerna om särskilt beslutsförfarande i 2 kap. 12 § tredje stycket regeringsformen blir tillämpliga. På så sätt skulle en riksdagsminoritet om endast en sjättedel av ledamöterna i kammaren alltid kunna tvinga fram ett års uppskov av en i och för sig tillåten rättighetsbegränsande lagstiftning.

En annan åtgärd som också skulle stärka de mänskliga rättigheternas ställning är att ytterligare konventioner om mänskliga rättigheter, t.ex. 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och FN:s barnkonvention, inkorporeras i svensk rätt. Detta skulle innebära att de blir utkrävbara vid svensk domstol. Sverige har flera gånger kritiserats för att diskrimineringsförbudet kränks. En fråga som har nära samband med frågan om skyddet för medborgerliga fri- och rättigheter och som skulle stärka skyddet av dem väsentligt är frågan om lagprövningsrätten. Regeringen bör även verka för att EU ansluter sig till Europakonventionen för att tillförsäkra att EU:s skydd för mänskliga rättigheter inte är sämre än medlemsstaternas. Motionerna 2000/01:K278 yrkandena 1–3 (m), 2001/02:K60 yrkande 6 (m), 2001/02:K80 i denna del (m) samt 2001/02:K236 yrkandena 7, 8 och 10 (m) tillstyrks.

2. Fri- och rättighetsskyddets omfattning (punkt 3)

av Ingvar Svensson (kd) och Björn von der Esch (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:K267 och 2000/01:Sf25 yrkande 8.

Ställningstagande

Regeringen bör tillsätta en utredning om förstärkta mänskliga fri- och rättigheter. Varje samhälle utgår från en värdebas, en etik, som klargör hur man bör uppträda mot varandra. Ett rättssystem bygger på principer som i grunden är uttryck för en etisk hållning. Den legitima rättsstaten måste visa respekt för de grundläggande mänskliga fri- och rättigheterna. Rättsordningen måste präglas av rättslighet, rättssäkerhet, rättstrygghet, rättstillgänglighet och öppenhet. Den nuvarande svenska rättsordningen utgår i hög grad från ett rättspositivistiskt betraktelsesätt, där rätten definieras operationellt, det vill säga rätt är det som lagstiftarna kallar rätt. Men rättsnormen skall ta sin utgångspunkt i det som är etiskt godtagbart. Det är viktigt att Sverige tydligare anknyter till den traditionen. Ett första betydelsefullt steg i den riktningen togs genom införlivandet av Europakonventionen den 1 januari 1995. Det är viktigt att successivt sortera ut rättspositivismen ur det rättsliga perspektivet i arbetet att förstärka de mänskliga fri- och rättigheterna.

Det svenska skyddet för dessa fri- och rättigheter behöver vidgas och förstärkas. Exempel på områden som borde bearbetas ytterligare är t.ex. rätten till liv, föräldrarätten, den negativa föreningsfriheten och äganderätten. Det behövs också ett tydligt diskrimineringskydd för människans integritet oberoende av religion, ålder, ras, hudfärg, kön, språk, sexuell identitet, genetiska särdrag, börd, ekonomisk eller social ställning, funktionshinder, etnisk eller politisk tillhörighet. Detta skydd måste vara effektivt inte enbart i förhållande

till den enskilde och det allmänna utan rättsstaten måste också tillförsäkra ett sådant skydd mellan enskilda. Grundlagens, dvs. främst regeringsformens, grundläggande synsätt måste därför vidgas också för att uppnå full parallellitet mellan regeringsformen och Europakonventionen, som kan antas ålägga konventionsstaterna viss skyldighet att genom lagstiftning trygga vissa fri- och rättigheter även mellan enskilda. Enligt vår mening vore det värdefullt att utreda om även fri- och rättigheter mellan enskilda borde grundlagsfästas och inte som nu i huvudsak vara inriktade på förhållandet mellan den enskilde och det allmänna. Detta bör med bifall till motionerna 2000/01:K267 och 2000/01:Sf25 yrkande 8 (båda kd) ges regeringen till känna.

3. Värdekommission (punkt 4)

av Ingvar Svensson (kd) och Björn von der Esch (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 3. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K79.

Ställningstagande

Sverige bör i syfte att bredda och entusiasmera den etiska diskussionen med sikte på samhällets fundament och därmed de mänskliga fri- och rättigheterna tillsätta en värdekommission. Mycket av vår samtid karakteriseras av osäkerhet, ibland förvirring, ett sökande efter vad som är meningen. Det är viktigt att även politikerna möter dessa behov på ett naturligt sätt. Till det politiska ledarskapet hör också möjligheten att starta en diskussion och att försöka leda den in på meningsfulla områden även om politiker i dessa sammanhang skall akta sig för att komma med facit. Regeringen och de politiska partierna har i andra sammanhang – Maktutredningen, Demokratiutredningen och EU 2004-kommittén – varit angelägna om att bidra till att debatt skapas kring andra frågor. Själva angreppssättet att stimulera debatt – vilket en värdekommission borde ha till huvuduppgift – är alltså inte främmande för svensk tradition. Den norska värdekommissionen höll över 600 öppna möten, 130 kommuner gav synpunkter, många skolor och frivilliga organisationer var engagerade i diskussionen. Utan tvivel skapade kommissionens arbete en bred debatt i Norge. En svensk värdekommission kan fokusera på frågeställningar som vilka de grundläggande värdena för ett gott samhälle är och vilka inspirationsgivarna är för dessa, hur vi tillägnar oss etiken/värdena, familjens, skolans, rättssystemets, mediernas och övriga signalgivares betydelse som värde- och normöverförare, hur rättssystemet och rättstänkande byggs upp utifrån den gemensamma värdebasen, samhällsekonomin beroende av en fungerande etik i form av tillit och förtroende och ekonomins drivkrafter, familjens betydelse för ett gemenskapstänkande samt värdebasens betydelse för upp-

byggande av företags- och organisationskulturer, dess betydelse i ett informationssamhälle jämfört med jordbruks- och industrisamhällena samt dess utveckling och betydelse i ett samhälle som får allt större etnisk mångfald. Detta bör med bifall till motion 2001/02:K79 (kd) ges regeringen till känna.

4. Flyktingbegreppet (punkt 10)

av Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 4. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K81 yrkande 1.

Ställningstagande

Rund om i världen begås allvarliga brott mot kvinnors och homosexuellas rättigheter. Det är därför angeläget att den nuvarande uppdelningen i utlänningslagen mellan flyktingar och övriga skyddsbehövande snarast upphör. Förhandlingarna i ministerrådet om det förslag till direktiv som kommissionen lagt fram om att flyktingbegreppet även skall omfatta förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning bör därför inte avvaktas.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion 2001/02:K81 yrkande 1 (fp) som sin mening ger regeringen detta till känna.

5. Ombudmännen under regeringen (punkt 14)

av Göran Magnusson (s), Barbro Hietala Nordlund (s), Pär Axel Sahlberg (s), Kenneth Kvist (v), Mats Berglind (s), Kerstin Kristiansson Karlstedt (s), Kenth Högström (s) och Mats Einarsson (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 14 borde ha följande lydelse.

Riksdagen avslår motionerna 1999/2000:Sf637 yrkande 9, 2000/01:K401 yrkande 1, 2001/02:K350, 2001/02:K381 yrkande 1, 2001/02:Ju450 yrkande 32, och 2001/02:A227 yrkande 5.

Ställningstagande

I uppdraget till den kommitté som skall överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering ingår att överväga en samordning av de ombudsmän under regeringen vars uppgifter är att motverka diskriminering. Enligt vår mening får motionerna 1999/2000:Sf637 yrkande 9 (c), 2000/01:K401 yrkande 1 (mp), 2000/01:So451 yrkande 1 (c), 2001/02:K350 (m), 2001/02:K381 yrkande 1 (mp), 2001/02:Ju450 yrkande 32 och 2001/02:A227 yrkande 5 (kd) därmed i huvudsak anses tillgodosedda. Motionsyrkandena avstyrks.

6. Utlänningars fri- och rättigheter (punkt 16)

av Per Lager (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 16 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 6. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K429 yrkandena 1–3 och avstyrker motion 2001/02:429 yrkandena 4 och 6.

Ställningstagande

Att fri- och rättigheter inte gäller på samma sätt för svenska medborgare och utländska medborgare är beklagligt. Skillnaderna innebär bl.a. att begränsningar i lag kan ske beträffande utlänningar utan att det är godtagbart i ett demokratiskt samhälle och utan att stå i proportion till nyttan med bestämmelsen. Detta är enligt min mening ytterst diskriminerande och inte godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Enligt Europakonventionen som gäller som lag här i landet skall begränsningar vara nödvändiga i ett demokratiskt samhälle och endast för de syften med hänsyn till vilka de tillåts. I en tid när vi talar om integration, att bekämpa främlingsfientlighet och rasism, att komma bort från ett ”vi och dom”-samhälle, då vi skall få de nya svenskarna – med eller utan medborgarskap – att känna sig hemma och välkomna här i landet, kan vi inte ge en sådan signal som avsaknaden av de materiella skyddsreglerna ger uttryck för. Att ha dessa regler kvar i nuvarande skepnad, dvs. att de inte gäller fullt ut för utlänningar, visar att vi anser att utlänningar inte är ”fullvärdiga invånare”. Lojaliteten ligger naturligtvis inte i medborgarskapet. Demokrati innebär också att alla invånare är lika inför lagen och har samma värde. Någon form av skyddslagstiftning måste landet naturligtvis ha för att minimera riskerna att utsättas för sådant och för att lagföra de skyldiga. Det innebär dock inte att människor med annat medborgarskap skall behöva särbehandlas. En presumtiv orosstiftare kan vara såväl infödd svensk, naturaliserad svensk som utlänning. Det är som i så många andra sammanhang gärningarna som är avgörande för hur människor skall bedömas, inte medborgarskapet.

Europakonventionen är tillämplig i svensk rätt och naturligtvis också dess regel om krig eller allmänt nödläge som hotar nationens existens (art. 15) förutom 13 kap. regeringsformen om krig och krigsfara. Jag anser att det ger tillräckliga garantier för handlingsutrymme under extraordinära förhållanden. En uttrycklig hänvisning till Europakonventionen skulle kunna införas i 2 kap. 22 § regeringsformen för att understryka den ”ventil” den aktuella regleringen i nuvarande rättighetskatalog ger uttryck för, även om det ändå torde stå klart att Europakonventionen gäller. Detta bör med bifall till motion 2001/02:K429 yrkandena 1–3 (mp) ges regeringen till känna.

7. Funktionshindrades rättigheter (punkt 16)

av Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 16 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 7. Därmed bifaller riksdagen motionerna 1999/2000:So321 yrkande 18, 2000/01:So538 yrkande 8 och 2001/02:So618 yrkande 12 och delvis motion 2001/02:So619 yrkande 7.

Ställningstagande

Det förekommer diskriminering i näringsverksamhet, t.ex. genom att personer med funktionshinder inte blir insläppta på restauranger eller inte får teckna en livförsäkring. FN har i sina standardregler tydligt slagit fast att diskriminering av funktionshindrade är en fråga om mänskliga rättigheter. Standardreglerna är visserligen inte juridiskt bindande utan deras funktion är att vara normbindande och ligga till grund för beslut i medlemsstaterna. Om Sverige vill säkerställa alla människors fulla rättigheter krävs att Sveriges lagar anpassas efter de krav som uppställs i FN:s standardregler. I regeringsformens 2 kap. om grundläggande fri- och rättigheter finns två bestämmelser om diskrimineringsförbud, nämligen 15 § om etniska minoriteter och 16 § om könsdiskriminering. Vi anser att 2 kap. bör utökas med förbud mot diskriminering av funktionshindrade. Med ett sådant tillägg skulle funktionshindrade få möjlighet att göra sin sak gällande i svensk domstol. Vidare bör Sverige arbeta för att Europarådet breddar diskrimineringsförbudet i Europakonventionen om de mänskliga fri- och rättigheterna, så att det blir ett generellt diskrimineringsförbud som även innefattar människor med funktionshinder. En sådan förändring skulle troligtvis ha större betydelse än en ändring i regeringsformen eftersom Europakonventionen har en domstol som uttolkar bestämmelserna och ger dem konkretion och slagkraft. Detta bör med bifall till motionerna 1999/2000:So321 yrkande 18 (fp), 2000/01:So538 yrkande 8 (fp) och 2001/02:So618 yrkande 12 (fp) ges regeringen till känna.

8. Diskriminering på grund av sexuell läggning m.m. (punkt 18)

av Kenneth Kvist (v), Mats Einarsson (v) och Per Lager (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 18 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 8. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:Sf22 yrkande 5, 2001/02:K244 och 2001/02:L371 yrkande 2 samt avstyrker motionerna 2000/01:L459 yrkande 8, 2001/02:K82 yrkande 9, 2001/02:L367 yrkande 7 och 2001/02:A388 yrkande 5 i denna del.

Ställningstagande

Det är av yttersta vikt att det införs ett förbud i 2 kap. regeringsformen mot lagar och andra föreskrifter som missgynnar någon av skäl som har samband med sexuell läggning. Rätten till likabehandling oavsett sexuell läggning är en grundläggande mänsklig rättighet, skyddad bl.a. enligt den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och 1966 års internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. Enligt båda dessa människorättsinstrument, som Sverige är folkrättsligt bundet av, åligger det statsmakterna att säkerställa att denna rätt till likabehandling förverkligas. Ett av många sätt att långsiktigt bidra till det vore att införa ett skydd mot diskriminerande lagstiftning m.m. i regeringsformen. Vi är av den åsikten att det i dag förekommer diskriminerande lagstiftning. Den ordning vi föreslår skulle förebygga att sådana regler antas eller tillåts fortleva. Detta bör med bifall till motionerna 2000/01:Sf22 yrkande 5 (v), 2001/02:K244 (v) och 2001/02:L371 yrkande 2 (v, s, c, fp, mp) ges regeringen till känna.

9. Motverkande av diskriminering mot homosexuella (punkt 19)

av Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 19 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 9. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:So637 yrkande 16.

Ställningstagande

Jag anser att människan skall bestämma om sin tro och sin livsstil. Samhället skall präglas av öppenhet, tolerans och lika behandling av alla trosuppfattningar. Diskriminering av homosexuella måste motverkas, bland annat genom en skärpt lagstiftning men också genom att polis och åklagare prioriterar dessa brott högre. Detta bör med bifall till motion 2001/02:So637 yrkande 16 (fp) ges regeringen till känna.

10. Barnkonventionen (punkt 20)

av Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 20 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 10. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K81 yrkande 2.

Ställningstagande

En parlamentarisk utredning för att se över barnkonventionens tillämpning bör tillsättas. I förarbetena till den s.k. portalparagrafen i utlänningslagen sägs att kravet om barnets bästa ej är absolut. Hänsynen till andra viktiga intressen, såsom samhällets intresse att reglera invandringen, kan leda till att åtgärder som i och för sig inte är förenliga med barnets bästa ändå måste vidtas. Detta är enligt vår mening inte acceptabelt. Hänsyn till barnets bästa måste som regel gå före samhällets intresse att reglera invandringen, särskilt i de fall där det är uppenbart att barn varit utsatta för allvarliga övergrepp och därav har medicinska vårdbehov. En parlamentarisk utredning bör snarast tillsättas med uppgift att se över bestämmelserna om barnets bästa och dess tillämpning. Detta bör med bifall till motion 2001/02:K81 yrkande 2 ges regeringen till känna.

11. Barnbilaga m.m. (punkt 21)

av Per Lager (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 21 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 11. Därmed bifaller riksdagen motionen 2001/02:K82 yrkande 10.

Ställningstagande

Barnperspektivet skall beaktas i all offentlig verksamhet och beslutsfattandet på nationell, regional och kommunal nivå. Barnbilagor skall ingå i både kommunal- och statsbudget. Detta bör med bifall till motion 2001/02:K82 yrkande 10 ges regeringen till känna.

12. De ensamma flyktingbarnens situation (punkt 22)

av Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 22 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 12. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K81 yrkande 3 och bifaller delvis motion 2001/02:K82 yrkande 5 samt avslår motion 2001/02:K82 yrkande 6.

Ställningstagande

Under senare tid har uppmärksammas fall där ensamma flyktingbarn far illa, men dessa problem har funnits länge. Migrationsverket, och ytterst regeringen, har varit alldeles för passiv och inte vidtagit de nödvändiga åtgärder som krävts.

Omhändertagandet av de ensamkommande flyktingbarnen måste förbättras och utgå från barnets bästa. Socialtjänsten bör ges ett tydligare ansvar och resurser för att ta hand om flyktingbarnen. I de kommuner där det finns flyktingförläggningar bör utses en socialsekreterare med särskilt ansvar för förläggningen och omhändertagande av asylsökande barn. Det kräver också att samordningen mellan kommunen och Migrationsverket förbättras avsevärt. Regeringen bör snarast återkomma med förslag på hur omhändertagandet av ensamma flyktingbarn skall förbättras.

Detta bör med bifall till motion 2001/02:K81 yrkande 3 (fp) och delvis bifall till motion 2001/02:K82 yrkande 5 (mp) samt med avslag på motion 2001/02:K82 yrkande 6 ges regeringen till känna.

13. De gömda barnen m.m. (punkt 23)

av Per Lager (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 23 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 13. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K82 yrkande 4.

Ställningstagande

Barns speciella skyddsbehov måste i enlighet med barnkonventionen beaktas vid asyl/uppehållstillståndsprövningen och handläggningen som sådan. Myndighetspersoner som handlägger ärenden där barn förekommer eller som i anledning av ett ärende kommer i kontakt med barn måste ha den kompetens som krävs för att förhålla sig till barn, barns behov och deras utsatta situation. Problematiken med gömda barn måste särskilt uppmärksammas. Alla utländska barn som är gömda, ensamma eller med familjer, måste av humanitära skäl och med hänsyn till barnkonventionens krav ges uppehållstillstånd.

Detta bör med bifall till motion 2000/01:K82 yrkande 4 (mp) som sin mening ges regeringen detta till känna.

14. Ratificering av ILO-konventionen, m.m. (punkt 27)

av Per Lager (mp) och Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 27 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 14. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K224 och avslår motion 2001/02:MJ525 yrkande 5.

Ställningstagande

ILO-konvention nr 169 innehåller bestämmelser som skall säkra ursprungsbefolkningarnas rätt till mark som de innehaft eller använt under lång tid. Konventionen trädde i kraft 1991 och har ratificerats av 14 länder, däribland Norge och Danmark. I Sverige har frågan hittills utretts. Utredaren drar slutsatsen att samernas rätt till renbetesmark måste stärkas för att Sverige skall kunna ratificera konventionen. Det finns risk för att markägare och kommunala företrädare i renskötselområdet kommer att göra motstånd mot att samerna skulle få en förstärkt rätt till marken. För oss är det emellertid naturligt att ta ställning för ursprungsbefolkningarnas rättigheter och att förespråka att även Sverige ratificerar konventionen. Det måste då bli en statlig uppgift att garantera rättigheterna för de individer som ingår i minoritetsgrupper, om lokala majoritetsbeslut riskerar att motverka minoritetens rättigheter. Riksdagen bör med bifall till motion 2001/02:K224 (fp) tillkännage för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ILO-konvention 169 bör ratificeras.

15. Samernas rätttegångskostnader och markfrågan (punkt 28)

av Per Lager (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 28 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 15. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:82 yrkande 12.

Ställningstagande

Sverige kan alljämt inte på ett godtagbart sätt värna om och skydda den ursprungsbefolkning som lever innanför vår nationella gräns. I dagarna kom en hovrättsdom i en marktvist mellan ett antal samebyar och en större grupp markägare. Tvisten har pågått i tolv år och domen gick samebyarna emot. Domen påverkar på ett avgörande sätt samebyarnas möjlighet att bedriva rennäring. Jag vill betona vikten av att markfrågan ges en tillfredsställande lösning utifrån ett rättighetsperspektiv samt att samerna med hänsyn till pågående rättsprocesser ges ekonomiska möjligheter att föra sin talan. Markfrågan får inte vara avhängig av möjligheten för berörda samebyar att finansiera rättsprocesser som i slutändan kan leda till svåra ekonomiska avbräck. Detta bör med bifall till motion 2001/02:K82 yrkande 12 (mp) ges regeringen till känna.

16. Rätt till domstolsprövning m.m. (punkt 29)

av Kenneth Kvist (v), Mats Einarsson (v), Per Lager (mp) och Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 29 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 16. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2001/02:K81 yrkande 4 och 2001/02:K82 yrkande 13.

Ställningstagande

Vi anser inte att det är tillfyllest att regeringen endast följer utvecklingen vad avser krav på domstolsprövning som EG-rätten och Europakonventionen om mänskliga rättigheter ställer. I de fall då det kan konstateras att Sverige inte uppfyller krav på rättslig prövning som stadgas i internationella konventioner, Europakonventionen om mänskliga rättigheter eller som följer av EG-rätten måste åtgärder för att säkerställa rätten till domstolsprövning omedelbart vidtas. I frågor som t.ex. frysning av tillgångar som en följd av FN:s säkerhetsråds resolutioner och EG-förordningar måste regeringens hänsynstagande i första hand gälla Sveriges konventionsenliga skyldigheter på fri- och rättighetsområdet. Med regeringens ansvar för att värna om de mänskliga rättigheterna följer att regeringen bör agera så att konventionsenliga och grundlags-skyddade fri- och rättigheter inte åsidosätts. Den enskilde måste i enlighet med viktiga rättsprinciper ges möjlighet att få sin sak prövad i domstol. Vi anser således att detta med bifall till motionerna 2001/02:K81 yrkande 4 (fp) och 2001/02:K82 yrkande 13 (mp) bör ges regeringen till känna.

17. Yttrandefriheten (punkt 30)

av Åsa Torstensson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 30 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 17. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2001/02:K371 yrkande 23.

Ställningstagande

För att uppnå en mer individualiserad yttrandefrihet bör 2 kap. 13 § regeringsformen utredas med inriktning mot större restriktivitet i möjligheten att inskränka yttrandefriheten. Detta avser såväl de allmänt hållna formuleringarna i första stycket, som den generella möjligheten i tredje stycket att begränsa yttrandefriheten så länge begränsningen avser form och inte innehåll. Även en ny ordning där yttrandefrihetsgrundlagen i tillämpliga delar kan skydda enskildas yttrandefrihet i nya medier bör prövas. Regeringen bör låta utreda en

ny ordning för att skydda enskildas yttrandefrihet i nya medier. Detta bör med bifall till motion 2001/02:K371 yrkande 23 (c) ges regeringen till känna.

18. Forum för levande historia m.m. (punkt 32)

av Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 32 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 18. Därmed bifaller riksdagen motion 2000/01:K402 yrkandena 1 och 2.

Ställningstagande

Sverige har genom satsningen Levande historia och Stockholmskonferensen om Förintelsen vunnit stor internationell respekt. Det är inte hållbart att Sverige på ett plan framstår som ett föregångsland i kampen mot antisemitism och rasism och på ett annat plan framstår som en fristad för antisemitisk, nazistisk och likartad propaganda som inte kan bedrivas i andra europeiska länder. Både den s.k. vit makt-musiken, som ofta sprids från just Sverige till andra länder, och den propaganda över Internet som produceras t.ex. av gruppen kring Radio Islam har vid flera tillfällen väckt berättigade frågor om den svenska lagstiftningens effektivitet och det svenska rättsväsendets förmåga att tillgodogöra sig viktig kunskap om samtida nazistisk och närbesläktad propaganda. Sverige får inte till följd av otydlig lagstiftning eller bristande rättstillämpning uppfattas som en fristad av nazistiska och antisemitiska grupper. När det gäller satsningen Levande historia får fokus inte förskjutas från Förintelsen till andra typer av förbrytelser i andra delar av världen och vid andra tidpunkter. Det borde vara en självklarhet för skola, forskning och samhällsdebatt att belysa och analysera folkmord och övergrepp utan låsning till en bestämd historisk händelse eller period. Men satsningen Levande historia har tillkommit i ett speciellt syfte som har sin bakgrund i den historiska särställning som antisemitismen har i västvärldens historia. Till skillnad från andra former av gruppfördomar har antisemitismen lett fram till en politisk ideologi vars enda mål är att till varje pris utplåna samtliga medlemmar av en bestämd etnisk grupp, var de än finns på jorden. Projektet Levande historia bör förbli ett projekt som utgår från Förintelsen och den ideologi som ledde fram till Förintelsen. Detta bör med bifall till motion 2000/01:K402 yrkandena 1 och 2 (fp) ges regeringen till känna.

19. Upplysning om brott mot mänskligheten (punkt 33)

av Per Unckel (m), Ingvar Svensson (kd), Inger René (m), Lars Hjertén (m), Björn von der Esch (kd), Nils Fredrik Aurelius (m), och Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 33 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 19. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:K314, 2000/01:K359 och 2001/02:K280 yrkande 2.

Ställningstagande

Kommunismen och nationalsocialismen har många ideologiska beröringspunkter. Det gäller allt från den kollektivistiska samhällsanalysen, enligt vilken olika grupper ställs mot varandra och där målet är att utplåna den ena gruppen (kapitalister respektive judar), via förespråkandet av en omfattande statsmakt, till de enpartivälden med hemlig polis och förintelsläger som blivit det praktiska resultatet. Kommunismen och nationalsocialismen har lett till över hundra miljoner människors död genom avrättningar, planerad svält eller i arbets- och koncentrationsläger. Att de diktatorer som stod ansvariga för detta, Lenin, Hitler, Stalin och Mao, nu hyllas av politiska rörelser i Sverige kan tyckas ofattbart, men är likafullt ett faktum. Det är uppenbart att undervisning och samhällsdebatt inte har förmått förmedla tillräcklig kännedom om historiens illdåd och tillräcklig vaksamhet mot de antidemokratiska resonemangen. När skolan misslyckas med att förmedla kunskap och färdigheter till alla elever är det ett direkt problem att elever ofta inte får tillräckliga kunskaper om totalitära diktaturers begångna oförrätter. Undervisningen gällande nationalsocialisternas politiska massmord och förintelsläger har på senare år förbättrats genom särskilda insatser. En liknande uppmärksamhet borde ägnas åt kommunismens brott mot mänskligheten. I dag är kunskaperna om exempelvis Sovjetunionens, Kinas och Kambodjas politiska massmord alltför ofta bristfälliga. Det är en skyldighet mot de offer som mördades att kunskapen om de barbariska övergreppen sprids till kommande generationer. Detta får helt enkelt aldrig inträffa igen. Vi föreslår att det i statsbudgeten avsätts 20 miljoner kronor för en särskild upplysningskampanj om kommunismens brott. Detta bör med bifall till 2001/02:K280 yrkande 2, 2000/01:K314 och 2000/01:K359 (alla m) ges regeringen till känna.

20. Retroaktivitetsförbud (punkt 34)

av Åsa Torstensson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 34 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 20. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:K371 yrkande 30.

Ställningstagande

Regeringen bör föranstalta om en översyn av retroaktivitetsförbudet i 2 kap. 10 § regeringsformen som endast skyddar mot retroaktiv lagstiftning i fråga om strafflagstiftning och skatter eller avgifter. Det finns dock problem med att det finns utrymme för att ändra andra regler retroaktivt. Det är uppenbart att förändringar av t.ex. bidrag kan ha nog så stor betydelse för företags och enskildas möjligheter att planera långsiktigt. Det är därför önskvärt att se över retroaktivitetsskyddet för att göra det mer allmänt tillämpligt i fråga om all lagstiftning med retroaktiv verkan som missgynnar medborgare eller en grupp av medborgare. En skärpning av retroaktivitetsförbudet måste dock göras så att inte förändringar utifrån politiska majoritetsskiften eller förändrade förutsättningar i t.ex. ekonomin omöjliggörs. Ett förbud mot retroaktivitet måste i och för sig avse den retroaktiva verkan, inte uteblivna framtida förmåner. Detta bör med bifall till motion 2001/02:K371 yrkande 30 (c) ges regeringen till känna.

21. Negativ föreningsfrihet (punkt 36)

av Per Unckel (m), Ingvar Svensson (kd), Inger René (m), Lars Hjertén (m), Björn von der Esch (kd), Nils Fredrik Aurelius (m), Åsa Torstensson (c) och Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 36 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 21. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:K278 yrkande 5 och 2001/02:K236 yrkande 12.

Ställningstagande

Enligt 2 kap. 1 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften, den s.k. positiva föreningsfriheten. Den negativa föreningsfriheten regleras i 2 kap. 2 § regeringsformen och innebär att varje medborgare gentemot det allmänna är skyddad mot tvång att tillhöra politiska sammanslutningar, trossamfund eller andra sammanslutningar för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Med rätten att ansluta sig till en förening borde rimligen också följa en rätt att utan sanktion utträda ur en förening. En sådan rätt är emellertid långt ifrån given med nuvarande regelsystem. Det förekommer fortfarande att fackliga organisationer nekar eller ställer upp hinder då en medlem önskar utträda eller skapar svårigheter för arbetsgivare som vill anställa någon som inte är fackligt ansluten. Det kan

uppstå svårigheter för en arbetssökande i de fall arbetsgivaren förbundet sig att endast anställa dem med viss facklig tillhörighet och den arbetssökande tillhör en annan organisation eller inte tillhör någon facklig organisation alls. Det förekommer även påtryckningar på arbetsgivare att acceptera kollektivavtal. Att rätten att stå utanför en förening inte är någon självklarhet i Sverige illustreras även väl av Europadomstolens dom år 1996 i målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten. Mot bakgrund av vad som anförts bör nuvarande brist i regeringsformen snarast avhjälpas på så sätt att det av grundlagen tydligt framgår att enskilda utan organisationstvång kan ingå exempelvis icke-kollektivavtalsbundna arbetsrättsavtal. Detta bör med bifall till motionerna 2000/01:K278 yrkande 5 och 2001/02:K236 yrkande 12 (båda m) ges regeringen till känna.

22. Kriminalisering av enskilds stöd till eller deltagande i rasistiska organisationer (punkt 37)

av Ingvar Svensson (kd) och Björn von der Esch (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 37 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 22. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:K264 och 2000/01:Sf25 yrkande 9.

Ställningstagande

Regeringen bör lägga fram förslag till ändring av regeringsformen och annan lagstiftning så att enskilds stöd till eller deltagande i rasistisk organisation eller annan organiserad brottslighet kriminaliseras. De senaste årens händelser påvisar behovet av förändringar. Eftersom Sverige saknar en generell organisationslagstiftning är det svårt – för att inte säga meningslöst – att direkt förbjuda rasistiska eller likvärdiga organisationer. Den förening som förbjuds i dag, kan snabbt återuppstå under annat namn i morgon. Därför är det mycket effektivare att kriminalisera det enskilda deltagandet i den typen av organiserad rasism. Det riktigt och viktigt att i regeringsformen inskränka föreningsfriheten vid förföljelse av t.ex. invandrare eller flyktingar eller vid förföljelse på grund av nationellt ursprung eller trosbekännelse. I SOU 1991:75 föreslogs en lagstiftning riktad mot ”sammanslutningar som strävar efter att med våld eller liknande brottslighet mot person eller egendom förverkliga rasistiska syften” och att ”den enskildes befattning” med sådana sammanslutningar skulle kriminaliseras. Effekten på tryckfrihets- eller yttrandefrihetsområdet är om ”deltagande sker eller stöd lämnas i form av meddelande” i tryckt skrift eller i andra medier som är reglerade i yttrandefrihetsgrundlagen. En sammanslutning som t.ex. distribuerar utbildningsmaterial om rasistisk förföljelse eller som uppmanar till våld eller hot mot viss grupp träffas av en sådan bestämmelse. Kriterier för ingripande skall vara någon form av våld, hot eller

tvång. Utredaren ville införa begreppet ”organiserad rasism” i brottsbalkens brottskatalog. Troligen behöver detta justeras till en brottsbenämning som är mer generell, nämligen ”organiserad brottslighet”. Men det grundläggande synsätt som utredningen anlägger om att sammanslutningen skall anses medverka eller uppmuntra till brottslighet som innebär hot, våld eller tvång kan anses vara tillräcklig som grund för ingripande. Som synes är detta synsätt generellt till sina karaktär och omfattar inte bara organiserad rasism. Det kan nämnas att den tyska strafflagen har ovanstående inriktning där begreppen är generella och inriktas på enskilds deltagande eller stöd för föreningar ”vars ändamål och verksamhet är inriktad på att begå straffbara handlingar”. Detta bör med bifall till motionerna 2000/01:K264 och 2000/01:Sf25 yrkande 9 (båda kd) ges regeringen till känna.

23. Äganderätten (punkt 40)

av Per Unckel (m), Ingvar Svensson (kd), Inger René (m), Lars Hjertén (m), Björn von der Esch (kd), Nils Fredrik Aurelius (m), Åsa Torstensson (c) och Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 40 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 23. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:K278 yrkande 4, 2000/01:K305, 2001/02:K223 yrkandena 1 och 2, 2001/02:K236 yrkande 11, 2001/02:K270, 2001/02:K278, 2001/02:K293, 2001/02:K314 yrkandena 1 och 2, 2001/02:K336 i denna del och 2001/02:MJ339 yrkande 7.

Ställningstagande

Regeringen bör lägga fram förslag om stärkt grundlagsskydd för äganderätten och för immateriella rättigheter. Genom ägande ges människor möjligheter att påverka sin livssituation genom egna insatser såsom arbete, sparande och företagande och ges ett incitament till ett effektivt utnyttjande av resurserna. Ägandet är en förutsättning för att människor, oberoende av andra, skall kunna skapa sig en trygg tillvaro och är därför lika viktig och skyddsvärd som andra individuella fri- och rättigheter. Mot denna bakgrund menar vi att det är angeläget att äganderätten ges ett bättre skydd i lagstiftningen. Grundlagens skydd mot rättighetsinskränkande lagstiftning bör vara lika starkt oavsett vilken fri- och rättighet det gäller. Den enskilda äganderätten skyddas förutom av bestämmelserna i 2 kap. 18 § regeringsformen även i Europakonventionen. Med egendom avses i konventionen inte bara äganderätt till fast och lös egendom utan även rättigheter som fordringar och immateriella rättigheter. Något sådant skydd för immateriella rättigheter ges emellertid inte i regeringsformen. Det föreligger dock ett nära samband mellan dem och traditionella äganderätter. Författare, konstnärer och fotografer äger enligt 2 kap. 19 § regeringsformen rätt till sina verk enligt bestämmelser som meddelas i lag.

Något egentligt skydd för immateriella rättigheter ges inte i detta lagrum eftersom bestämmelsen förutsätter att det finns lagregler om upphovsrätt. All egendom bör liksom enligt Europakonventionen ges i princip samma skydd och begränsningar. Alla ingrepp i äganderätten måste ske med rimligt beaktande av de drabbades intressen och ge möjlighet för enskilda och företag att ställa om sig till ett nytt rättsläge. En författning som inte ger ett starkt och stabilt skydd för äganderätten riskerar att ge en kraftigt dämpande effekt på företagande och ekonomisk tillväxt.

Äganderätten behöver stärkas med tydliga ersättningsregler vid inskränkning i nyttjanderätten. Det finns en fara i att ensidigt hävda de gemensamma intressena framför den enskildes äganderätt. Inte minst riskerar det att leda till ökad misstro mot rättsstaten och till att människor i allt mindre utsträckning känner det personliga ansvaret för sin egendom och den egna miljöpåverkan. Sådana inskränkningar som inte drabbar generellt utan inom ett bestämt geografiskt område eller enskilda individer skall som huvudregel medföra rätt till ersättning. Motionerna 2000/01:K278 yrkande 4 (m), 2001/02:K223 yrkandena 1 och 2 (c) 2001/02:K236 yrkande 11 (m), 2001/02:K270 (m), 2001/02:K278 (c), 2001/02:K293 (kd), 2000/01:K305 (m, kd, c, fp), 2001/02:K314 yrkandena 1 och 2 (m), 2001/02:K336 (m) i denna del samt 2001/02: MJ339 yrkande 7 (c) tillstyrks.

24. Näringsfriheten (punkt 41)

av Per Unckel (m), Ingvar Svensson (kd), Inger René (m), Lars Hjertén (m), Björn von der Esch (kd), Nils Fredrik Aurelius (m), Åsa Torstensson (c) och Helena Bargholtz (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 41 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 24. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2000/01:K345 yrkande 2, 2001/02:K314 yrkandena 3 och 4 samt och 2001/02:K336 i denna del.

Ställningstagande

Som framhålls i motionerna 2000/01:K345 (yrkande 2), 2001/02:314 (yrkande 3 och 4) samt 2001/02:K336 behöver grundlagsskyddet för näringsfriheten stärkas. I en rättsstat är det staten som skall se till att människor kan känna sig trygga. Ett problem för många näringsidkare är den skadegörelse och plundring som de utsätts för när aktivister angriper dem i försök att ”krossa kapitalismen”. För att kunna skydda människor från detta behöver polisen resurser. Drabbade näringsidkare och andra måste dessutom garanteras ersättning för de skador de åsamkas. Näringsidkares äganderätt hotas även på andra sätt. I samband med större evenemang, som EU-möten och andra stora konferenser, spärras ofta stora områden av. Affärer innanför avspärrningar möter svårigheter eftersom kunderna befinner sig utanför avspärrning-

arna. Givetvis måste alla drabbade näringsidkare kompenseras för detta. Mot denna bakgrund menar vi att näringsfriheten måste ges ett tydligare och mer adekvat skydd i lagstiftningen. Ersättningsreglerna måste också ses över så att dessa blir mer funktionella. Det ligger enligt vår mening en rättsosäkerhet i den ovisshet som finns om t.ex. framtida beskattning, intrång och konfiskation. Regeringen bör utreda hur företagen och andra bättre kan skyddas mot rättsövergrepp och hur staten bättre än i dag skall kunna ta sitt skadeståndsansvar vid rättsövergrepp. Detta bör med bifall till motionerna 2000/01:K345 yrkande 2, 2001/02:K314 yrkandena 3 och 4 samt och 2001/02:K336 (alla m) i denna del ges regeringen till känna.

Särskilda yttranden

Utskottets beredning av ärendet har föranlett följande särskilda yttranden. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Olika aktörers roll i arbetet med de mänskliga rättigheterna (punkt 8)

Per Lager (mp) anför följande:

Det är viktigt att uppmärksamma behovet av att kvinnojourerna byggs ut och att deras möjlighet att erbjuda professionell hjälp stärks. Alla kvinnor, oberoende av bostadsort och medborgarskap, skall ges tillgång till kvinnojouren och skyddat boende. Invandrarkvinnors situation och behov måste beaktas inom ramarna för den nuvarande kvinnojourenverksamheten eller genom tillskapandet av särskilda kvinnojouren inriktade på invandrarkvinnors behov. Såväl individens behov som integrationsaspekter bör beaktas. Konkret bör t.ex. kvinnojourerna ges medel för anlåtande av tolk samt ha tillgång till tolkjourverksamhet för att snabbt kunna erhålla tjänsten. Vidare bör kvinnojourerna vid behov få tillgång till kompetens om etnicitet m.m. Behovet av generell kompetensförstärkning bör ses över och medel tilldelas för informations- och utbildningsinsatser. I det enskilda fallet bör möjlighet föreligga att snabbt kunna få tillgång till efterfrågad kompetens med hänsyn till att en kvinna kan uppsöka kvinnojouren vid akut skydds- och stödbehov. Jag förutsätter att dessa frågor övervägs i det fortsatta arbetet med att stödja kvinnojourerna.

2. Miniminormer för asylrätt, m.m. (punkt 11)

Per Lager (mp) anför följande:

Det borde finnas skäl att i ett lämpligt sammanhang överväga en ordning som ger presumtiva flyktingar möjlighet att söka humanitärt visum vid t.ex. svensk ambassad i fall då det vore orimligt att låta den asylsökande avvakta handläggningen av asylärendet i ursprungs- eller transitland. Med orimlighetsrekvisitet avses då att personen kan göra troligt att det föreligger grava hot mot liv och frihet.

Till följd av Amsterdamfördraget har frågor om förföljelse och tortyr kommit att bli en del av gemenskapsrätten. Målsättningen bör vara att tillse att EU:s politik på området främjar högt ställda krav på rätten till asyl. Harmoniseringsdokument som strider mot de mänskliga rättigheterna och/eller internationella konventioner på området kan inte accepteras. Sverige bör inom EU verka för miniminormer i harmoniseringsdokument som värnar en humanitär asylrätt och ha en högt ställd profil i dessa frågor. Det måste vara den enskildes rättighetsperspektiv som är det viktiga inte harmonisering och gemen-

skapspolitik som sådan. Kommissionens meddelande om ett gemensamt asylförfarande och en enhetlig status giltig i hela unionen för den som beviljas asyl undergräver idén om harmonisering via miniminormer och strider mot de mänskliga rättigheterna på asylområdet. För den enskilde blir första landets reglering avgörande, utan möjlighet att få förnyad prövning i en medlemsstat med mer generösa regler.

3. Avskaffande av vissa lagar, m.m. (punkt 15)

Per Unckel (m), Inger René (m), Lars Hjertén (m) och Nils Fredrik Aurelius (m) anför följande:

Människors handlande bör i så liten utsträckning som möjligt vara omgärdat av regleringar. Av den anledningen finns det i och för sig skäl att överväga avskaffandet av lagar som onödigtvis begränsar handlingsfriheten.

4. Integritet (punkt 27)

Per Unckel (m), Inger René (m), Lars Hjertén (m) och Nils Fredrik Aurelius (m) anför följande:

Det är angeläget att lagstiftningen kan erbjuda skydd för den personliga integriteten. Den tekniska utvecklingen öppnar oavbrutet vägar för att kontrollera medborgarna. Viktiga delar av en människas liv kan karläggas på en rad skilda vägar som bankkort, via Internet, apotekskort. En central frågeställning är hur skyddet för integriteten skall utformas utan att begränsa medborgarnas yttrandefrihet och insyn i myndigheternas verksamhet och samtidigt ge betryggande vägledning för det framtida bruket av personuppgifter. En teknikberoende generell integritetsskyddslagstiftning kan behöva kombineras med en förstärkning av det nuvarande grundlagsskyddet, etiska normer och med säkerhetsmässiga och praktiska åtgärder. Regeringen har nu aviserat att en utredning inom kort kommer att tillsättas med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet. Vi anser att det är mycket viktigt att en sådan utredning nu tillsätts och förutsätter att så sker.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2001/02:83 En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna.

Följdmotioner

2001/02:K79 av Ingvar Svensson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en värdekommission.

2001/02:K80 av Per Unckel m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om hur de mänskliga rättigheterna bör stärkas.

2001/02:K81 av Helena Bargholtz m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en vidgad flyktingdefinition.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att tillsätta en parlamentarisk utredning för att se över barnkonventionens tillämpning.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om åtgärder för att förbättra omhändertagandet av ensamma flyktingbarn.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att kraftfullt driva frågan om rättssäkerhet så att våra grundlagar upprätthålls gentemot alla våra medborgare.

2001/02:K82 av Per Lager m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av handlingsplaner för mänskliga rättigheter hos myndigheterna.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige inom EU bör verka för miniminormer som värnar en humanitär asylrätt.

3. Riksdagen begär att regeringen utreder möjligheter för flyktingar att söka humanitärt visum i tredje land.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om amnesti för gömda flyktingbarn.

5. Riksdagen begär att regeringen utreder ensamma flyktingbarns situation.

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen inom EU bör verka för framtagandet av ett gemensamt handlingsprogram för hur ensamma flyktingbarn skall omhändertas.

7. Riksdagen begär att regeringen utreder förutsättningarna för och behovet av en mer generell diskrimineringslagstiftning för samtliga samhällsområden.

8. Riksdagen begär att regeringen utreder möjligheten av en utökad kvinnojoursverksamhet, så att alla kvinnors och särskilt invandrarkvinnors behov av stöd kan tillgodoses.

9 Riksdagen begär att regeringen utreder transpersoners speciella behov av diskrimineringskydd.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om barnkonsekvensanalyser och barnbilagor.

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om de äldres situation.

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om samerna.

13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rätten till domstolsprövning.

Motion med anledning av proposition 2001/02:80

2001/02:K60 av Bo Lundgren m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

6. Riksdagen beslutar att upphöja Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna till grundlag i enlighet med vad som anförs i motionen.

Motion från allmänna motionstiden 1998

1998/99:Ju918 av Marianne Samuelsson m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om en konsekvensanalys av polisens utökade befogenheter att kontrollera medborgarna och speciellt då vad detta innebär för den personliga integriteten.

Motioner från allmänna motionstiden 1999

1999/2000:Sf637 av Lennart Daléus m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om en sammanhållen diskrimineringslagstiftning.

1999/2000:So321 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om diskriminering av funktionshindrade.

Motioner från allmänna motionstiden 2000

2000/01:K233 av Stefan Attefall (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om införandet av en medborgarbok.

2000/01:K242 av Margareta Viklund (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om tillsättandet av en parlamentarisk sammansatt utredning för att få ett samlat grepp om frågan hur skyddet mot diskriminering skall vara utformat.

2000/01:K264 av Ingvar Svensson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av regeringsformen och annan lagstiftning så att enskilda stöd till eller deltagande i rasistisk organisation eller annan organiserad brottslighet kriminaliseras.

2000/01:K267 av Ingvar Svensson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med anledning av vad i motionen anförts om förstärkta mänskliga fri- och rättigheter.

2000/01:K273 av Per Unckel m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till förstärkning av den personliga integriteten i enlighet med vad som anförts i motionen.

2000/01:K278 av Per Unckel m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om ökat minoritetsskydd vid rättighetsbegränsningar i enlighet med vad som anförts i motionen.

2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till förstärkning av skyddet för de mänskliga fri- och rättigheterna i enlighet med vad som anförts i motionen.

3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av Europakonventionens ställning i enlighet med vad som anförts i motionen.

4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om förstärkt grundlagsskydd för äganderätten i enlighet av vad som anförts i motionen.

5. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om förstärkt skydd för den negativa föreningsfriheten i enlighet med vad som anförts i motionen.

2000/01:K279 av Magnus Jacobsson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om de religiösas rättigheter.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om inrättande av en religionsombudsman.

2000/01:K305 av Ola Karlsson m.fl. (m, kd, c, fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att initiera en grundlagsöversyn som tar sikte på att stärka egendomsskyddet för såväl fast som lös egendom och att egendomsskyddet i första hand skall garanteras i den nationella svenska rätten.

2000/01:K314 av Roy Hansson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av information om de brott mot mänskligheten som begåtts i kommunismens namn.

2000/01:K319 av Per Landgren och Lennart Fridén (kd, m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en samvetsklausul inom sjukvården och högskoleutbildningen.

2000/01:K328 av Carl Erik Hedlund (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen beslutar att avskaffa lagarna 1999:130, 1999:132, 1999:133 samt 1991:433 mot diskriminering på grund av etnicitet, handikapp, sexuell läggning eller kön.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om vikten av sänkta skatter och avregleringar i syfte att motverka diskriminering på arbetsmarknaden.

2000/01:K341 av Åsa Torstensson m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett införande av en generell integritetslag.

2000/01:K345 av Per Unckel m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till förstärkt grundlagsskydd för näringsfriheten i enlighet med vad som anförs i motionen.

2000/01:K359 av Henrik S Järrel (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening med hänvisning till vad som anförs i motionen om att rikstäckande upplysningsinsatser rörande bl.a. kommunismens historia och folkmord bör komma till stånd under innevarande mandatperiod.

2000/01:K399 av Per Lager m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av nuvarande lagstiftning på diskrimineringsområdet i enlighet med vad som anförs i motionen (avsnitt 3.3 och 3.3.1).

2000/01:K401 av Matz Hammarström m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen utreder vad som i kapitel 4.1 i motionen anförs om en lag om mänskliga rättigheter m.m.

2000/01:K402 av Lars Leijonborg (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att åtgärder av det slag som anges i motionen bör vidtas, så att Sverige inte till följd av otydlig lagstiftning eller bristande rättstillämpning uppfattas som en fristad för nazistisk, antisemitisk och rasistisk propaganda.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att fokus för satsningen Levande historia och Stockholmskonferenserna kring Förintelsen bör bestå också i framtiden.

2000/01:L459 av Ana Maria Narti m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om regeringsformens bestämmelse om diskriminerande lagstiftning.

2000/01:So451 av Sofia Jonsson (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en samlad diskrimineringslag.

2000/01:So538 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa ett diskrimineringsförbud i Sveriges grundlag och att vidga diskrimineringsförbudet i Europakonventionen.

Motioner med anledning av skr. 2000/01:59

2000/01:Sf20 av Margit Gennser m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att skyddet mot diskriminering bör införas i grundlagen.

2000/01:Sf22 av Kalle Larsson m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att riksdagen ser positivt på en förändring av grundlagen för att stärka skyddet mot diskriminering på grund av sexuell läggning enligt vad i motionen anförs.

2000/01:Sf25 av Magda Ayoub m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

8. Riksdagen begär av regeringen en utredning om ett diskriminerings-
skydd i grundlagen vilket skulle kunna användas för rättsligt grundade krav.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen
anförs om kriminalisering av enskilda stöd till eller deltagande i rasistiska och
andra kriminella organisationer.

Motioner från allmänna motionstiden 2001

2001/02:K223 av Kenneth Johansson och Eskil Erlandsson (c) vari föreslås
att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en kommission med uppgift att
belysa den privata äganderättens betydelse för ekonomisk utveckling.

2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring om stärkt
skydd för äganderätten i både grundlagen och den vanliga lagstiftningen.

2001/02:K224 av Harald Nordlund (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande
beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i
motionen anförs om att ILO-konvention 169 bör undertecknas

2001/02:K236 av Bo Lundgren m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar
följande beslut:

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen
anförs om grundlagens skydd mot rättighetsinskränkande lagstiftning.

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen
anförs om minoritetsskyddet.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen
anförs om förhållandet mellan Europakonventionen och regeringsformen.

11. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om ändring av re-
geringsformens skydd för äganderätten så att detta står i samklang med Euro-
pakonventionen i enlighet med vad som anförs i motionen.

12. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om ändring av re-
geringsformen vad gäller den negativa föreningsfriheten i enlighet med vad
som anförs i motionen.

2001/02:K244 av Tasso Stafilidis m.fl. (v) vari föreslås att riksdagen fattar
följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i
motionen anförs om ett tillägg i 2 kap. 15 § regeringsformen som innebär ett
skydd mot lagar och andra föreskrifter som missgynnar någon av skäl som har
samband med sexuell läggning.

2001/02:K264 av Åsa Torstensson (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande
beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen
anförs om minoriteters delaktighet i demokratin.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen
anförs om minoritetsgruppers möjlighet att utöva sitt självbestämmande ge-

nom exempelvis ett övertagande av fördelning av t.ex. kulturmedel till de egna institutionerna.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att de nationella minoriteterna och ursprungsbefolkningen bör nämnas i regeringsformen.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att offentliga institutioner bör utnyttja samrådsförfarande med minoriteter.

2001/02:K270 av Ola Karlsson m.fl. (m, kd, c, fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda formerna för ett fullgott grundlagsskydd för all slags egendom.

2001/02:K276 av Erling Wälivaara (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att fortsätta reformarbetet med att stärka minoritetsspråkens ställning i hela landet.

2001/02:K278 av Åsa Torstensson och Eskil Erlandsson (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att stärka äganderätten med tydliga ersättningsregler vid inskränkning av nyttjanderätten.

2001/02:K280 av Bo Lundgren m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen framförs om upplysning rörande nationalsocialismens och kommunismens brott.

2001/02:K284 av Agne Hansson m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett lagförslag om förbud mot åldersdiskriminering.

2001/02:K293 av Mikael Oscarsson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att principen om likvärdigt skydd i grundlagen skall gälla för all slags egendom.

2001/02:K307 av Harald Bergström (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör verka för ett europeiskt och internationellt förbud mot eutanasi inom Europeiska unionen.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om tillsättandet av en offentlig utredning rörande en grundlagfäst rätt till liv.

2001/02:K314 av Per Unckel m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om stärkt grundlagskydd för äganderätten i enlighet med vad som anförs i motionen.
2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om stärkt grundlagskydd för immateriella rättigheter i enlighet med vad som anförs i motionen.
3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om stärkt skydd för näringsfriheten i enlighet med vad som anförs i motionen.
4. Riksdagen begär att regeringen låter utreda hur rättssäkerheten kan förbättras för företagare och enskilda i enlighet med vad som anförs i motionen.

2001/02:K336 av Olle Lindström (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att grundlagsskyddet för den enskilda äganderätten och näringsfriheten stärks.

2001/02:K342 av Stefan Attefall (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om införandet av en medborgarbok.

2001/02:K349 av Per Lager och Kia Andreasson (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av grundlagen så att ett generellt rättsligt bindande skydd mot diskriminering införs och att begränsningen till etniska minoriteter i 2 kap. 15 § regeringsformen (RF) upphävs.

2001/02:K350 av Henrik S Järrel (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om en reformering av de s.k. ombudsmannainstituten med sikte på en sammanhållen organisation under riksdagens primära insyn.

2001/02:K353 av Birgitta Sellén och Sofia Jonsson (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en lagstiftning bör säkerställa rätten till teckenspråk så att den tillförsäkrar döva samma rätt som de språkliga minoriteterna i Sverige erhållit.

2001/02:K371 av Agne Hansson m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

23. Riksdagen begär hos regeringen en utredning av 2 kap. 13 § RF samt en lagstiftning för att skydda enskildas yttrandefrihet i nya medier.
30. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en översyn av retroaktivitetsförbudet.

2001/02:K381 av Matz Hammarström m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen utreder vad som i kapitel 4.1 i motionen anförs om en lag om mänskliga rättigheter m.m.

2001/02:K406 av Jonas Ringqvist och Kjell-Erik Karlsson (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att människoapor skall ges vissa grundläggande rättigheter som hittills endast varit reserverade för människor.

2001/02:K420 av Gunnar Axén (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen beslutar att avskaffa lagen (1966:742) om hotell- och pensionatrörelse.

2. Riksdagen beslutar att avskaffa lagen (1969:612) om förbud mot professionell boxning.

3. Riksdagen beslutar att avskaffa lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete.

4. Riksdagen beslutar att avskaffa lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet.

5. Riksdagen beslutar att avskaffa hyresförhandlingslagen (1978:304) och 12 kap. jordabalken.

6. Riksdagen beslutar att avskaffa namnlagen (1982:670).

7. Riksdagen beslutar att avskaffa arbetstidslagen (1982:673).

8. Riksdagen beslutar att avskaffa förordning (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar vid universitet och högskolor.

9. Riksdagen beslutar att avskaffa lagen (1987:375) om förbud mot s.k. bastklubbar och andra liknande verksamheter.

10. Riksdagen beslutar att avskaffa lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram.

11. Riksdagen beslutar att avskaffa jämställdhetslagen (1991:433).

12. Riksdagen beslutar att avskaffa tobakslagen (1993:581).

13. Riksdagen beslutar att avskaffa alkohollagen (1994:1738) och alkoholförordningen (1994:2046).

14. Riksdagen beslutar att avskaffa lag (1994:1809) om totalförsvarspikt.

15. Riksdagen beslutar att avskaffa lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster.

16. Riksdagen beslutar att avskaffa lag (2000:537) om märkning och registrering av hundar och förordning (2000:538) om märkning och registrering av hundar.

2001/02:K429 av Kerstin-Maria Stalin m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att inskränkningar i lagen om de grundläggande fri- och rättigheterna skall vara godtagbara i ett demokratiskt samhälle och stå i proportion till nyttan med bestämmelsen för alla invånare i landet.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att det är önskvärt att utländska och svenska medborgare i så stor utsträckning som möjligt skall vara jämställda i 2 kap. regeringsformen om grundläggande fri- och rättigheter.

3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i 2 kap. regeringsformen så att särbehandling mellan svenska och utländska medborgare undanröjs.

4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till att ändring i utlänningslagstiftningen, regeringsformen och Europakonventionen snarast utreds närmare, såväl lagtext som förordningar och tillämpning av desamma.

6. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag hur 2 kap. regeringsformen kan omarbetas i syfte att ge handlingsutrymme under extraordinära förhållanden och tydligt visa att Europakonventionen gäller.

2001/02:Ju450 av Johan Pehrson och Helena Bargholtz (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

32. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om det svenska ombudsmannasystemet.

2001/02:Ju451 av Marianne Samuelsson m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om medborgerliga fri- och rättigheter.

5. Riksdagen ger regeringen i uppdrag att lägga fram en samlad analys av vad kontrollsamhället får för konsekvenser för samhällsutvecklingen i stort och för den enskildes integritet.

2001/02:L367 av Ana Maria Narti m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om regeringsformens bestämmelse om diskriminerande lagstiftning.

2001/02:L371 av Tasso Stafilidis m.fl. (v, s, c, fp, mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att sexuell läggning skall omfattas av 2 kap. 15 § regeringsformen.

2001/02:U305 av Holger Gustafsson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att utreda och klargöra den teoretiska och ideologiska grunden för mänskliga rättigheter.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att klargöra frågeställningar om universella mänskliga rättigheter respektive kulturellt betingade.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att utreda och klargöra vilka rättigheter som är absoluta och vilka som är underordnade eller beroende av andra.

2001/02:Sf399 av Magda Ayoub m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

37. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om nationella minoriteters möjlighet att använda sitt språk i kontakten med centrala myndigheter och att de vanligaste svenska lagarna bör översättas till samiska, finska och meänkieli.

2001/02:So239 av Kenneth Johansson m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att vidta åtgärder för att förhindra åldersdiskriminering.

2001/02:So302 av Sven Brus och Kenneth Lantz (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett samlat ombudsmannaverk.

2001/02:So563 av Per Landgren (kd) och Lennart Fridén (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en samvetsklausul inom sjukvården och högskoleutbildningen.

2001/02:So611 av Chris Heister m.fl. (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att föra samman flera olika ombudsmannaverksamheter till en myndighet.

2001/02:So618 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa ett diskrimineringsförbud i Sveriges grundlag och att vidga diskrimineringsförbudet i Europakonventionen

2001/02:So619 av Ester Lindstedt-Staaf m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utredningen kring diskrimineringslagstiftningen bör få ett tilläggsdirektiv att utreda huruvida bristande tillgänglighet kan vara diskriminerande.

2001/02:So637 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rätten att som individ själv få bestämma sin livsstil, bland annat genom att diskriminering av homosexuella motverkas.

2001/02:MJ339 av Eskil Erlandsson m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att värna och stärka den privata äganderätten.

2001/02:MJ525 av Anders Sjölund, (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om rättighetsförskjutning.

2001/02:A227 av Magnus Jacobsson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om ett samlat ombudsmannaämbete under riksdagen.

2001/02:A388 av Magda Ayoub (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att utreda en utvidgning av regeringsformens minoritetsskydd.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om en sammanslagning av myndigheter som arbetar med frågor gällande diskriminering i arbetslivet.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om regeringens handläggning av tidigare önskemål från riksdagen angående lagstiftning och myndighetsstruktur vad gäller diskriminering i arbetslivet.

BILAGA 2

Socialförsäkringsutskottets yttrande 2001/02:SfU5y

En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna

Till konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet har den 5 mars 2002 berett socialförsäkringsutskottet tillfälle att avge yttrande över skrivelse 2001/02:83 En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna jämte motioner i de delar som berör socialförsäkringsutskottets beredningsområde.

Utskottet begränsar sitt yttrande till de delar av skrivelsen inom utskottets beredningsområde som berörs i motionsyrkanden. De motioner utskottet yttrar sig över är K81 av Helena Bargholtz m.fl. (fp) yrkandena 1–3 och K82 av Per Lager m.fl. (mp) yrkandena 2–6. I motion K79 av Ingvar Svensson m.fl. (kd) framförs också synpunkter i liknande frågor men utan något yrkande i den delen.

Allmänt om handlingsplanen

Vid världskonferensen om mänskliga rättigheter som ägde rum i Wien 1993 antogs bl.a. en rekommendation med en uppmaning till alla stater att överväga inrättandet av nationella handlingsplaner för de mänskliga rättigheterna.

Regeringen redovisar i skrivelsen en treårig nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna. Genom denna första handlingsplan lägger regeringen grunden för ett mer samlat synsätt på frågorna i Sverige. Handlingsplanen är ett uttryck för den politiska viljan att se till att de mänskliga rättigheterna respekteras i enlighet med den svenska grundlagen och våra internationella åtaganden samt att skyddet för dessa rättigheter kontinuerligt förbättras.

Frågor som regeringen avser att prioritera under de närmaste tre åren i sitt fortsatta arbete med de mänskliga rättigheterna är bl.a. frågor om internationellt skydd mot förföljelse och tortyr samt barnets rättigheter.

Genomförandet skall ske inom en treårsperiod. Regeringen har för avsikt att därefter påbörja arbetet med ytterligare en handlingsplan.

Internationellt skydd mot förföljelse och tortyr

Skrivelsen

I skrivelsen (avsnitt 7.1, men även 7.2) redovisas bl.a. följande.

Inom EG-rätten finns regler som innebär att rådet senast i maj 2004 skall lagstifta om åtgärder som avser asyl, flyktingar och fördrivna personer samt åtgärder som avser invandringpolitiken. En harmonisering inom området avser miniminormer som gäller i huvudsak till skydd för dessa grupper för att minska skillnaderna i medlemsstaternas behandling av medborgare i tredje land och deras rättigheter. Arbetet går i stor utsträckning ut på att genomföra uppgifterna i Amsterdamfördraget som trädde i kraft i maj 1999 och som bekräftades av stats- och regeringscheferna vid Europeiska rådets möte i Tammerfors samma år.

I skrivelsen anges att Amsterdamfördraget medför nya möjligheter för EU att utarbeta rättsligt bindande instrument. För svensk del är det en övergripande prioritering att dessa instrument används och att man når fram till ett större mått av gemensam politik på området.

Under hösten 2001 presenterade kommissionen ett direktivförslag om gemensamma miniminormer om internationellt skydd som handlar om definitionen av vem som är flykting enligt 1951 års FN-konvention angående flyktingars rättsliga ställning och om andra former av internationellt skydd. Enligt konventionen angående flyktingars rättsliga ställning är en flykting en person som känner en välgrundad fruktan för att utsättas för förföljelse i sitt hemland på grund av ras, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller på grund av sin religiösa eller politiska uppfattning. Det har varit oklart om personer som förföljs på grund av sin könstillhörighet eller sexuella läggning kan innefattas i flyktingbegreppet, t.ex. i form av tillhörighet till viss samhällsgrupp. Den internationella rättsutvecklingen har emellertid gått i riktning mot att innefatta sådana personer. EG-kommissionens förslag innebär att välgrundad fruktan för förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning – t.ex. homosexualitet – utgör grund för flyktingstatus enligt samma konvention. Enligt den gällande svenska lagstiftningen får sådana personer stanna i Sverige som skyddsbehövande i övrigt.

Regeringen välkomnar EG-kommissionens direktivförslag om att förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning skall innefattas i konventionsflyktingbegreppet och kommer att föreslå att den svenska lagstiftningen anpassas till resultatet av förhandlingarna i rådet. Vidare har regeringen gett Migrationsverket i uppdrag att redogöra för praxis och att utarbeta riktlinjer avseende ärenden där förföljelse på grund av sexuell läggning åberopas. Uppdraget skall genomföras i samråd med Utlänningsnämnden.

Motioner

I motion K81 av Helena Bargholtz m.fl. (fp) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om att Sverige redan innan direktivförslaget antas bör införa förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning i flyktingbegreppet.

I motion K82 av Per Lager m.fl. (mp) begärs ett tillkännagivande om att Sverige inom EU bör verka för miniminormer som värnar en humanitär asylrätt (yrkande 2). Den enskildes rättighet går enligt motionärerna före harmoniseringsperspektivet. Vidare bör riksdagen begära att regeringen utreder möjligheter för flyktingar att söka humanitärt visum i tredje land, om det är orimligt att avvakta asylärendet i ursprungs- eller transitland (yrkande 3).

Även i motion K79 (kd) tas olika frågor om utlänningsärenden upp, t.ex. förföljelse på grund av kön och sexuell läggning.

Utskottets bedömning

Genom Amsterdamfördraget har frågor om asyl, invandring och vissa frågor om fri rörlighet för personer förts över från tredje till första pelaren. Efter en övergångsperiod på fem år, dvs. maj 2004, skall fri rörlighet för personer garanteras.

Vid Europeiska rådets möte i Wien i december 1998 antogs en handlingsplan för att genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. I handlingsplanen anges prioriteringar och tidsramar för hur uppgifterna i fördraget om fri rörlighet för personer, asyl, invandring samt för civilrättsligt, polisiärt och straffrättsligt samarbete bör genomföras och inom vilka tidsramar. Genomförandetiden varierar mellan två och fem år från Amsterdamfördragets ikraftträdande.

Vid Europeiska rådets sammanträde hösten 1999 i Tammerfors drogs riktlinjerna upp för hur man så snart som möjligt skall kunna genomföra den fria rörligheten för personer fullt ut. Europeiska rådet efterlyste vid sitt möte en gemensam politik för invandring och en gemensam asylpolitik grundad på en fullständig och absolut tillämpning av Genèvekonventionen. Fyra huvuddelar fastställdes, partnerskap med ursprungsländerna, ett gemensamt europeiskt asylsystem, som på längre sikt bör leda till ett gemensamt asylförfarande och en enhetlig status för dem som beviljas asyl, rättvis behandling av medborgare i tredje land och en effektivare hantering av migrationsflöden.

Utskottet behandlar denna dag i betänkande 2001/02:SfU8 Migration och asylpolitik regeringens skrivelse från i höstas om migration och asylpolitik jämte ett stort antal motionsyrkanden. I betänkandet påtalar utskottet vikten av att Sverige aktivt arbetar för att påverka utformningen av de gemensamma reglerna inom EU på detta område. Utskottet anser att det bl.a. till följd av den fria rörligheten inom EU och för att uppnå målsättningen att utveckla ett område med frihet, säkerhet och rättvisa behövs en gemensam politik för invandring och en gemensam asylpolitik. Enligt utskottets mening bör flyktingpolitiken bygga på flyktingars rättigheter, internationell solidaritet och full respekt för internationella åtaganden. Den gemensamma politiken bör

utgöras av miniminormer som läggs på en så hög nivå som möjligt. Det krävs också ett ökat inslag av finansiell solidaritet i EU:s flyktingpolitik och en bättre fördelning när det gäller insatserna vid omfattande flyktingströmmar. En europeisk flyktingfond har inrättats för att stödja projekt för mottagande av asylsökande, integration och återvändande, men medel kan även användas för s.k. akutåtgärder, föreskrivna i direktivet om tillfälligt skydd. I regeringens fyrapunktsprogram inför EU:s framtidskonvent, vars förslag skall utgöra ett underlag för den regeringskonferens som år 2004 skall förhandla om förändringar av EU:s fördrag, anges som en av fyra prioriterade frågor arbetet med att skapa en gemensam asyl- och migrationspolitik inom EU.

Utskottet anser att motion K82 yrkande 2 får anses tillgodosedd med det anförda och därför bör avslås.

Vad härefter gäller flyktingbegreppet och kommissionens direktivförslag kan utskottet inledningsvis konstatera att frågan om internationellt skydd och om definitionen av begreppet flykting samt alternativa skyddsformer är föremål för diskussion inte bara inom EU utan även i andra internationella forum. Här kan nämnas att FN:s flyktingkommissariat, UNHCR, har inlett en översyn av flyktingbegreppet enligt Genèvekonventionen, varvid även det könsrelaterade skyddet ses över. I översynen hålls globala konsultationer med alla de 136 länder som har undertecknat konventionen. Översynen skall utmynna i en handlingsplan för internationellt skydd, Agenda for Protection. Enligt utskottets mening är frågan om definitionen av begreppet flykting och möjligheten att erhålla flyktingstatus mycket viktig och grundläggande inte minst när det gäller det övriga arbetet inom EU med att utforma en gemensam asylpolitik. Sverige har varit drivande i dessa frågor. I utlänningslagen infördes också redan 1997 bestämmelser om att förföljelse från tredje part kan utgöra grund för flyktingskap. När det gäller direktivförslaget understryker utskottet i sitt betänkande 2001/02:SfU8 vikten av att arbetet med förslaget inte fördröjs.

Utskottet har erfarit att regeringen avser att se över frågan om att i utlänningslagen införa en möjlighet för personer som förföljs på grund av kön eller sexuell läggning att erhålla flyktingstatus. Statsrådet Jan O Karlsson har uttalat att Sverige därmed anpassar sig till en rättsutveckling som redan pågår och att det inte är nödvändigt att Sverige avvaktar det pågående arbetet inom EU. Utredningen skall vara avslutad senast den 1 oktober 2002.

I detta sammanhang kan också nämnas att Migrationsverket på regeringens uppdrag har utformat riktlinjer för homosexuella i asylprocessen. Riktlinjerna, som tar upp såväl utredningsfasen som bedömningsaspekterna, syftar till att uppmärksamma personalen på de särskilda omständigheter som kan gälla i ärenden där homosexualitet åberopas. Migrationsverket har också utarbetat riktlinjer för utredning och bedömning av kvinnors skyddsbehov. Dessa riktlinjer skall följas upp med kunskaps- och kompetensutveckling hos personalen för att få en ökad lyhördhet för kvinnor i en så här utsatt situation.

Med det anförda får motion K81 yrkande 1 anses tillgodosedd och avstyrks.

Vad gäller s.k. humanitärt visum som föreslås i motion K82 yrkande 3 kan nämnas att utskottet denna dag i betänkande 2001/02:SfU8 har behandlat ett liknande motionsyrkande. I betänkandet anges följande. En person som gör gällande att han eller hon utsätts för mycket grava hot till liv och frihet skall enligt motionärerna härigenom snabbt kunna lämna ursprungsregionen eller transitländer som inte erbjuder skydd. Det humanitära visumet, som skall kunna sökas vid svenska ambassader, skall ge personen rätt att åka till Sverige för att där få en asylansökan prövad i en fullständig asylprocess. Utskottet vill först påtala att viseringsinstrumentet inte är avsett att ta till vara personers behov av skydd. Utlänningslagens bestämmelser uppfyller enligt utskottets uppfattning Genèvekonventionen i fråga om skyldigheten att ge skydd till den som riskerar förföljelse i hemlandet. Sverige tar också emot personer i behov av skydd för vidarebosättning i Sverige, genom den s.k. flyktingkvoten. Detta sker efter samråd med UNHCR. Utskottet kan med det anförda inte ställa sig bakom förslaget.

Utskottet vidhåller denna inställning och anser att konstitutionsutskottet bör avstyrka motion K82 yrkande 3.

Barnets rättigheter

Skrivelsen

I avsnitt 7.4 Barnets rättigheter redovisas regeringens mål med barnpolitiken och strategi för att förverkliga barnkonventionen i Sverige. Insatser för att sätta barnets bästa i centrum skall genomsyra alla delar av regeringens politik och alla samhällsverksamheter som rör barn.

I avsnitt 7.4.2 redovisas FN:s barnkommittés synpunkter på Sveriges efterlevnad av barnkonventionen. Kommittén har bl.a. uppmanat Sverige att utifrån icke-diskrimineringsprincipen ompröva sin politik när det gäller de s.k. gömda barnen (s. 78). I skrivelsen redovisas även förslag till åtgärder som ingår i en rapport från Migrationsverket i februari 2001.

Motioner

I motion K81 av Helena Bargholtz m.fl. (fp) begärs i yrkande 2 ett tillkännagivande om att en parlamentarisk utredning bör tillsättas för att se över barnkonventionens tillämpning. Enligt motionärerna skall barnets bästa gå före reglerad invandring särskilt vid övergrepp och vårdbehov, och regeringen bör snarast återkomma med förslag. I yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om åtgärder för att förbättra omhändertagandet av ensamma flyktingbarn. Motionärerna anser att socialtjänsten bör ha ett tydligare ansvar och att samordningen mellan respektive kommun och Migrationsverket bör förbättras.

I motion K82 av Per Lager m.fl. (mp) begärs ett tillkännagivande om att alla gömda flyktingbarn bör beviljas uppehållstillstånd som en allmän amnesti (yrkande 4). De ensamma flyktingbarnens situation och handläggningen av

deras ärenden måste utredas och nödvändiga åtgärder vidtas (yrkande 5). Vidare bör regeringen inom EU verka för framtagandet av ett gemensamt handlingsprogram för hur flyktingbarn, särskilt ensamman, skall omhändertas (yrkande 6).

Även i motion K79 (kd) tas barnens situation upp. Bland annat anges att omhändertagandet av de ensamkommande barnen måste förbättras.

Utskottets bedömning

I 1 kap. 1 § utlänningslagen anges att i fall som rör ett barn skall särskilt beaktas vad hänsynen till barnets hälsa och utveckling samt barnets bästa i övrigt kräver. I samband med att denna s.k. portalparagraf om barnets bästa infördes i utlänningslagen anförde regeringen (prop. 1996/97:25 Svensk migrationspolitik i globalt perspektiv) att barnets bästa är en omständighet som skall beaktas bland andra intressen vid utformningen av de svenska invandningsreglerna. Många gånger måste en avvägning göras mellan alternativ som har såväl goda som dåliga konsekvenser för barnet. Avgörande vid bedömningen av barnets bästa borde enligt regeringen vara i vilken grad barnet i sin psykosociala utveckling kan antas ta bestående skada av att flytta tillbaka till hemlandet, att skiljas från de oftast tillfälliga påfrestningar som en flyttning till andra miljöer ofta innebär för ett barn. Utskottet fann i sitt betänkande 1996/97:SFU5 det mycket värdefullt att hänsynen till barnets hälsa och utveckling samt barnets bästa i övrigt, genom införandet av portalbestämmelsen, sattes i fokus och att lagen därigenom kom att genomsyras av den hänsyn som måste tas till barn vid lagens tillämpning. Utskottet betonade även hur viktigt det är att ett sådant synsätt också präglar myndigheternas arbete. Utskottet delade regeringens uppfattning att prövningen av barnets bästa inte generellt får tillåtas att ta över samhällsintresset att reglera invandringen.

Enligt barnkonventionens artikel 12 och dess motsvarighet i 11 kap. 1 a § utlänningslagen har barnet en rätt, inte en skyldighet, att komma till tals i ärenden som barnet berörs av. Beträffande frågan om barns rätt att höras i en asylprocess krävs det enligt utskottets mening alltid noggranna överväganden mot bakgrund av barnets bästa och utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Utskottet vill framhålla att det är av stor vikt att denna bestämmelse får genomslag så att de asylsökande barnen verkligen får komma till tals i processen och så att berörda myndigheter kan klarlägga vad barnet har att anföra i ärendet. En förutsättning för att barnets åsikter skall komma fram i ärendet är att de som hör barn har tillräcklig kompetens härför.

Som framgår av skrivelsen har Migrationsverket i februari 2001 presenterat rapporten Barn i utlänningsärenden. Verket för i rapporten ett resonemang kring de åsikter som framförts i Barnombudsmannens rapport Barnets bästa i asylärenden (Barnombudsmannen 2000). I Migrationsverkets rapport lämnas förslag till åtgärder mot de problem som uppmärksammas. Som ett direkt resultat av rapporten har Migrationsverket beslutat att genomföra en utbild-

ning om bl.a. barnkonventionen och dess betydelse i utlänningsrätten, samtalsmetodik och hur barnet påverkas av en utredningssituation. Utbildningen har tillkommit i samarbete med UNHCR, Rädda Barnen, Barnombudsmannen och Universitetet i Linköping.

När det gäller frågor om barnets bästa har Utlänningsnämnden en särskild utsedd handläggare som bevakar tillämpningen av barnkonventionen och den särskilda bestämmelsen om barnets bästa i utlänningslagen. Barnperspektivet skall uppmärksammas i varje ärende som rör ett barn.

Vidare har såväl Migrationsverket som Utlänningsnämnden fått i uppdrag att till regeringen redovisa på vilket sätt myndigheterna utifrån barnkonventionens bestämmelser och intentioner har beaktat barnperspektivet i sitt arbete såväl internt som externt. Migrationsverket skall dessutom i samverkan med Skolverket redovisa hur kvaliteten i Migrationsverkets familjebaserade barnverksamhet kan förbättras, i vilken omfattning asylsökande barn tas emot i kommunernas förskolor och vilka insatser som görs för att stödja barnen samt i vilken omfattning dessa barns behov tillgodoses på något annat sätt. Uppdraget skall avrapporteras senast den 1 mars 2003.

Utskottet vill liksom i betänkande 2001/02:SFU8, i vilket utskottet behandlar motioner som tar upp de utländska barnens situation, anföra att barnkonventionens innehåll alltid bör stå i blickpunkten för myndigheternas agerande i olika situationer. Det får anses särskilt betydelsefullt i asylprocessen, då de barn som kommer hit som asylsökande på olika sätt kan ha varit utsatta för svåra trauman och andra umbäranden. Utskottet konstaterar att det pågår ett väl utvecklat arbete som syftar till att sätta barn och deras särskilda behov i fokus i asylprocessen. Utskottet utgår från att regeringen noggrant följer hur barnens rättigheter tas till vara av utlänningsmyndigheterna. Vidare kan nämnas att enligt proposition 2001/02:96 En förstärkt Barnombudsman skall Barnombudsmannen ägna särskild uppmärksamhet åt frågor som rör barn och unga i utsatta situationer, bl.a. asylsökande barn.

Utskottet anser att motion K81 yrkande 2 kan anses tillgodosedd med det anförda och därför bör avslås av riksdagen.

När det gäller förslaget i motion K82 yrkande 4 att alla gömda utländska barn bör beviljas uppehållstillstånd kan anges följande.

I den migrationspolitiska propositionen 1996/97:25 anfördes att barn i familjer som håller sig undan myndigheterna regelmässigt lever i en svår situation. Detta är fallet även om barnen lever tillsammans med sina föräldrar. Regeringen ansåg att insatserna för dessa utsatta barn måste inriktas på att förhindra sådana situationer där undanhållandet blir ett led i ansträngningarna att få uppehållstillstånd. Vidare ansåg regeringen att förutsägbarhet och konsekvens i rättstillämpningen har stor betydelse för om en asylsökande, som i bägge instanser fått avslag på ansökan om uppehållstillstånd, ändå håller sig kvar i landet i förhoppning om att senare få ett sådant tillstånd.

Regeringen hänvisade till att ett uppehållstillstånd efter ny ansökan enligt 2 kap. 5 b § utlänningslagen bara bör kunna ges om en tidigare inte prövad omständighet berättigar den sökande till skydd här eller om det skulle strida

mot humanitetens krav att verkställa avlägsnandebeslutet. Har verkställigheten fördröjts under avsevärd tid på grund av omständigheter som utlänningen inte kunnat råda över kan det innebära att tillräckliga humanitära skäl anses finnas. En illegal vistelsetid bör å andra sidan enligt propositionen i princip inte heller i fortsättningen få tillgodoräknas. Ett bifall måste i så fall förutsätta att risken bedöms vara synnerligen betydande för självdestruktiva handlingar av utomordentligt allvarlig natur från barnets sida, eller för att barnet allvarligt skadas i sin psykosociala utveckling om det med tvång skickas tillbaka till hemlandet eller fortsatt lever under pressade förhållanden till följd av att det av föräldrarna hålls undan myndigheterna.

Situationen för barn som lever gömda, t.ex. hur många barn det är som lever gömda, varför de är gömda och hur de påverkas under den tid de lever gömda på kort och lång sikt, har utretts och redovisats av Socialstyrelsen och Migrationsverket (dåvarande Invandrarverket) i rapporten När barn lever gömda (SoS-rapport 1999:5). Olika åtgärder har därefter vidtagits för att förbättra barnens situation. Bland annat har i enlighet med en överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet regeringen i mars 2000 beslutat att barn som hålls gömda inför verkställigheten av ett avvisnings- eller utvisningsbeslut skall tillförsäkras hälso- och sjukvård på samma grunder som asylsökande barn.

Vid behandlingen av liknande motioner under föregående riksmöte anförde utskottet i betänkande 2000/01:SfU9 även följande.

Inom Migrationsverket pågår arbete med att förbättra förutsättningarna för att de som får ett avlägsnandebeslut förstår och accepterar beslutet. Detta är en viktig del i arbetet med att förhindra att barnfamiljer gömmer sig. Det avslutade s.k. språkvårdsprojektet är en viktig del i detta arbete. Vidare anförs att för att familjerna skall få så tydliga besked som möjligt om beslutets innehåll, och om nuvarande praxis, är det viktigt att det offentliga biträdet deltar när ett avvisnings- eller utvisningsbesked delges muntligt. Även Migrationsverkets återvändandearbete skall utvecklas ytterligare. Det är väsentligt att återvändandeperspektivet hålls öppet under hela asylprocessen genom att t.ex. alternativa lösningar för familjens, såväl föräldrarnas som barnens, framtid diskuteras. Migrationsverket utvecklar vidare ett s.k. early warning system för att uppmärksamma och ge stöd till barnfamiljer som verkar vara i riskzonen för att gömma sig. Ett nära samarbete mellan Migrationsverkets mottagnings- och asylenheter, men också med Utlänningsnämnden, skall därför utvecklas. Syftet är att få ett underlag för en systematisk uppföljning av vilka familjer som valt att gömma sig och vilka omständigheter som förelegat i dessa fall.

Att barn i familjer som saknar tillstånd att vistas i Sverige och håller sig undan myndigheterna regelmässigt lever under svåra förhållanden är givet. Det är därför av stor vikt att olika överväganden görs och att projekt initieras och utvecklas i syfte att motverka att barnfamiljer gömmer sig. Utskottet hänvisade i nämnda betänkande också till ett interpellationssvar den 25 april 2000 av statsrådet Maj-Inger Klingvall om amnesti till gömda flyktingar.

Statsrådet anför bl.a. följande. ”Det är inte min uppfattning att de som håller sig undan sedan ett avvisningsbeslut meddelats kollektivt bör få uppehållstillstånd. En noggrann och rättssäker individuell prövning är att föredra. Amnestier riskerar erfarenhetsmässigt att skapa nya förväntningar om nya amnestier.” Statsrådet betonade emellertid att hänsynstaganden sker – med tillämpning av utlänningslagen – till humanitära omständigheter även när dessa inte förelegat under prövningen hos myndigheterna utan uppstått som en konsekvens av att man inte lämnat landet utan hållit sig undan. Allmänt kan för ärenden om uppehållstillstånd sägas att införandet av portalbestämmelsen om hänsynstagande till barns bästa lett till att barn på grund av de sammantagna skälen får tillstånd i större utsträckning än tidigare. Utskottet delade denna uppfattning.

Vad gäller uppehållstillstånd till ensamkommande barn har regeringen i skrivelse 1999/2000:137 Barn – här och nu, Redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter angivit att tanken är att dessa barn efter en tämligen kort tid efter ankomsten till Sverige skall få ett definitivt besked huruvida de får stanna här eller inte. De barn som inte är i behov av uppehållstillstånd i Sverige och vars föräldrar meddelat att de kommer att ta emot barnet i hemlandet kommer att meddelas avslag på sin ansökan. Övriga barn skall omgående beviljas permanent uppehållstillstånd.

Utskottet anser att motion K82 yrkande 4 bör avslås.

Frågan om mottagandet av barn är också föremål för förhandlingar inom EU med anledning av kommissionens förslag till direktiv om mottagandevillkor. En generalklausul till förmån för personer med särskilda behov är införd i förslaget som i princip innebär att de särskilda behoven som tillhör dessa grupper skall beaktas (artikel 23). Som personer med särskilda behov anges bl.a. underåriga och underåriga utan medföljande vuxen. För nämnda grupper finns särskilda föreskrifter. Artikel 24 kan jämföras med utlänningslagens portalparagraf där barnets intressen skall komma i första rummet. Artikel 25 gäller underåriga som kommer utan medföljande vuxen.

Under det svenska ordförandeskapet hölls ett seminarium om barn i krig och på flykt, varvid ordförandeskapsslutsatser om värnandet av barnens rättigheter i asyl- och biståndspolitiken antogs. Regeringen har i skrivelse 2001/02:5 Migration och asylpolitik angivit att ett resultat av seminariet är att kommissionär Vitorino åtagit sig att i kommande lagförslag inom det asyl- och migrationsrättsliga området införliva ett barnrättsperspektiv.

När det gäller ensamkommande barn kan nämnas att det även pågår annat samarbete inom EU, t.ex. ett arbete som inlett mellan Sverige och Tyskland och som gäller ryska barn.

Motion K82 yrkande 6 får anses tillgodosedd med detta, varför motionen bör avslås av riksdagen.

Vad gäller ensamkommande utländska barns situation vill utskottet hänvisa till sitt betänkande 2001/02:SfU8, i vilket utskottet behandlar ett antal motioner som tar upp sådana frågor. I betänkandet anges att utskottet tidigare har

behandlat motioner om ensamkommande barn. I betänkande 1996/97:SFU5 anförde utskottet bl.a. att det är en självklarhet att för barn liksom för vuxna nog utreda varje påstående om risk för förföljelse eller andra omständigheter som ger behov av skydd i Sverige. Utskottet noterade emellertid att det stora flertalet av de barn som då kommit ensamma till Sverige och ansökt om uppehållstillstånd saknat behov av skydd mot förhållanden i hemlandet. I betänkande 2000/01:SFU9 har utskottet redogjort för regeringens skrivelse 1999/2000:137 Barn – här och nu, Redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter. I skrivelsen angavs bl.a. att den översyn som pågår beträffande barn som har kommit ensamma till Sverige framför allt gäller gränsdragningen mellan Migrationsverkets och kommunernas ansvarsområden. Migrationsverket har i sin ambition att värna om barnets bästa i praktiken kommit att överta det ansvar som egentligen ankommer på kommunerna. Det gäller här att utarbeta gemensamma riktlinjer för ansvarsfördelningen mellan Migrationsverket och berörda huvudmän samt att vidareutveckla den samverkan som redan finns inom de områden där ett gemensamt ansvar har identifierats. Vidare anfördes i skrivelsen, som framgått ovan, att tanken är att dessa barn efter en tämligen kort tid efter ankomsten till Sverige skall få ett definitivt besked huruvida de får stanna här eller inte. De barn som inte är i behov av uppehållstillstånd i Sverige och vars föräldrar meddelat att de kommer att ta emot barnet i hemlandet kommer att meddelas avslag på sin ansökan. Övriga barn skall omgående beviljas permanent uppehållstillstånd.

Frågan om de ensamkommande barnen togs också upp vid utskottets offentliga utfrågning om flyktingpolitiken den 20 november 2001. Från Migrationsverkets sida angavs då att verket har lagt fast en ny ordning som avses gälla fr.o.m. 2002. Enligt denna ordning skall socialtjänsten i första hand ansvara för ett barn som kommer hit ensamt. Socialtjänsten skall besluta om barnets boende och omedelbart förordna en god man som kan biträda barnet med att söka asyl. Migrationsverket handlägger och utreder därefter asylärendet. Migrationsverkets förslag grundade sig på att rådande praxis inte stämde överens med gällande lagstiftning.

Den 8 januari 2002 angav Svenska Kommunförbundet i en skrivelse till statsrådet Mona Sahlin att de bestämt satte sig emot att en sådan förändring skulle genomföras. Kommunförbundet anförde bl.a. att en ändring av praxis och nu rådande rutiner skulle medföra en kostnadsövervältring från staten till kommunerna och att frågan därför borde analyseras ytterligare.

Utskottet har i samband med beredningen av motionerna om ensamkommande barn som behandlas i betänkande 2001/02:SFU8 bl.a. den 12 mars 2002 hållit en sluten utfrågning med Migrationsverket, Svenska Kommunförbundet, Socialstyrelsen och Rädda Barnen.

Följande framkom vid utfrågningen. Under en rad år har det kommit ca 30 ensamma barn i månaden till Sverige. Under hösten 2001 ökade antalet plötsligt till ca 60 barn per månad. Antalet ensamkommande barn har dock under

februari månad 2002 åter sjunkit. Den akuta kris som då uppstod under hösten 2001, bl.a. vid Migrationsverkets gruppböende i Carlslund, har man nu enligt verket kommit till rätta med. De barn som kommer i dag har en helt annan bakgrund än de ensamma barn som kom under 1980-talet. I dag uppger barnen bl.a. att de är barnhemsbarn utan föräldrar eller att de behöver läkarvård. Många barn är kriminella och drogberoende och har ofta rört sig mellan länderna i Europa. Barnet har ofta ett större behov av vård, stödåtgärder eller sociala insatser, och asylutredningen utgör i dessa fall endast en mindre del. Under 2001 ansökte 461 ensamma barn asyl i Sverige. I år, fram till den 12 februari, har det kommit 82 barn till Sverige. En stor majoritet är pojkar och de flesta är tonåringar. Mer än hälften av dem som i dag är inskrivna hos Migrationsverket bor i eget boende, dvs. hos släkt och vänner.

Enligt nuvarande praxis tas barnen emot på Migrationsverkets enheter, och verket initierar att en god man utses. Verket startar asylutredningen omedelbart, och socialtjänsten kopplas bara in vid behov. Detta är inte i överstämelse med gällande lagstiftning varför Migrationsverket – som framgått ovan – förordar att när ett barn kommer ensamt skall verket anmäla till vistelsekommunen att det finns ett barn som behöver stöd. God man skall utses och socialtjänsten besluta om barnets boende, t.ex. på ett av verkets grupphem. Den gode mannen ansöker om asyl för barnets räkning och Migrationsverket påbörjar asylutredningen. Migrationsverket anser att detta förfarande överensstämmer med gällande lagstiftning och att man härigenom ser till barnets bästa, framför allt artikel 2 i barnkonventionen om icke-diskriminering. Migrationsverket angav vid utfrågningen att principen om normalisering är grundläggande och måste gälla även i dessa fall, exempelvis på samma sätt som landstingets ansvar för sjukvård för asylsökande.

Kommunförbundet, som påpekade att migrationspolitiken är ett statligt ansvar fram tills ett uppehållstillstånd har meddelats, anser att Migrationsverkets föreslagna ändring av praxis skulle medföra en kostnadsövertäring från staten till kommunerna. Kommunförbundet anser också att det i dessa fall kan uppstå problem vad gäller tolkningen av begreppet vistelsekommun i socialtjänstlagen. Enligt Kommunförbundet kommer mindre kommuner aldrig att kunna upprätthålla den kompetens eller beredskap som krävs i dessa ärenden, och förslagen skulle medföra en tidsutdräkt innan en asylutredning kan påbörjas. Kommunförbundet menar därför att en ändrad praxis inte verkar för barnets bästa; i stället bör nuvarande lagstiftning ändras så att kommunerna får ansvar för de ensamkommande utländska barnen först efter att ett uppehållstillstånd meddelats.

Rädda Barnen har vid utfrågningen förordat en ansvarsfördelning där det också i praktiken är socialtjänsten som ansvarar för omhändertagandet av barnen och Migrationsverket endast för asylutredningen. Härigenom skulle Migrationsverkets nuvarande dubbla roll undvikas och rättssäkerheten för det enskilda barnet öka. Rädda Barnen påtalade också behovet av ett ökat samarbete mellan Migrationsverket och kommunerna.

Socialstyrelsen anförde att enligt socialtjänstlagen ligger det yttersta ansvaret för barnen på kommunerna. Det är emellertid viktigt att barnets bästa tillgodoses fullt ut i det praktiska utförandet.

Utskottet kan i nämnda betänkande konstatera att regeringen beslutat att ge Migrationsverket och Socialstyrelsen i uppdrag att gemensamt och i samråd med Integrationsverket och Barnombudsmannen förbättra mottagandet av de ensamkommande barnen. Uppdraget, som skall genomföras i samverkan med Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet och andra berörda organisationer, skall vara slutfört senast den 31 maj 2002. I uppdraget ingår bl.a. att kartlägga och analysera bakgrunden till att barn kommer ensamma till Sverige, i vilken omfattning det sker och vilka förebyggande åtgärder som kan vidtas, att med utgångspunkt i gällande lagstiftning förbättra samverkan mellan myndigheter för att dessa barn skall ges samma skydd och stöd som svenska barn och att barnets bästa alltid kommer i främsta rummet, att lämna förslag om hur en samlad information om mottagandet av ensamkommande barn skall spridas och slutligen att utreda i vad mån det finns oklarheter i lagstiftningen och vid behov föreslå författningsändringar. Utskottet förutsätter att myndigheterna därvid analyserar innebörden av begreppet vistelsekommun i socialtjänstlagen i förevarande situationer. Utskottet vill också understryka vikten av att mottagandet av ensamkommande barn snarast förbättras.

Utskottet avstyrker de i betänkande 2001/02:SfU8 behandlade motionerna.

Med hänvisning till det anförda kan något tillkännagivande med anledning av nu behandlade motioner, K81 yrkande 3 och K82 yrkande 5, inte anses påkallat, varför motionerna bör avslås.

Stockholm den 19 mars 2002

På socialförsäkringsutskottets vägnar

Berit Andnor

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Berit Andnor (s), Bo Könberg (fp), Margit Gennser (m), Maud Björnemalm (s), Anita Jönsson (s), Ulla Hoffmann (v), Rose-Marie Frebran (kd), Gustaf von Essen (m), Mariann Ytterberg (s), Göran Lindblad (m), Lennart Klockare (s), Ronny Olander (s), Cecilia Magnusson (m), Kerstin-Maria Stalin (mp), Birgitta Carlsson (c), Kalle Larsson (v) och Désirée Pethrus Engström (kd).

Avvikande meningar

1. EU:s flyktingpolitik

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser:

Till följd av Amsterdamfördraget har frågor om förföljelse och tortyr kommit att bli en del av gemenskapsrätten. Målsättningen bör vara att tillse att EU:s politik på området främjar högt ställda krav på rätten till asyl. Harmoniseringsdokument som strider mot de mänskliga rättigheterna och/eller internationella konventioner på området kan inte accepteras. Sverige bör inom EU verka för miniminormer i harmoniseringsdokument som värnar en humanitär asylrätt och ha en högt ställd profil i dessa frågor. Det måste vara den enskildes rättighetsperspektiv som är det viktiga inte harmonisering och gemenskapspolitik som sådan. Kommissionens förslag om ett gemensamt asylförfarande och en enhetlig status giltig i hela unionen för den som beviljas asyl undergräver idén om harmonisering via miniminormer och strider mot de mänskliga rättigheterna på asylområdet. För den enskilde blir det första landets reglering avgörande, utan möjlighet att få förnyad prövning i en medlemsstat med mer generösa regler.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K82 yrkande 2 som sin mening ger regeringen detta till känna.

2. Förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning

Bo Könberg (fp) anser:

Runt om i världen begås allvarliga brott mot kvinnors och homosexuellas rättigheter. Det är därför angeläget att den nuvarande uppdelningen i utlänningslagen mellan flyktingar och övriga skyddsbehövande snarast upphör. Förhandlingarna i ministerrådet om det förslag till direktiv som kommissionen lagt fram om att flyktingbegreppet även skall omfatta förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning bör därför inte avvaktas.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K81 yrkande 1 som sin mening ger regeringen detta till känna.

3. Humanitärt visum

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser:

Presumptiva flyktingar bör ges möjlighet att söka humanitärt visum vid t.ex. svensk ambassad i fall då det vore orimligt att låta den asylsökande avvakta handläggningen av asylärendet i ursprungs- eller transitland. Med orimlighetsrekvisitet avses att personen kan göra troligt att det föreligger grava hot mot liv och frihet.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K82 yrkande 3 som sin mening ger regeringen detta till känna.

4. Barnkonventionens tillämpning i utlänningsärenden

Bo Könberg (fp) anser:

I utlänningslagen skall, med hänvisning till barnkonventionen, hänsyn tas till barnets bästa. Men i praxis har bestämmelsen haft ringa betydelse. Ansökningar om uppehållstillstånd från barn som varit utsatta för allvarliga övergrepp har vid ett flertal tillfällen avslagits av invandringsmyndigheterna med motiveringen att det inte rör sig om systematisk förföljelse.

I förarbetena till lagen sägs att kravet om barnets bästa ej är absolut. Hänsynen till andra viktiga intressen, såsom samhällets intresse av att reglera invandringen, kan leda till att åtgärder som i och för sig inte är förenliga med barnets bästa ändå måste vidtas. Detta är inte acceptabelt. Hänsyn till barnets bästa måste som regel gå före samhällets intresse av att reglera invandringen, särskilt i de fall där det är uppenbart att barn varit utsatta för allvarliga övergrepp och därav har medicinska vårdbehov. En parlamentarisk utredning bör snarast tillsättas med uppgift att se över bestämmelserna om barnets bästa och deras tillämpning.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K81 yrkande 2 som sin mening ger regeringen detta till känna.

5. Gömda utländska barn

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser:

Barns speciella skyddsbehov måste i enlighet med barnkonventionen beaktas vid asyl- och uppehållstillståndsprövningen och handläggningen som sådan. Myndighetspersoner som handlägger ärenden där barn förekommer eller som i anledning av ett ärende kommer i kontakt med barn måste ha den kompetens som krävs för att kunna förhålla sig rätt till barn, barns behov och deras utsatta situation. Problematiken med gömda barn måste särskilt uppmärksammas. Alla utländska barn som är gömda, ensamma eller tillsammans med familjer, måste av humanitära skäl och med hänsyn till barnkonventionens krav ges uppehållstillstånd.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K82 yrkande 4 som sin mening ger regeringen detta till känna.

6. Handlingsplan inom EU för mottagande av barn

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser:

Sverige bör verka för att man inom EU tar fram ett gemensamt handlingsprogram för hur barn från tredjeland, särskilt de ensamkommande, skall behandlas. Utgångspunkten skall vara barnkonventionens krav.

Fel! Okänt namn på dokumentegenskap.
Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K82 yrkande 6 som sin mening ger regeringen detta till känna.

7. Ensamkommande barns situation

Bo Könberg (fp) anser:

Under senare tid har uppmärksammats fall där ensamma flyktingbarn far illa, men dessa problem har funnits länge. Migrationsverket, och ytterst regeringen, har varit alldeles för passiv och inte vidtagit de nödvändiga åtgärder som krävts.

Omhändertagandet av de ensamkommande flyktingbarnen måste förbättras och utgå från barnets bästa. Socialtjänsten bör ges ett tydligare ansvar och resurser för att ta hand om flyktingbarnen. I de kommuner där det finns flyktingförläggningar bör utses en socialsekreterare med särskilt ansvar för förläggningen och omhändertagandet av asylsökande barn. Det kräver också att samordningen mellan kommunen och Migrationsverket förbättras avsevärt. Regeringen bör snarast återkomma med förslag på hur omhändertagandet av ensamma flyktingbarn skall förbättras.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K81 yrkande 3 och delvis bifall till motion K82 yrkande 5 som sin mening ger regeringen detta till känna.

8. Ensamkommande barns situation

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser:

Barn som ensamma kommer till Sverige är extra skyddsvärda och utsatta. Under senare tid har uppmärksammats fall där ensamkommande utländska barn farit illa. Det är viktigt att de ensamkommande barnens situation och handläggningen av dessa ärenden utreds och nödvändiga åtgärder vidtas.

Konstitutionsutskottet bör föreslå att riksdagen med bifall till motion K82 yrkande 5 och delvis bifall till motion K81 yrkande 3 som sin mening ger regeringen detta till känna.

Särskilt yttrande

Rose-Marie Frebran och Désirée Pethrus Engström (båda kd) anför:

I enlighet med vad vi anför i vår motion K79 vill vi framhålla följande.

Kritik har riktats mot utlänningsmyndigheterna för tillämpningen av bestämmelserna i utlänningslagen om skydd för den som känner välgrundad fruktan för förföljelse i sitt hemland på grund av sitt kön eller sin homosexualitet. Kritiken har även omfattat myndigheternas kompetens och det bristande beslutsunderlaget. Kristdemokraterna välkomnar därför att regeringen nu avser att se över frågan om en utvidgning av flyktingbegreppet till att avse personer som förföljs på grund av kön eller sexuell läggning. Det är också positivt att Migrationsverket har haft i uppdrag att utarbeta riktlinjer för asylutredningen när det gäller homosexualitet samt kvinnors skyddsbehov.

Vi vill också understryka vikten av att barn ses som individer i asylprocessen och att barnens egna berättelser och upplevelser beaktas.

Antalet ensamkommande utländska barn som sökt politisk asyl i Sverige har ökat under senare delen av 1990-talet. Tyvärr har mottagandet i Sverige inte varit anpassat till deras behov, och många av barnen riskerar att fara illa i asylprocessen. Vi anser att omhändertagandet av de ensamkommande barnen måste förbättras och utgå från barnets bästa.